

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кафедра пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт

ТАКТИКА ГАСІННЯ ПОЖЕЖ

Курс лекцій

Для здобувачів вищої освіти,
які навчаються за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
у галузі знань 26 «Цивільна безпека»
за спеціальністю 261 «Пожежна безпека»

Харків 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кафедра пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт

ТАКТИКА ГАСІННЯ ПОЖЕЖ

Курс лекцій

Для здобувачів вищої освіти,
які навчаються за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
у галузі знань 26 «Цивільна безпека»
за спеціальністю 261 «Пожежна безпека»

Харків 2024

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету оперативно-рятувальних сил НУЦЗ України
(протокол від 26.06.2024 р. № 11)

Укладачі: А. А. Лісняк, Д. П. Дубінін, С. М. Шевченко, Ю. М. Сенчихін, Ю. І. Гапоненко

Рецензенти: Поляков С. В. – заступник начальника Головного управління з реагування на надзвичайні ситуації ГУ ДСНС України у Луганській області.

Собина В. О. – кандидат технічних наук, доцент, начальник кафедри організації та технічного забезпечення аварійно-рятувальних робіт факультету цивільного захисту НУЦЗ України.

Тактика гасіння пожеж: курс лекцій / Укладачі: А. А. Лісняк, Д. П. Дубінін, С. М. Шевченко, Ю. М. Сенчихін, Ю. І. Гапоненко. – Х: НУЦЗУ, 2024. – 124 с.

Навчальне видання включає: вивчення системи управління (керівництво) силами і засобами під час гасіння пожеж; особливості проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у цивільних будівлях; організація і проведення тактичної підготовки в пожежно-рятувальних підрозділах ДСНС.

Курс лекцій призначений для підготовки здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти у галузі знань 26 «Цивільна безпека» за спеціальністю 261 «Пожежна безпека», практичних працівників пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС, а також може бути корисним викладачам закладів освіти зі специфічними умовами навчання.

Зміст

Лекція 1. Тактична підготовка начальницького складу оперативно-рятувальної служби цивільного захисту (ОРС ЦЗ). оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів	6
1.1 Загальні положення проведення тактичної підготовки в пожежно-рятувальному підрозділі	6
1.2 Організація проведення тактичної підготовки з особовим складом рядового і начальницького складу ОРС ЦЗ в підрозділі.....	11
1.3 Оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів	16
Питання для самоконтролю.....	22
Лекція 2. Вирішення тактичних завдань силами караулу	23
Підготовка керівника до проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.	23
2.1 Проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач	23
2.2 Підготовка керівника до проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.....	24
2.3 Розробка тактичного задуму та складання методичної розробки для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач	27
Питання для самоконтролю.....	30
Лекція 3. Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особовим складом пожежно-рятувального підрозділу. Доведення до особового складу карток оперативно-тактичних дій на пожежах.....	31
3.1 Складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах.....	31
3.2 Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особами середнього і старшого начальницького складу.....	34
Питання для самоконтролю.....	35
Лекція 4. Гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках	36
4.1 Обстановка на пожежах у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках.....	36
4.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках.....	39
4.3 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках.....	44
Питання для самоконтролю.....	54

Лекція 5. Гасіння пожеж у культурно-видовищних закладах	55
5.1 Обстановка на пожежах в культурно-видовищних закладах	55
5.2 Організація гасіння та евакуації глядачів в культурно-видовищних закладах	60
5.3 Особливості гасіння пожеж у сценічній частині	63
5.4 Особливості гасіння пожеж у залі для глядачів	65
Питання для самоконтролю	69
Лекція 6. Гасіння пожеж у торгівельно-розважальних закладах та складських приміщеннях	70
6.1 Обстановка на пожежах у торгівельно-розважальних закладах та складських приміщеннях	70
6.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у торгівельно-розважальних закладах та складських приміщеннях	72
6.3 Особливості гасіння пожеж на об'єктах, розташованих під землею	75
6.4 Особливості гасіння пожеж на покрівлях великої площі	77
6.5 Особливості гасіння пожеж у будівлях з металевих конструкцій і горючим утеплювачем	77
Питання для самоконтролю	79
Лекція 7. Гасіння пожеж на об'єктах охорони здоров'я, у дошкільних та навчальних закладах	80
7.1 Обстановка на пожежах в дошкільних та навчальних закладах	80
7.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в дошкільних та навчальних закладах	82
7.3 Обстановка на пожежах на об'єктах охорони здоров'я	84
7.4 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на об'єктах охорони здоров'я	86
Питання для самоконтролю	91
Лекція 8. Гасіння пожеж на виставках, у музеях, бібліотеках та архівах	92
8.1 Обстановка на пожежах на виставках та в музеях	92
8.2.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на виставках та в музеях	93
8.3 Обстановка на пожежах в бібліотеках та архівах	95
8.4 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в бібліотеках та архівах	96
Питання для самоконтролю	100
Лекція 9. Особливості виконання органами управління та підрозділами ДСНС завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях під час збройної агресії	101

9.1 Особливості організації виконання органами управління та підрозділами ДСНС завдань за призначенням під час збройної агресії.....	101
9.2 Особливості організації служби в підрозділах ДСНС, дислокованих на території областей, де ведуться воєнні (бойові) дії, та виконання завдань за призначенням	106
9.3 Порядок забезпечення особового складу ДСНС засобами бронезахисту та медичними аптечками	114
Питання для самоконтролю.....	120
Література	122

ЛЕКЦІЯ 1. ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ (ОРС ЦЗ). ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РАЙОНУ ВИЇЗДУ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 1.1 Загальні положення проведення тактичної підготовки в пожежно-рятувальному підрозділі
- 1.2 Організація проведення тактичної підготовки з особовим складом рядового і начальницького складу ОРС ЦЗ в підрозділі.
- 1.3 Оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів
Питання для самоконтролю

1.1 Загальні положення проведення тактичної підготовки в пожежно-рятувальному підрозділі

Службова підготовка – система заходів, спрямованих на набуття, оновлення, закріплення професійних теоретичних і практичних знань, умінь та навичок особовим складом з метою успішного та ефективного виконання завдань за призначенням з урахуванням специфіки і профілю службової діяльності та є обов'язковою для особового складу органів та підрозділів цивільного захисту.

Основними завданнями службової підготовки є:

- підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей особового складу з метою забезпечення його здатності до виконання завдань;
- підвищення рівня компетентності особового складу органів та підрозділів цивільного захисту під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- вивчення нормативно-правових актів та інших документів, необхідних для виконання завдань за призначенням та які регламентують діяльність органів та підрозділів цивільного захисту.

Організація службової підготовки в органах та підрозділах цивільного захисту покладається на їх керівників через структурний підрозділ (особу), що відповідають за організацію службової підготовки.

Види службової підготовки:

- профільна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом теоретичних знань у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності для виконання завдань за призначенням;
- тактична підготовка – комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом навичок практичного застосування

теоретичних знань під час гасіння пожеж, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, піротехнічних робіт, ліквідації наслідків інших небезпечних подій (далі - залучення до оперативних дій);

- спеціальна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на формування та вдосконалення в особового складу, який залучається до оперативних дій, навичок роботи із спорядженням, спеціальним обладнанням та технікою шляхом відпрацювання індивідуальних та/або групових бойових вправ;

- фізична підготовка – комплекс заходів, спрямованих на формування рухових умінь та навичок особового складу, розвитку їх фізичних якостей і здібностей з урахуванням особливостей професійної діяльності.

Навчальний рік у системі службової підготовки розпочинається з 01 вересня поточного року і завершується 31 травня наступного року.

Планувальною документацією в системі службової підготовки є наказ органу та підрозділу цивільного захисту про організацію службової підготовки особового складу на навчальний рік та тематичні плани із службової підготовки.

Заняття у вихідні та святкові дні не проводяться, крім занять із спеціальної та фізичної підготовки з особовим складом караулу (зміни, групи, відділення), що перебуває на добовому чергуванні (далі - черговий підрозділ).

У наказах про організацію службової підготовки визначаються порядок проведення занять, методи і форми контролю за станом службової підготовки, кількість і перелік навчальних груп з урахуванням особливостей та профілю службової діяльності, а також керівники і заступники керівників навчальних груп, структурний підрозділ (особа), що відповідають за організацію службової підготовки.

Розклад занять та графік проведення додаткових занять в органах та підрозділах цивільного захисту складається на квартал і затверджується їх керівниками не пізніше як за 10 календарних днів до початку занять.

Додаткові заняття в системі службової підготовки плануються та проводяться протягом календарного року у визначений розпорядком дня час.

Додаткові заняття можуть включати:

- заняття з розбору дій на пожежі за підвищеним рангом (номером) виклику та відпрацювання оперативних карток (планів) гасіння пожеж;

- спеціальну та фізичну підготовку;

- психологічну підготовку;

- домедичну підготовку;

- нічні перевірні заняття;

- самостійну підготовку підмінних радіотелефоністів;

– доведення особовому складу доручень, що надходять від керівництва ДСНС.

Керівники органів та підрозділів цивільного захисту самостійно розробляють та затверджують на навчальний рік тематику за видами службової підготовки згідно із розподілом годин за видами службової підготовки.

Заняття з психологічної підготовки проводяться із залученням працівників підрозділів соціально-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення органів та підрозділів цивільного захисту.

Заняття з домедичної підготовки проводяться із залученням медичних працівників органів та підрозділів цивільного захисту або спеціалістів (інструкторів) з надання домедичної допомоги, які пройшли відповідну підготовку.

Нічні перевірені заняття проводяться щокварталу з кожним черговим підрозділом.

Звітною документацією в системі службової підготовки є:

- звіт за результатами службової підготовки у навчальному році;
- звіт про стан навчально-тренувальної бази.

Звіт за результатами службової підготовки в навчальному році та звіт про стан навчально-тренувальної бази до 15 липня надсилаються до структурного підрозділу, який відповідає за зазначений напрям роботи в апараті ДСНС.

Планувальна та звітна документація із службової підготовки зберігається в номенклатурній справі органу та підрозділу цивільного захисту протягом трьох років.

1.1.1 Проведення занять зі службової підготовки

Заняття із службової підготовки включають теоретичну та практичну підготовку особового складу.

Обліковою одиницею навчального часу є академічна година тривалістю 45 хвилин.

Для організації та проведення занять із службової підготовки використовується навчально-тренувальна база органів та підрозділів цивільного захисту. За необхідності може використовуватися навчально-тренувальна база інших центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за згодою).

Під час проведення практичних занять з особовим складом органів та підрозділів цивільного захисту відпрацьовуються Нормативи виконання навчальних вправ із спеціальної та фізичної підготовки.

Заняття із службової підготовки проводяться в робочий час згідно з розкладом занять.

Заняття в системі службової підготовки з особовим складом

Спеціального авіаційного загону Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС організуються та проводяться відповідно до програми підготовки авіаційних рятувальників ДСНС.

Формами проведення занять у системі службової підготовки є:

- заняття в навчальних групах;
- самостійне навчання;
- дистанційне навчання.

Керівник (заступник керівника) підрозділу, підпорядкованого територіальному органу ДСНС (далі - підпорядкований підрозділ), керівник навчальної групи самостійно визначає форму проведення заняття.

Основними видами занять у навчальних групах у системі службової підготовки є:

- лекція;
- практичне заняття;
- самостійна підготовка;
- контрольньо-перевірочне заняття.

До проведення занять із службової підготовки можуть залучатися керівники (заступники керівників) органів та підрозділів цивільного захисту, фахівці за напрямками діяльності, начальники чергових підрозділів, а також фахівці інших підприємств, установ та організацій (за згодою).

Категорії посад особового складу для складання проміжних та підсумкових заліків з профільної та тактичної підготовки, а також виконання навчальних вправ із спеціальної підготовки визначаються керівниками органів та підрозділів цивільного захисту.

1.1.2 Порядок оцінювання тактичної підготовки

Індивідуальні оцінки з профільної підготовки виставляються за результатами складання 15 тестових питань і є такими:

- 5 – «відмінно», якщо допущено не більше 2 помилок;
- 4 – «добре», якщо допущено не більше 4 помилок;
- 3 – «задовільно», якщо допущено не більше 6 помилок;
- 2 – «незадовільно» в усіх інших випадках.

Перевірці знань з тактичної підготовки підлягає особовий склад, який залучається до оперативних дій.

Перевірка знань з тактичної підготовки включає:

- складання тесту;
- розв'язання п'яти ситуаційних завдань з управління діями підрозділів.

Особи рядового і молодшого начальницького складу служби цивільного захисту складають тест. Особи середнього та старшого начальницького складу служби цивільного захисту розв'язують ситуаційні завдання.

Індивідуальні оцінки з тактичної підготовки за результатами теоретичного складання 15 тестових питань є такими:

- 5 – «відмінно», якщо допущено не більше 2 помилок;
- 4 – «добре», якщо допущено не більше 4 помилок;
- 3 – «задовільно», якщо допущено не більше 6 помилок;
- 2 – «незадовільно» в усіх інших випадках.

Індивідуальні оцінки з тактичної підготовки за результатами розв'язання ситуаційних завдань є такими:

- 5 – «відмінно», якщо не допущено жодної помилки;
- 4 – «добре», якщо допущено не більше 1 помилки;
- 3 – «задовільно», якщо допущено не більше 2 помилок;
- 2 – «незадовільно» в усіх інших випадках.

Перевірці рівня спеціальної підготовки підлягає особовий склад, який залучається до оперативних дій.

Індивідуальні оцінки із спеціальної підготовки виставляються за результатами виконання трьох навчальних вправ (одної індивідуальної та двох групових) і є такими:

- 5 – «відмінно», якщо отримано оцінки: 5, 5, 5 та 5, 5, 4;
- 4 – «добре», якщо отримано оцінки: 5, 5, 3; 5, 4, 4; 5, 4, 3; 5, 3, 3; 4, 4, 4 та 4, 4, 3;
- 3 – «задовільно», якщо отримано оцінки: 5, 5, 2; 5, 4, 2; 5, 3, 2; 4, 4, 2; 4, 3, 3; 4, 3, 2; 3, 3, 3;
- 2 – «незадовільно» в усіх інших випадках, а також у разі відмови особового складу від виконання будь-якої навчальної вправи, порушень правил безпеки праці чи травмування з особистої необережності під час його виконання.

Індивідуальні оцінки з фізичної підготовки виставляються за результатами виконання трьох навчальних вправ і є такими:

- 5 – "відмінно", якщо отримано оцінки: 5, 5, 5 та 5, 5, 4;
- 4 – "добре", якщо отримано оцінки: 5, 5, 3; 5, 4, 4; 5, 4, 3; 5, 3, 3; 4, 4, 4 та 4, 4, 3;
- 3 – "задовільно", якщо отримано оцінки: 5, 5, 2; 5, 4, 2; 5, 3, 2; 4, 4, 2; 4, 3, 3; 4, 3, 2; 3, 3, 3;
- 2 – "незадовільно" - в усіх інших випадках, а також у разі відмови особового складу від виконання будь-якої навчальної вправи, порушень правил безпеки праці чи травмування з особистої необережності під час його виконання.

Підсумкові індивідуальні оцінки із службової підготовки для особового складу, який залучається до оперативних дій, та особового складу чергових підрозділів складаються з оцінок, отриманих із профільної, тактичної, спеціальної та фізичної підготовки, і є такими:

5 – «відмінно», якщо з профільної підготовки отримано оцінку не нижче ніж «добре», з тактичної спеціальної та фізичної підготовки - «відмінно»;

4 – «добре», якщо з профільної підготовки отримано оцінку не нижче ніж «задовільно», з тактичної спеціальної та фізичної підготовки не нижче ніж «добре»;

3 – «задовільно», якщо з профільної, тактичної спеціальної та фізичної підготовки отримано оцінки не нижче ніж «задовільно»;

2 – "незадовільно" - в усіх інших випадках.

Підсумкові індивідуальні оцінки із службової підготовки для особового складу, який не залучається до оперативних дій, складається з оцінок, отриманих із профільної та фізичної підготовки, і є такими:

5 – "відмінно", якщо з профільної підготовки отримано оцінку не нижче ніж "добре", з фізичної підготовки - "відмінно";

4 – "добре", якщо з профільної підготовки отримано оцінку не нижче ніж "задовільно", фізичної підготовки - не нижче ніж "добре";

3 – "задовільно", якщо з профільної та фізичної підготовки отримано оцінки не нижче ніж "задовільно";

2 – "незадовільно" - в усіх інших випадках.

Підсумкові індивідуальні оцінки із службової підготовки для особового складу апарату ДСНС, осіб середнього та старшого начальницького складу служби цивільного захисту Управління забезпечення Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС, який забезпечує діяльність органів та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, особового складу, якому згідно з посадовими обов'язками забороняється залишати місце (приміщення) несення служби (чергування) (оперативні чергові (чергові), радіотелефоністи (диспетчери)), відповідають оцінкам, отриманим із профільної підготовки. (Порядок організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту. Наказ МВС України № 511 від 15.06.2017 року).

1.2 Організація проведення тактичної підготовки з особовим складом рядового і начальницького складу ОРС ЦЗ в підрозділі

Тактична підготовка в територіальних органах ДСНС і підпорядкованих їм органах та підрозділах проводиться згідно з *Порядком організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, затвердженим наказом МВС від 15.06.2017 № 511, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 10 липня 2017 р. за № 835/30703 та Наказом ДСНС від 12.12.2022 року № 727 «Про організацію тактичної підготовки».*

Основним завданням тактичної підготовки є:

- вдосконалення особами допущеними до самостійного виконання обов'язків керівника гасіння пожежі практичних навичок здійснювати оцінку обстановки на місці пожежі, небезпечної події чи надзвичайної ситуації, передбачити її розвиток, правильно визначити вирішальний напрямок оперативних дій, приймати обґрунтовані рішення щодо застосування підрозділів, своєчасно зосереджувати необхідні сили та засоби, вміло керувати ними, максимально використовувати тактичні можливості підрозділів;

- набуття особовим складом оперативних розрахунків практичних навичок щодо правильного розуміння обстановки на місці пожежі, виконання своїх обов'язків, команд та наказів командирів і начальників під час гасіння пожежі, ліквідації наслідків небезпечної події чи надзвичайної ситуації.

До основних форм тактичної підготовки відносяться:

- оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів;

- відпрацювання та вивчення оперативних карток гасіння пожеж;

- доведення до особового складу карток оперативно-тактичних дій на пожежах;

- розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особами середнього і старшого начальницького складу;

- проведення практичних занять із вирішення пожежно-тактичних задач;

- проведення нічних перевірних занять з черговими караулами пожежно-рятувальних підрозділів;

- стажування осіб середнього і старшого начальницького складу в оперативно-координаційних центрах;

- розгортання зведених загонів призначених для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та гасіння складних пожеж;

- проведення пожежно-тактичних навчань з підготовки сил гарнізону.

Під час планування заходів з тактичної підготовки враховуються такі особливості:

- оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів та найбільш важливих і пожежонебезпечних об'єктів планується на навчальний рік згідно розподілу навчальних годин та включається до розкладу занять із службової підготовки;

- відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж на об'єктах в районі виїзду пожежно-рятувального підрозділу планується на 2 календарних роки;

– доведення до особового складу карток оперативно-тактичних дій на пожежах здійснюється під час зміни чергування впродовж 5 днів після складання картки на пожежу, що виникла в районі виїзду пожежно-рятувального підрозділу та впродовж місяця карток, що надійшли від оперативно-координаційного центру (далі – ОКЦ);

– розбір з особами середнього і старшого начальницького складу оперативних дій під час гасіння пожеж, що виникли в зоні реагування територіального органу проводиться протягом 12 днів після складання картки оперативно-тактичних дій. Пожежі, що виникли в зоні відповідальності інших гарнізонів розбираються протягом місяця після отримання ОКЦ картки;

– практичні пожежно-тактичні заняття із підготовки пожежно-рятувальних підрозділів плануються на навчальний рік та включаються до розкладу занять із службової підготовки;

– нічні перевірні заняття плануються на рік із розрахунку, що одні заняття проводяться раз на квартал з кожним черговим караулом пожежно-рятувальних підрозділів;

– стажування осіб середнього і старшого начальницького складу в оперативно-координаційних центрах планується на календарний рік;

– розгортання зведених загонів територіальних органів ДСНС планується на календарний рік (кожен загін має розгортатися не менше одного разу на рік);

– пожежно-тактичні навчання з підготовки сил гарнізону плануються в територіальних органах ДСНС на 12 місяців починаючи з 1 вересня (з початку навчального року в системі службової підготовки).

Рекомендації (*Наказ ДСНС від 12.12.2022 року № 727 «Про організацію тактичної підготовки»*) визначають загальну методику організації та проведення тактичної підготовки осіб рядового і начальницького складу територіальних органів ДСНС до виконання оперативних завдань під час гасіння пожеж. Рекомендації призначені для керівного складу органів і підрозділів ДСНС, який займається питаннями організації та проведення практичних заходів з тактичної підготовки.

Оперативно-тактичне вивчення району виїзду ПРП є однією із основних складових тактичної підготовки та проводиться для розвитку тактичного мислення начальницького складу шляхом поєднання теоретичних знань, практичного досвіду і спеціальної інформації отриманої під час вивчення району виїзду.

Відпрацювання та вивчення оперативних карток гасіння пожеж

Оперативні картки гасіння пожеж відпрацьовуються на об'єктах згідно затвердженого план-графіку під час проведення практичних пожежно-тактичних занять (навчань). У разі необхідності, за результатами відпрацювання, здійснюється їх корегування.

У період підготовки до відпрацювання оперативної картки проводиться уточнення оперативно-тактичної характеристики об'єкта, можливих місць виникнення найбільш складних пожеж, кількості сил і засобів необхідних для оперативних дій, стану джерел протипожежного водопостачання, особливостей організації оперативних дій.

Відпрацювання оперативної картки проводиться шляхом практичного розгортання сил і засобів та організації оперативних дій під час гасіння умовної пожежі в прогнозованих місцях. У ході проведення заходів доцільно здійснювати перевірку джерел зовнішнього протипожежного водопостачання, що можуть бути використані для гасіння пожежі.

Вивчення оперативних карток гасіння пожеж здійснюється в системі службової підготовки під час проведення занять з тактичної підготовки:

- в пожежно-рятувальних підрозділах - усіх карток в районі виїзду цього підрозділу;

- в пожежно-рятувальних загонах – карток на об'єкти на які передбачено залучення сил і засобів за підвищеним номером (рангом) виклику, що знаходяться в районах виїзду пожежно-рятувальних підрозділів, що входять до складу цих загонів;

- в територіальних органах ДСНС - карток на найбільш важливі вибухо-, пожежонебезпечні об'єкти розташовані в зоні оперативного реагування територіального органу ДСНС.

Відпрацювання оперативної картки може не проводитися, якщо до настання визначеного план-графіком терміну на об'єкті здійснювалося гасіння пожежі.

Доведення до особового складу карток оперативно-тактичних дій на пожежах

Доведення карток оперативно-тактичних дій на пожежах до осіб рядового та молодшого начальницького складу пожежно-рятувальних підрозділів здійснюється під час зміни чергування караулів.

Посадова особа, яка проводить зміну чергування після доведення інформації щодо поточної обстановки в районі виїзду підрозділу та в гарнізоні використовуючи картку у лаконічній формі розкриває інформацію щодо оперативних дій під час гасіння пожежі, звертає увагу особового складу на особливості дій у разі виникнення подібних пожеж в районі виїзду підрозділу.

Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особами середнього і старшого начальницького складу

Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж проводиться з особами середнього і старшого начальницького складу, який може залучатися до організації управління силами і засобами під час гасіння пожеж. У ході занять, на підставі картки оперативно-тактичних дій на пожежі, розглядаються особливості застосування сил і засобів, прийняті рішення КГП,

робота штабу на пожежі, тилу та оперативних дільниць. На підставі вимог Статуту дій, рекомендацій Довідника керівника гасіння пожежі та інших документів визначається правильність оперативних дій під час гасіння пожежі.

Проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач є основною формою підготовки особового складу пожежно-рятувальних підрозділів до оперативних дій під час гасіння пожеж на конкретних об'єктах. У ході практичних занять здійснюється комплексне злагодження дій особового складу оперативних розрахунків під час гасіння умовної пожежі та рятування людей.

Проведення нічних перевірних занять з черговими караулами пожежно-рятувальних підрозділів

Нічні перевірні заняття з відпрацювання оперативних дій під час гасіння умовної пожежі проводяться з 23:00 до 06:00 один раз на квартал з кожним черговим караулом пожежно-рятувального підрозділу як додаткові заняття з тактичної підготовки.

Вони проводяться з метою перевірки готовності і тренування оперативних розрахунків чергових караулів до реагування на пожежі (небезпечні події, надзвичайні ситуації) і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт в складних умовах.

Нічні перевірні заняття проводяться начальником (заступником) пожежно-рятувального підрозділу згідно затвердженого графіку, яким визначається тема занять, місце (об'єкт), дата, час проведення, посадова особа, яка їх проводить.

Заняття на об'єктах проводяться за попереднім погодженням з їх адміністрацією. До заходу, згідно погодженого порядку, залучається персонал цих об'єктів.

Заняття розпочинаються безпосередньо з вирішення пожежно-тактичної задачі. Повідомлення про умовну пожежу і виклик караулу здійснюється відповідно до реальних умов про, що завчасно попереджаються ОКЦ та відповідні посадові особи об'єкта

Нічні перевірні практичні заняття проводяться за методикою рекомендованою для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

Під час проведення нічних перевірних занять можуть відпрацьовуватися оперативні картки (плани) гасіння пожеж на об'єкти, що працюють в нічний час.

Стажування осіб середнього і старшого начальницького складу в оперативно-координаційних центрах

Стажування в ОКЦ є однією із форм набуття особами середнього і старшого начальницького складу практичного досвіду та удосконалення

професійної майстерності з питань організації служби і підготовки пожежно-рятувальних підрозділів, організації оперативних дій під час гасіння пожеж, прийняття правильних рішень і керівництва гасінням пожеж.

Розгортання зведених загонів територіальних органів ДСНС.

Розгортання зведених загонів територіальних органів ДСНС проводиться з метою забезпечення готовності сил і засобів гарнізонів до гасіння складних пожеж, виконання значних обсягів робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Проведення пожежно-тактичних навчань з підготовки сил гарнізону.

Пожежно-тактичні навчання, як окремий вид спеціальних навчань, проводяться з метою злагодження дій пожежно-рятувальних підрозділів, аварійно-рятувальних і спеціальних служб під час гасіння умовних пожеж на об'єктах і в населених пунктах.

В якості додатків до Наказу ДСНС від 12.12.2022 року № 727 є:

- Методичні рекомендації з організації тактичної підготовки в територіальних органах ДСНС
- Додаток 1. Методична розробка для проведення практичних занять з тактичної підготовки.
- Додаток 2. План проведення пожежно-тактичного навчання.
- Додаток 3. Календарний графік проведення пожежно-тактичних навчань.

1.3 Оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів

Порядок організації оперативно-тактичне вивчення району виїзду пожежно-рятувальних підрозділів наведено в (Наказ ДСНС від 12.12.2022 року № 727 «Про організацію тактичної підготовки»).

Оперативно-тактичне вивчення району виїзду ПРП є однією із основних складових тактичної підготовки та проводиться для розвитку тактичного мислення начальницького складу шляхом поєднання теоретичних знань, практичного досвіду і спеціальної інформації отриманої під час вивчення району виїзду.

Район виїзду пожежно-рятувального підрозділу – визначена зона відповідальності пожежно-рятувального підрозділу на якій ним здійснюється реагування на пожежі, надзвичайні ситуації та інші небезпечні події.

Оперативно-тактичні особливості району виїзду – це сукупність умов, які можуть сприяти або перешкоджати виникненню, розвитку, гасінню пожежі та характеризують можливі масштаби і наслідки пожеж.

Тактичне мислення – це складний психологічний процес аналізу обстановки, що постійно змінюється, на пожежі та своєчасного вироб-

лення правильних рішень, спрямованих на організацію оперативних дій, щодо її гасіння.

Вивчення оперативно-тактичних особливостей району виїзду, окремих ділянок, об'єктів, будівель і споруд, як правило, проводиться у складі навчальної групи. Заняття можуть проводитися на місцевості (об'єкті) або розпочинатися в навчальному класі з наступним уточненням необхідних питань на місцевості (об'єкті).

До оперативно-тактичного вивчення об'єктів, на які передбачено підвищений номер (ранг) виклику, залучається начальницький склад усіх пожежно-рятувальних підрозділів, що направляються на цей об'єкт за підвищеним номером (рангом) виклику згідно розкладу виїзду підрозділів гарнізону.

У разі необхідності до заходів може залучатися керівний склад відомчої, місцевої і добровільної пожежної охорони, аварійно-рятувальних та спеціалізованих служб цивільного захисту.

Заняття з оперативно-тактичного вивчення району виїзду проводять:

- з особовим складом пожежно-рятувального підрозділу – начальник підрозділу, його заступник та начальники караулів;
- з начальницьким складом пожежно-рятувального загону і підрозділів у його складі, а також районного управління територіального органу ДСНС (щодо оперативно-тактичного вивчення найбільш важливих і пожежонебезпечних об'єктів в адміністративному районі) – начальник районного управління або начальник пожежно-рятувального загону;
- з начальницьким складом територіального органу ДСНС та ОКЦ (щодо оперативно-тактичного вивчення найбільш важливих і пожежонебезпечних об'єктів в зоні оперативного реагування територіального органу ДСНС) – особи старшого начальницького складу допущеними до самостійного виконання обов'язків керівника гасіння пожежі (далі – КГП), приймали участь у гасінні пожеж та знають цей об'єкт.

Заново призначений начальницький склад на посади в пожежно-рятувальні підрозділи, пожежно-рятувальні загони, ОКЦ, територіальний орган ДСНС, які передбачають мати допуск до самостійного виконання обов'язків КГП та виїжджати на пожежі, протягом місяця вивчає відповідно:

- оперативно-тактичні особливості району виїзду підрозділу, найбільш важливих і пожежонебезпечних об'єктів в адміністративному районі та в зоні оперативного реагування територіального органу. Начальницький склад об'єктових підрозділів і загонів вивчає пожежну небезпеку технологічних процесів виробництва, особливості будівель, споруд, технологічних установок та протипожежне водопостачання об'єктів, що охороняються на підставі договорів;

- тактико-технічну характеристику пожежно-рятувальної техніки, що знаходиться на оснащенні підрозділу, загону, гарнізону та порядок її застосування під час гасіння пожеж;
- тактичні можливості пожежно-рятувальних підрозділів;
- оперативно-службові документи, що визначають особливості організації гасіння пожеж;
- вимоги безпеки праці під час гасіння пожеж та несення служби.

Якщо посадові особи, зазначені в пункті 2 глави 9 розділу II Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж, затвердженого наказом МВС від 26.04.2018 № 340, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 10 липня 2018 р. за № 802/32254 (із змінами) (далі – Статут дій), не мають допуску до самостійного виконання обов'язків КГП, організуються заходи щодо надання їм допуску в порядку визначеному главою 6 розділу III Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій, затвердженого наказом МВС від 10.02.2022 № 116, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 19 травня 2022 р. за № 534/37870.

Вивчення загальних оперативно-тактичних особливостей району виїзду пожежно-рятувального підрозділу проводиться з метою отримання інформації щодо планування і характеру забудови населеного пункту, розташування транспортних магістралей, вулиць і проїздів, найбільш важливих об'єктів та їх пожежної безпеки, характеристики системи зовнішнього протипожежного водопостачання, визначення найкоротших шляхів прямування до місця виклику.

Основним джерелом інформації є: план-карта району виїзду, картки (плани) гасіння пожеж, схеми водо-, електро-, газопостачання та інші документи.

Вивчення оперативно-тактичних особливостей району виїзду підрозділу розпочинається з ознайомлення начальницького складу з планом міста, району, загальними даними району виїзду. Практичне вивчення району виїзду на місцевості рекомендується проводити за попередньо розробленими маршрутами.

Показники результативності занять – начальницький склад засвоїв матеріал та володіє інформацією щодо:

- меж району виїзду підрозділу, розташування та найменування основних транспортних магістралей, вулиць, провулків, площ, набережних, порядок нумерації будинків розташованих на них;
- характеру забудови та загальної архітектурно-планувальної структури житлових мікрорайонів і кварталів, щільності забудови, протипожежних розривів, поверховості будівель їх вогнестійкості, наявності будинків підвищеної поверховості;

- розташування та пожежної безпеки найбільш важливих промислових підприємств, складських, адміністративних, громадських будинків (дошкільні заклади, заклади освіти, лікувальні установи, об'єкти з масовим перебуванням людей), місць зберігання небезпечних хімічних, радіоактивних та вибухонебезпечних речовин;

- характеристики систем зовнішнього протипожежного водопостачання в районі виїзду, трасування і діаметра водопровідних мереж, розташування пожежних гідрантів, пожежних водоймищ і їх ємності, природних і штучних вододжерел, наявності під'їзду до них і можливості використання для пожежогасіння;

- наявності в районі виїзду ділянок з обмеженим (відсутнім) протипожежним водопостачанням, з незадовільними під'їздами до вододжерел і водозаборів, а також особливостей організації гасіння пожеж у цих місцях;

- основних положень оперативної документації, яка регламентує організацію гасіння пожежі в районі виїзду і порядок взаємодії із спеціальними службами;

- порядку залучення для пожежогасіння спеціальної, допоміжної та іншої техніки служб цивільного захисту та об'єктів.

Під час групових занять з вивчення оперативно-тактичних особливостей району виїзду керівник занять вирішує з начальницьким складом тактичні задачі щодо визначення вирішального напрямку оперативних дій, організації оперативних дій під час гасіння пожеж, проведення розрахунку потреби сил і засобів, розстановки пожежно-рятувальної техніки, вибору варіантів подачі розрахункової кількості води з віддалених вододжерел.

За необхідності в ході занять можуть залучатися оперативні розрахунки пожежно-рятувального підрозділу для випробування водопровідних мереж на водовіддачу.

Вивчення оперативно-тактичної характеристики окремих об'єктів проводиться з метою формування у начальницького складу навичок організації гасіння пожеж на цих об'єктах, особливостей застосування тактичних прийомів організації оперативних дій та врахування загроз, що можуть виникнути під час гасіння пожежі.

У першу чергу вивчаються об'єкти, де зберігаються чи використовуються в технологічних процесах небезпечні хімічні речовини, джерела іонізуючого випромінювання, найбільш важливі та пожежонебезпечні об'єкти, на які передбачено виїзд за підвищеним номером (рангом) виклику.

Під час вивчення оперативно-тактичних особливостей об'єктів доцільно планувати проведення практичних пожежно-тактичних занять з відпрацювання тактичного задуму оперативних дій зазначеного в оперативній картці (плані) гасіння пожеж на об'єкті.

На території об'єкта вивчаються наступні питання:

- зовнішні межі об'єкта, розташування в'їздів, особливості прилеглої місцевості (вулиці, рельєф);
- вид, характеристика, стан протипожежного водопостачання на території об'єкта, розміщення пожежних гідрантів, водоймищ та інших джерел водопостачання, порядок підвищення тиску у водопровідній мережі та поповнення пожежних водоймищ (за їх наявності), можливі місця установки пожежно-рятувальних автомобілів на вододжерела, шляхи прокладання рукавних ліній, необхідність організації перекачування або підвезення води;
- розміщення і призначення окремих будівель, споруд, установок на території об'єкта, їх загальна характеристика (висота, вид покрівлі, наявність вікон, ліхтарів, наявність пожежних драбин);
- можливість поширення вогню під час пожежі з одної будівлі (споруди, установки) на іншу, способи захисту;
- розташування будівель (споруд, установок), де знаходяться небезпечні хімічні речовини і джерела іонізуючого випромінювання, порядок допуску особового складу для гасіння пожежі, засоби захисту та заходи безпеки;
- технологічні комунікації, що транспортують газ, нафтопродукти та інші вибухо-, пожежонебезпечні речовини, порядок їх відключення під час виникнення небезпечних ситуацій.

Вивчення характеристики будівель, споруд та установок доцільно здійснювати в порядку організації технологічного процесу, при цьому слід звернути увагу на:

- внутрішнє планування приміщень, поверхів, підвалів, горищ;
- конструктивні особливості і вогнестійкість стін, перегородок, перекриття і покриття, можливі шляхи розповсюдження вогню через вентиляційні системи, цехові транспортні системи, порожнини та прорізи в будівельних конструкціях;
- небезпеку технологічних процесів, вибухо-, пожежонебезпечні і токсичні властивості речовин та матеріалів, що в них використовуються;
- особливості роботи технологічних апаратів, обладнання, комунікацій, електрообладнання, порядок їх відключення у разі пожежі чи аварії (ознайомлення здійснює інженерно-технічний персонал об'єкта);
- випадки виробничих аварій і пожеж, можлива обстановка у разі виникнення пожежі (аварії, вибуху) та дії обслуговуючого персоналу і добровільних пожежних формувань;
- наявність та порядок приведення в дію стаціонарних установок пожежогасіння, можливість використання під час гасіння пожежі об'єктових засобів зв'язку та оповіщення;
- шляхи введення сил і засобів для гасіння пожежі;

- заходи безпеки.

Під час групових занять з вивчення оперативно-тактичних особливостей об'єкта керівник занять вирішує з начальницьким складом тактичні задачі щодо організації оперативних дій під час гасіння пожеж, розрахунку потреби сил і засобів, розстановки пожежно-рятувальної техніки.

Підготовка керівника до проведення заняття з оперативно-тактичного вивчення району виїзду (об'єкта) складається з таких основних елементів:

- визначення навчальної мети заняття, змісту, послідовності, методики та часу проведення;
- опрацювання нормативних актів, навчальної і спеціальної літератури, що стосуються змісту заняття та методики його проведення;
- підбору та підготовки наочних посібників необхідних для проведення занять (плани і схеми об'єктів, будинків, споруд або ділянок району виїзду, довідкові та розрахункові таблиці, графіки, картки (плани) гасіння пожеж, довідники і планшети джерел зовнішнього протипожежного водопостачання);
- погодження з керівником об'єкта можливості проведення занять на об'єкті та залучення спеціалістів для участі у їх проведенні;
- вивчення загальних особливостей району виїзду, окремих ділянок, об'єктів, будівель, споруд в обсязі необхідному для проведення занять;
- підготовка методичної розробки для проведення занять.

У першій частині методичної розробки вказується найменування теми занять, навчальна мета, тривалість, дата і метод проведення, найменування об'єкта, порядок проведення, навчальні питання і час для їх розгляду, перелік використаної літератури для підготовки занять.

Другу частину методичної розробки рекомендовано викладати в табличній формі: назва навчального питання, короткий зміст, методичні вказівки.

У кінці кожного групового заняття з оперативно-тактичного вивчення району виїзду (окремої його ділянки) чи об'єкта керівник занять підводить підсумки. При цьому він коротко нагадує начальницькому складу мету занять, зазначає позитивні моменти та допущені учасниками занять недоліки під час оцінки обстановки та прийняття рішень у ході вирішення тактичних задач.

За необхідності ставить завдання щодо самостійного більш глибокого вивчення ділянок району виїзду, об'єкта, окремої будівлі чи споруди. Обговорює з начальницьким складом заходи, що забезпечують успіх гасіння можливих пожеж в районі виїзду, на об'єкті, у будівлі чи споруді.

У разі необхідності ставить завдання щодо корегування оперативної картки (плану) гасіння пожежі, довідника (планшета) джерел зовнішнього протипожежного водопостачання та інших оперативних документів.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. С. 1802.

2. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33.

3. Про затвердження Порядку організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2017 р. № 511. *Офіційний вісник України*. 2017. № 59. С. 135.

4. Про затвердження Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.02.2022 р. № 116. *Офіційний вісник України*. 2022. № 42. С. 181.

5. Про затвердження Методичних рекомендацій із складання, корегування та відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.10.2023 р. № НС-848.

6. Про організацію тактичної підготовки : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 12.12.2022 р. № 727.

7. Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах : окреме доручення Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.06.2022 р. № В-352.

Питання для самоконтролю

- 1.1 Дайте визначення поняття «тактична підготовка».
- 1.2 Назвіть основні форми тактичної підготовки начальницького складу.
- 1.3 Основні принципи організації та проведення тактичної підготовки.
- 1.4 Що є основними формами тактичної теоретичної та практичної підготовки.
- 1.5 Дайте визначення поняття «оперативно-тактична характеристика району виїду пожежно-рятувального підрозділу».

ЛЕКЦІЯ 2. ВИРІШЕННЯ ТАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ СИЛАМИ КАРАУЛУ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 2.1. Проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач
- 2.2. Підготовка керівника до проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.
- 2.3. Розробка тактичного задуму та складання методичної розробки для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

Питання для самоконтролю

2.1 Проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач є основною формою підготовки особового складу пожежно-рятувальних підрозділів до оперативних дій під час гасіння пожеж на конкретних об'єктах. У ході практичних занять здійснюється комплексне злагодження дій особового складу оперативних розрахунків під час гасіння умовної пожежі та рятування людей.

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач проводяться з метою:

- набуття КГП практичних навичок оцінки обстановки за зовнішніми ознаками та прогнозування її зміни, проведення розвідки, визначення вирішального напрямку оперативних дій, вибору засобів, способів і прийомів гасіння, організації зустрічі, розстановки та керування підрозділами, що прибувають за підвищеним номером (рангом) виклику до прибуття старшого начальника, раціонального використання можливостей підрозділів;
- удосконалення тактичного вишколу командирів відділень та начальників караулів з організації виконання оперативних завдань, керування оперативними розрахунками і караулами під час гасіння пожеж, а також удосконалення особовим складом умінь і знань необхідних для рятування людей і гасіння пожеж, відпрацювання питань безпеки праці;
- відпрацювання взаємодії пожежно-рятувальних підрозділів з підрозділами відомчої, місцевої та добровільної пожежної охорони, аварійно-рятувальними та спеціальними службами об'єктів і населених пунктів;
- підготовки начальницького складу органів управління та пожежно-рятувальних підрозділів до гасіння складних пожеж на вибухо-, пожежо-, хімічно-небезпечних об'єктах, об'єктах з масовим перебуванням людей та інших складних об'єктах за різних умов, вдень і вночі;

- вивчення можливостей нових зразків пожежно-рятувальної техніки і пожежно-технічного оснащення, особливостей застосування вогнегасних речовин, прийомів і способів гасіння пожеж;
- перевірки (оцінки) готовності пожежно-рятувальних підрозділів до виконання оперативних завдань під час гасіння пожеж.

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач організують керівники пожежно-рятувальних підрозділів та пожежно-рятувальних загонів, а контроль за їх проведенням здійснюють чергові зміни ОКЦ (ОКВ) та посадові особи управління реагування на надзвичайні ситуації територіальних органів ДСНС.

Практичні заняття з вирішення пожежно-тактичних задач на об'єктах проводяться відповідно до розкладу занять в пожежно-рятувальних підрозділах разом з відпрацюванням тактичного задуму оперативних дій зазначеного в оперативних картках (планах) гасіння пожеж.

Якщо перед практичним заняттям за даною темою з караулом не проводилися теоретичні заняття в класі, то керівник занять протягом 15-20 хвилин методом бесіди вивчає з особовим складом загальні особливості розвитку та гасіння пожеж на подібних об'єктах. Після чого оголошує тривогу та разом з караулом (відділенням) виїжджає на об'єкт. Якщо теоретичні заняття проводилися, то практичні заняття розпочинаються з оголошення навчальної тривоги та виїзду караулу на об'єкт.

Після прибуття на об'єкт (якщо на ньому заняття проводяться вперше) керівник занять вивчає з особовим складом оперативно-тактичну характеристику об'єкта (будівлі, споруди, водопостачання), а потім вирішує пожежно-тактичну задачу. Якщо об'єкті вже проводилися практичні заняття, то з особовим складом спочатку вивчаються зміни, які відбулися на об'єкті за останній час, а вже після цього проводиться вирішення пожежно-тактичної задачі.

2.2 Підготовка керівника до проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач

На етапі планування керівник пожежно-рятувального підрозділу завчасно погоджує з адміністрацією об'єкта можливість проведення практичних занять на об'єкті та залучення спеціалістів для участі у них. Перед початком занять на об'єкті здійснюється інформування ОКЦ, відповідних посадових осіб об'єкта, за необхідності і місцевих органів влади.

В день проведення занять керівник занять чи спеціально підготовлені особи до прибуття пожежно-рятувального підрозділу на об'єкт здійснюють імітацію обстановки. Якщо імітацію обстановки провести неможливо, то керівник занять доводить її до КГП та учасників занять в усній формі голосно, чітко, коротко і тільки ту її частину, яку може бачити КГП перебуваючи на даному місці.

Під час проведення практичних занять відпрацьовуються усі складові оперативних дій: розвідка пожежі, рятування людей, оперативне розгортання, гасіння пожежі, виконання спеціальних робіт, згортання сил і засобів, а також порядок підтримання постійного зв'язку з пунктом пожежного зв'язку пожежно-рятувального підрозділу (ОКЦ) та спеціальними службами об'єкта.

Керівник занять слідкує за правильністю організації розвідки, оцінки обстановки, визначення вирішального напрямку оперативних дій, ефективністю застосування сил і засобів, чіткістю постановки завдань, а також за порядком організації взаємодії між оперативними розрахунками та обслуговуючим персоналом об'єкта, відомчим пожежним підрозділом, добровільними формуваннями.

Для того щоб показати КГП та особовому складу наслідки допущених помилок і підштовхнути їх на прийняття вірних рішень для успішного гасіння пожежі керівник занять може уточнювати обстановку та акцентувати увагу на окремих її елементах.

Якщо КГП прийняв рішення, виконання якого може призвести до грубих порушень безпеки праці, вимог виробничої санітарії і технологічного процесу виробництва або до інших небезпечних подій, керівник заняття без зволікань уточнює обстановку так, щоб було прийнято вірне рішення. Коли і після цього КГП не змінює свого рішення, керівник заняття перериває хід занять, пояснює КГП помилки, вказує на вірне рішення, а потім продовжує заняття.

Під час занять рекомендується змінювати обстановку умовної пожежі шляхом переміщення імітаційних засобів. Наприклад, у разі подання стволів на позицію необхідно зняти частину прапорців, що імітують вогонь на цій ділянці та збільшити їх кількість в іншому напрямку розповсюдження вогню, де стволів мало або немає чи була невірно вибрана позиція ствольщиків.

У будинках і приміщеннях, де в умовах реальної пожежі можливе значне задимлення чи наявність токсичних газів і парів, особовий склад під час вирішення задач використовує засоби індивідуального захисту органів дихання і зору (далі – ЗІЗОД), а за наявності радіоактивних і небезпечних хімічних речовин - спеціальні засоби захисту.

Під час проведення занять КГП постійно підтримує зв'язок з пунктом пожежного зв'язку пожежно-рятувального підрозділу (ОКЦ) та спеціальними службами об'єкта.

Під час підведення підсумків з особовим складом керівник занять викладає суть тактичного задуму, задачу і мету занять, після чого командири відділень доповідають про свої дії згідно отриманих розпоряджень КГП та обстановки на пожежі, характеризують роботу особового складу своїх відділень.

КГП доповідає про хід виконання поставленого оперативного завдання, позитивні сторони та допущені помилки в роботі особового складу караулу.

Підсумовуючи доповіді керівник занять зазначає на скільки оперативно та злагоджено здійснювалися оперативні дії, виділяє позитивні сторони, роз'яснює причини допущених помилок, визначає конкретні завдання для усунення недоліків у тактичній підготовці караулу.

Після загального підведення підсумків керівник занять окремо від особового складу розбирає дії командирів відділень у присутності начальника караулу та окремо дії начальника караулу.

Перед проведенням практичних занять здійснюється підготовка керівника занять і його помічників, особового складу, приведення в готовність засобів матеріально-технічного забезпечення, визначаються заходи безпеки та вирішуються організаційні питання з адміністрацією об'єкта.

Під час підготовки до занять з адміністрацією об'єкта остаточно погоджуються питання стосовно можливості і термінів проведення занять, кількості пожежно-рятувальних підрозділів, що приймуть у них участь, питання взаємодії з підрозділами відомчої, місцевої та добровільної пожежної охорони, аварійно-рятувальними та спеціальними службами, особливості розгортання сил і засобів та здійснення оперативних дій на об'єкті.

Підбираючи об'єкт для проведення практичних занять необхідно оцінити його пожежну небезпеку, місце можливого виникнення пожежі, шляхи і швидкість розповсюдження вогню, загрозу людям, можливість вибуху обладнання, руйнування конструкцій, закипання та викиду рідини з резервуарів, можливі розміри зони задимлення чи загазованості та інші явища, що можуть супроводжувати пожежу на даному об'єкті, необхідність захисту обладнання, сировини, готової продукції. На підставі зазначених факторів керівник занять має спрогнозувати оперативні дії пожежно-рятувального підрозділу під час гасіння пожежі.

На етапі підготовки керівник занять визначає:

- місце умовної пожежі та обстановку до моменту прибуття підрозділів;
- можливість використання стаціонарних засобів пожежогасіння;
- джерела протипожежного водопостачання, які можуть бути використані під час гасіння пожежі;
- розташування додаткових сил і засобів та необхідність їх виклику;
- перелік рятувальних робіт, робіт з евакуації та захисту майна від води;
- місця і способи розкриття та розбирання конструкцій;
- можливий розвиток пожежі на тому чи іншому напрямку;

- заходи безпеки праці;
- способи та засоби імітації оперативної обстановки.

2.3 Розробка тактичного задуму та складання методичної розробки для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач

Тактичний задум для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач включає такі частини:

- оперативно-тактична оцінка об'єкта (конструктивні та об'ємно-планувальні особливості, фактори, що сприяють або перешкоджають розповсюдженню вогню та гасінню пожеж)
- розповсюдженню вогню та гасінню пожежі);
- вихідні дані (розташування місця виникнення умовної пожежі, наявність, вид та кількість горючих матеріалів, лінійна швидкість поширення вогню, інтенсивність подачі вогнегасних речовин, час вільного горіння та інші);
- основні параметри пожежі (площа, периметр і фронт пожежі, площа, глибина та об'єм гасіння);
- оцінка можливої пожежної обстановки (основні шляхи розповсюдження вогню та диму, загроза вибуху, обвалення конструкцій, отруєння та інша небезпека для людей, вирішальний напрям оперативних дій);
- розподіл загальної обстановки умовної пожежі на окремі елементи та підготовка ввідних (на час виявлення пожежі та дій обслуговуючого персоналу, на момент прибуття першого пожежно-рятувального підрозділу, прибуття додаткових сил і засобів, локалізації та ліквідації пожежі);
- найбільш ефективні вогнегасні речовини, способи та прийоми їх подачі (залежить від хімічного складу та фізичного стану горючих речовин і матеріалів та умов гасіння);
- розрахунок сил і засобів для гасіння пожежі та захисту з урахуванням обраного способу гасіння (гасіння водою, розчином змочувача, повітряно-механічною піною, вогнегасним порошком, вуглекислотою тощо);
- схема розгортання сил та засобів.

Ввідні готуються короткими, зрозумілими та мати всі необхідні дані для прийняття КГП правильних рішень. У них вказується місце пожежі, характер розповсюдження вогню, тривалість вільного розвитку пожежі, наявність людей і ступінь загрози для їх життя, розмір пожежі (площа та периметр), склад і кількість сил та засобів, що залучені до прибуття підрозділу, інші необхідні дані. Після визначення ввідних керівник заняття намічає місця їх оголошення та способи імітації обстановки.

У разі необхідності, тактичним задумом може передбачатися такий обсяг оперативних дій під час гасіння умовної пожежі, що перевищує тактичні можливості підрозділів і формувань, що залучаються до занять. У цьому випадку передбачається, що керівник занять оголошує ввідну про умовне прибуття додаткових сил, засобів і старших начальників, а КГП з урахуванням цього корегує свої дії щодо успішного вирішення пожежно-тактичної задачі.

На основі проведених підготовчих заходів керівник занять складає методичну розробку для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

У першій частині методичної розробки зазначається вид підготовки, найменування підрозділу, тема занять, навчальна мета, час і місце (об'єкт) їх проведення, матеріально-технічне забезпечення необхідне для проведення занять, нормативно-правові акти та література використані при підготовці занять.

У другій частині методичної розробки розкривається порядок проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач. З урахуванням положень пункту 4 цього розділу наводиться короткий зміст організаційних заходів, вказуються заходи безпеки праці, зазначається час відведений для їх проведення. За необхідності можуть включатися питання для експрес перевірки знань особового складу за темою занять. Після цього, у логічній послідовності організації оперативних дій під час гасіння пожежі, вказуються навчальні питання, які планується відпрацювати в ході проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

Для кожного навчального питання наводяться ввідні у яких дається короткий опис елементів оперативної обстановки необхідних для вирішення тактичної задачі та спрямовані на розвиток тактичного мислення начальницького складу. Кількість ввідних слід визначати виходячи із характеру навчальних питань. Як правило повинна наводитися обстановка на пожежі за зовнішніми ознаками, обстановка на момент прибуття першого підрозділу, під час проведення розвідки, прибуття спеціальних служб міста (об'єкта), проведення рятувальних робіт, евакуації майна, застосування ланок ГДЗС, зосередження додаткових сил і засобів, локалізації пожежі та на етапі до її ліквідації. Для кожної ввідної необхідно лаконічно розкрити очікувані дії адміністрації об'єкта, рішення та розпорядження КГП, дії підрозділів, штабу на пожежі.

У методичних вказівках до навчальних питань зазначається час за який особовий склад відпрацьовує оперативні дії згідно кожної ввідної, вказуються способи доведення ввідних, за необхідності можуть наводитися додаткові пояснення щодо відпрацювання ввідних.

У завершальній частині наводиться перелік питань, які керівник занять доводить до особового складу під час підбиття підсумків, а саме:

дати оцінку рівня підготовленості особового складу; навести приклади правильного здійснення оперативних дій та характерні помилки; оголосити оцінки та відповіді на запитання. Інформацію для підбиття підсумків керівник занять фіксує на всіх етапах проведення практичного заняття з вирішення пожежно-тактичних задач.

Складену методичну розробку керівник занять перевіряє поставивши себе на місце КГП і вирішити передбачені ввідні. Методична розробка повинна бути підписана керівником занять і затверджена старшим начальником. До методичної розробки додається схема розгортання сил і засобів.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. С. 1802.

2. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33.

3. Про затвердження Порядку організації роботи органів управління та підрозділів, закладів освіти системи ДСНС під час підготовки особового складу, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.09.2023 р. № 780. *Офіційний вісник України*. 2023. № 97. С. 139.

4. Про затвердження Порядку організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2017 р. № 511. *Офіційний вісник України*. 2017. № 59. С. 135.

5. Про затвердження Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.02.2022 р. № 116. *Офіційний вісник України*. 2022. № 42. С. 181.

6. Про затвердження Методичних рекомендацій із складання, корегування та відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.10.2023 р. № НС-848.

7. Про організацію тактичної підготовки : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 12.12.2022 р. № 727.

8. Про особливості реагування на надзвичайні ситуації під час

збройної агресії : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 02.04.2024 р. № 375.

9. Про затвердження Методики розрахунку сил і засобів, необхідних для гасіння пожеж у будівлях і на територіях різного призначення : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.12.2011 року № 1341.

10. Правила безпеки праці в органах та підрозділах МНС України : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 07.05.2007 р. № 312.

11. Методичні матеріали навчального посібника «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану».

12. Довідник керівника гасіння пожежі / за заг. ред. В. С. Кропивницького. Київ : ТОВ «Літера-Друк», 2016. 320 с.

13. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Лісняк А. А., Дерев'янка І. Г. Основи тактики гасіння пожеж: навчальний посібник. Харків : НУЦЗУ, 2015. 216 с.](#)

14. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Ушаков Л. В., Бабенко О. В. Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів : практикум. Харків : НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. 236 с.](#)

Питання для самоконтролю

2.1. Порядок розробки тактичного задуму для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

2.2. Організація підготовки керівника до проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

2.3. Вимоги до складання методичної розробки для проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

2.4. Етапи підготовки керівник занять до проведення практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

2.5. Відповідальні за організацію та контроль за проведенням практичних занять з вирішення пожежно-тактичних задач.

ЛЕКЦІЯ 3. РОЗБІР ОПЕРАТИВНИХ ДІЙ ПІД ЧАС ГАСІННЯ ПОЖЕЖ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНОГО ПІДРОЗДІЛУ. ДОВЕДЕННЯ ДО ОСОБОВОГО СКЛАДУ КАРТОК ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНИХ ДІЙ НА ПОЖЕЖАХ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 3.1 Складання та доведення Карток оперативно-тактичних дій на пожежах
- 3.2 Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особами середнього і старшого начальницького складу
Питання для самоконтролю

3.1 Складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах

3.1.1 Загальні положення

Інструкція зі складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах (*Окреме доручення ДСНС від 24.06.2022 № В-352 «Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах»*) визначає порядок складання карток оперативно-тактичних дій на пожежах (далі – Картка) та їх доведення до підпорядкованого особового складу.

Картки призначені для підвищення рівня обізнаності особового складу з гасіння пожеж.

Інформація про пожежу використовується для підготовки інформаційних матеріалів керівництву ДСНС та вищих посадових осіб держави.

Картка та Інформація про пожежу складається на усі пожежі, до гасіння яких залучалися сили та засоби за номером виклику 3 і вище, або на які залучалося 7 та більше розрахунків на основних пожежно-рятувальних автомобілях, а також на пожежі, які за класифікаційними ознаками досягли рівня надзвичайної ситуації (*додатки 1, 2 Окремого доручення ДСНС від 24.06.2022 № В-352*).

За рішенням керівництва та оперативного-координаційного центру (далі – ОКЦ) територіального органу ДСНС Картки можуть складатися на пожежі, до гасіння яких не залучалися сили та засоби за підвищеним Рангом (номером) виклику, однак вони необхідні для удосконалення оперативно-тактичних дій органів управління і пожежно-рятувальних підрозділів.

Оригінали Карток зберігаються на ОКЦ в електронній формі протягом 3 років, як документи четвертої зміни. Копії Карток розсилаються у встановленому порядку ОКЦ територіальних органів ДСНС до Департаменту реагування на надзвичайні ситуації апарату ДСНС, територіальних органів ДСНС, закладів освіти ДСНС та пожежно-рятувальних підрозділів гарнізону, в яких вони зберігаються протягом 1 року, як документи четвертої зміни.

В окремих випадках за дорученням ДСНС, у тому числі за усною вказівкою, Картка складається на визначену пожежу у додатково зазначені терміни.

3.1.2 Складання Інформації про пожежу

Інформація про пожежу складається начальником чергової зміни ОКЦ відповідно до встановленого зразка та має містити інформацію про місце виникнення пожежі, тактико-технічні характеристики об'єкта (будівлі), хід гасіння пожежі, наслідки від неї та сили і засоби, що залучалися до ліквідації пожежі.

Термін складання та оформлення Інформації про пожежу – протягом 3-х годин після ліквідації пожежі.

3.1.3 Складання Картки

Картка складається старшим помічником (помічником) начальника чергової зміни (з оперативного реагування) ОКЦ.

Під час складання Картки використовується інформація керівника гасіння пожежі (далі – КГП), оперативно-службових документів, аудіозаписи переговорів та радіообміну на пожежі і пояснення учасників гасіння тощо.

За результатами узагальнення отриманої інформації, хронологічних даних складається Картка.

У першому розділі Картки відображається загальна характеристика об'єкта (будівлі), місця пожежі, інформація про КГП, оголошений ранг пожежі. У разі набуття пожежею ознак надзвичайної ситуації вказується її рівень та вид.

У другому розділі Картки наводиться хронологія оперативних дій із гасіння пожежі та графічна частина.

Хронологія оперативних дій із гасіння пожежі має містити інформацію щодо зміни оперативної обстановки, дії пожежно-рятувальних підрозділів та команди посадових осіб гарнізону, зокрема:

- час отримання повідомлення про пожежу;
- час направлення підрозділів гарнізону до місця пожежі;
- час прибуття кожного підрозділу (із зазначенням відстані від підрозділу до місця пожежі);
- час прибуття посадових осіб органів та підрозділів ДСНС і прийняття на себе керівництво гасінням пожежі;
- час утворення штабу на пожежі;
- час зміни оперативної обстановки;
- час кожної команди щодо перегрупування або додаткового залучення сил та засобів;
- час прибуття аварійних служб;
- час локалізації та ліквідації пожежі.

Графічна частина Картки – це схеми розстановки сил та засобів під час гасіння пожежі, які складаються на час:

- прибуття КГП-1, 2 та інших;
- локалізації пожежі;
- ліквідації пожежі.

На схеми наносяться: об'єкт (будівля, споруда, територія тощо), де сталася пожежа, під'їзні шляхи, розташування зовнішніх та внутрішніх джерел протипожежного водопостачання із зазначенням відстані до місця гасіння, роза вітрів, входи до будівель, шляхи евакуації, розстановка сил і засобів пожежно-рятувальних підрозділів, місця встановлення засобів рятування, прокладені рукавні лінії, позиції ствольщиків, межі оперативних ділянок, штаб на пожежі, розташування тіл загиблих тощо.

Для складання графічної частини Картки можливе використання google-карт з нанесенням на неї установлених у системі ДСНС умовних графічних позначень та знаків.

У третьому розділі Картки відображається інформація щодо залучених сил та засобів для ліквідації пожежі, рятування людей і матеріальних цінностей, наслідки від пожежі.

У четвертому, п'ятому та шостому розділах вказуються додаткові умови, явища та обставини, що спричинили розвиток пожежі та ускладнювали її гасіння.

Термін складання та оформлення Картки – 12 днів після ліквідації пожежі.

3.1.4 Доведення Карток

Доведення карток оперативно-тактичних дій на пожежах до осіб рядового та молодшого начальницького складу пожежно-рятувальних підрозділів здійснюється під час зміни чергування караулів.

Посадова особа, яка проводить зміну чергування після доведення інформації щодо поточної обстановки в районі виїзду підрозділу та в гарнізоні використовуючи картку у лаконічній формі розкриває інформацію щодо оперативних дій під час гасіння пожежі, звертає увагу особового складу на особливості дій у разі виникнення подібних пожеж в районі виїзду підрозділу.

Доведення підпорядкованому особовому складу, який бере участь у гасінні пожеж, Карток проводиться під час зміни чергування.

Терміни доведення Карток до особового складу, що були складені:

- у районі виїзду пожежно-рятувальних підрозділів гарнізону – протягом 5 днів після складання Картки;
- у зоні відповідальності інших гарнізонів – протягом місяця після надходження Картки до ОКЦ територіального органу ДСНС.

3.2 Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж з особами середнього і старшого начальницького складу

Розбір оперативних дій під час гасіння пожеж проводиться з особами середнього і старшого начальницького складу, який може залучатися до організації управління силами і засобами під час гасіння пожеж.

У ході занять, на підставі картки оперативно-тактичних дій на пожежі, розглядаються особливості застосування сил і засобів, прийняті рішення КГП, робота штабу на пожежі, тилу та оперативних дільниць. На підставі вимог Статуту дій, рекомендацій Довідника керівника гасіння пожежі та інших документів визначається правильність оперативних дій під час гасіння пожежі.

Керівником занять під час розбору оперативних дій виступають:

- у пожежно-рятувальних підрозділах і пожежно-рятувальних загонах – начальники цих підрозділів або їх заступники, начальники районних управлінь допущені до самостійного виконання обов'язків КГП;
- у територіальному органі ДСНС та ОКЦ – заступники начальників територіальних органів ДСНС з реагування на надзвичайні ситуації, начальники управлінь реагування, керівники ОКЦ або їх заступники.

Загальний порядок проведення розбору оперативних дій на пожежі. Керівник занять оголошує мету і порядок проведення розбору дій на пожежі, знайомить з оперативно-тактичною характеристикою об'єкта на якому здійснювалося гасіння пожежі.

Якщо до розбору оперативних дій залучаються посадові особи, які виконували обов'язки першого і наступних КГП, начальника штабу на пожежі (далі – НШ), начальника тилу (далі – НТ) та начальників оперативних дільниць (далі – НОД) вони лаконічно характеризують оперативну обстановку на відповідний момент часу, інформують про свої дії та дії пожежно-рятувальних підрозділів, роботу пожежно-рятувальної та іншої техніки, вказують на нехарактерні явища і події, що мали місце під час гасіння пожежі, акцентують увагу на питаннях безпеки праці.

Коли розбір оперативних дій проводиться в підрозділах, що не брали участь у гасінні пожежі, то керівник занять використовуючи картку оперативно-тактичних дій доводить інформацію про оперативну обстановку та прийняті рішення першим і наступними КГП, дії НШ, НТ, НОД, пожежно-рятувальних підрозділів, застосування пожежно-, аварійно-рятувальної техніки.

Учасникам занять пропонується висловити свою думку щодо дій КГП, НШ, НТ, НОД, пожежно-рятувальних підрозділів, застосування пожежно-, аварійно-рятувальної техніки.

Керівник занять, як правило, ставить додаткові питання учасникам занять для обговорення, узагальнює виступи, відмічає позитивні сторони дій КГП, НШ, НТ, НОД і пожежно-рятувальних підрозділів, звертає ува-

гу на недоліки в організації гасіння пожежі та визначає додаткові заходи щодо підвищення оперативної готовності органів управління і підрозділів до дій за призначенням.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. С. 1802.

2. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33.

3. Про затвердження Порядку організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2017 р. № 511. *Офіційний вісник України*. 2017. № 59. С. 135.

4. Про організацію тактичної підготовки : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 12.12.2022 р. № 727.

5. Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах : окреме доручення Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.06.2022 р. № В-352.

Питання для самоконтролю

3.1. Розкрийте організацію вивчення та розбору оперативних дій на пожежі.

3.2. Розкрийте мету, призначення та організацію роботи зі складання Карток оперативно-тактичних дій.

3.3. Хто є відповідальним за складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах.

3.4. Надайте зміст та порядок оформлення Картки оперативно-тактичних дій.

3.5. Терміни доведення Карток оперативно-тактичних дій на пожежах до особового складу.

ЛЕКЦІЯ 4. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ У БУДІВЛЯХ ПІДВИЩЕНОЇ ПОВЕРХОВОСТІ ТА ВИСОТНИХ БУДИНКАХ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 4.1 Обстановка на пожежах у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках.
- 4.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках.
- 4.3 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у висотних будівлях та висотних будинках.
Питання для самоконтролю

4.1 Обстановка на пожежах у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

Будівлі, що мають від 10 до 25 поверхів, вважають будівлями підвищеної поверховості. Їх будують з неспалимих конструкцій, що мають великі межі вогнестійкості. За планувальним вирішенням поверхів вони бувають коридорного типу та вільного планування, а також одно - та багатосекційними. Конструктивне та об'ємно планувальне вирішення цих будівель, незалежно від призначення, повинно забезпечувати успішну евакуацію людей та створювати необхідні умови для успішного гасіння пожеж. З цією метою будівлі обладнуються: системами протипожежного захисту; внутрішніми протипожежними водопроводами та спринклерними системами водяного пожежогасіння; автоматичними системами пожежної сигналізації та системами сповіщення про пожежу.

Протипожежний захист цих будівель забезпечується наявністю сходових кліток, що мають входи через повітряну (відкриту) зону, систем видалення диму з коридорів на кожному поверсі, створенням підпору повітря в ліфтових шахтах (холах) та на сходових клітках. В деяких будівлях давньої забудови незадимлення сходових кліток та димовидалення передбачено через шахти ліфтів за допомогою вентиляторів або через вертикальні канали вентиляції за допомогою вентиляторів та підпору повітря у шахті ліфта. Вмикання вентиляторів підпору повітря та видалення диму передбачається від пожежних сповіщувачів та дистанційно від кнопок, що встановлені у шафах пожежних кранів.

Будівлі підвищеної поверховості обладнуються водопроводами, які в залежності від призначення, поверховості будівель та їх висоти повинні забезпечити нормативні витрати води для гасіння пожеж.

Насосні установки внутрішніх протипожежних водопроводів повинні мати ручний та дистанційний пуск від кнопок, що встановлені у шафах пожежних кранів. В сучасних готелях, що мають 16 та більше поверхів внутрішній протипожежний водопровід влаштовують роздільним або об'єднаним із спринклерною системою водяного пожежогасіння. На

внутрішній мережі протипожежного водопроводу кожної зони будівель, що мають висоту 17 і більше поверхів, передбачається врізання зовнішніх патрубків (не менше двох) для підключення насосів пожежних автомобілів для подачі води.

З метою евакуації людей під час виникнення пожеж у цивільних будівлях підвищеної поверховості використовують системи сповіщення про пожежі.

Приймально-передаюча апаратура цих систем влаштовується у спеціальних приміщеннях, де ведеться цілодобове чергування. В будівлях готелів та гуртожитків передбачається використання світлових, звукових та мовних систем сповіщення про пожежі та керування евакуацією.

Під час виникнення пожеж у житлових та цивільних будівлях після надходження сигналу до системи керування ліфтами, вони переходять до режиму роботи «Пожежна небезпека».

Сигнал до системи керування ліфтами може подаватися автоматично, якщо спрацьовують пожежні сповіщувачі або вручну. Під час подачі сигналу з системи протипожежного захисту кабіни ліфтів (порожні чи з пасажирами) прямують на перший поверх без зупинки на побічні виклики. При цьому виключається можливість подальшого руху кабін ліфтів під час будь-якого виклику.

Окремі будівлі підвищеної поверховості обладнують спеціальними ліфтами вантажопідйомністю до 1000 кг, які мають систему керування, що дає можливість входу та транспортування пожежних підрозділів. Кабіни цих ліфтів повинні бути виконані з негорючих та важкогорючих матеріалів, у стелі яких встановлюють люки для виходу на дах ліфта. Двері шахт на поверхах повинні мати пристрої для ручного їх відмикання.

Пожежі в будівлях підвищеної поверховості характеризуються швидким розповсюдженням вогню до вище розташованих поверхів спаленими предметами та обладнанням, через внутрішнє оздоблення коридорів, вестибюлів, холів, а також через віконні прорізи, скління яких розкрилося від високої температури.

Основними шляхами розповсюдження вогню та диму є сходові клітки, шахти ліфтів, канали та короби для інженерних комунікацій, сміттєпроводи та нещільності у перекриттях.

Аналіз пожеж, що сталися, а також проведені дослідження показують, що під час виникнення пожеж на перших поверхах (1-3 поверхи) будівлі вже через 5-6 хв. задимлення розповсюджується всією сходовою кліткою та ліфтовим вузлом, а рівень задимлення такий, що перебувати там без використання засобів індивідуального захисту неможливо. Швидкість руху продуктів згоряння на сходових клітках без включення систем протипожежного захисту під час початкового періоду розвитку пожежі складає 7-8 м/хв.

Разом зі сходовими клітками виникає задимлення приміщень верхніх поверхів над тими, що горять, особливо над розташованими з підві-

тряного боку. В цих умовах погіршення видимості, токсична дія продуктів згоряння, паніка, що виникає, можуть призвести до загибелі людей.

В умовах пожеж по висоті сходової клітки в межах 2-3 поверхів вище поверху, що горить, утворюється мов би “теплова подушка” з температурою 100-150°C, яку подолати без засобів захисту неможливо.

Під час розкриття віконних та балконних шибок квартири, що горить, відразу змінюється схема газообміну в результаті припливу свіжого повітря до зони горіння. При цьому швидкість руху та кількість продуктів згоряння, що проникають на сходову клітку, збільшується, тому температура у міжквартирних коридорах та дверних прорізах сходових кліток істотно підвищується.

Температура у приміщенні, де виник осередок пожежі, залежить від величини та властивостей горючих речовин та матеріалів. Максимальне значення середньо-об’ємної температури сягає 1000 °С, температура поверхні перекриття – 960 °С, стін – 860 °С.

За відсутністю перешкод з віконних прорізів приміщень, що горять, через 15-20 хв. з початку пожежі вогонь розповсюджується уверх балконами, лоджіями, віконними рамами, запалюючи спалимі елементи будівельних конструкцій та предмети у приміщеннях верхнього поверху.

Підсумовуючи вище наведене, можна зазначити, що обстановка, що може скластися під час пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках:

- велика кількість людей, яким загрожують небезпечні фактори пожежі, виникнення серед людей паніки;
- поширення вогню і токсичних продуктів горіння у вертикальному напрямку як усередині будівлі, так і зовні;
- задимлення сходових кліток і верхніх поверхів через шахти ліфтів та інші вертикальні канали;
- висока температура на шляхах евакуації та поверхах, де виникла пожежа;
- складність проведення рятувальних робіт та подачі засобів гасіння до верхніх поверхів будівлі;
- необхідність застосування спеціальних технічних засобів для проведення рятувальних робіт і гасіння пожежі;
- недостатня кількість техніки та обладнання для гасіння пожеж у висотних будинках.

У разі гасіння пожежі в будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках розвідка проводиться декількома розвідувальними групами. Під час розвідки, крім виконання основного оперативного завдання, встановлюється:

- ступінь загрози людям, шляхи і способи їх рятування;
- можливість використання пожежних ліфтів, стаціонарних засо-

бів гасіння, видалення диму, пожежних кранів-комплектів, підвищення тиску води в пожежних кранах тощо.

4.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

4.2.1 Проведення розвідки пожежі у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

Особливості організації та проведення розвідки пожежі в будівлях підвищеної поверховості зумовлюються конструктивно-планувальним рішенням та місцем виникнення пожежі.

У зв'язку з тим, що під час розвідки разом здійснюються пошуково-рятувальні роботи та дії з гасіння, розвідувально-рятувальні групи утворюють у складі не менш 4-5 осіб; розвідку організують у декількох напрямках. Кожна розвідувально-рятувальна група повинна мати необхідне пожежно-технічне обладнання та засоби зв'язку (ізолюючі протигази, переносну радіостанцію, переговорний пристрій та ін.).

Незалежно від того, в якій зоні будівлі (нижній чи верхній) виникла пожежа, основним завданням розвідувально-рятувальних груп є визначення ступеня загрози людям. При цьому особливу увагу приділяють приміщенням, розташованим на поверсі, що горить, та на вищих. В багатосекційних будівлях з великою протяжністю та при наявності кількох внутрішніх сходів розвідку пожежі необхідно проводити одночасно в кількох напрямках за допомогою складу розвідувально-рятувальних груп.

В процесі розвідки, крім виконання загальних завдань, КГП повинен визначити: наявність та кількість людей, що залишилися у будівлі та ступінь небезпеки для їх життя; можливість виникнення паніки та заходи щодо її припинення; найкоротші шляхи евакуації людей до нижче - та вище розташованих поверхів незадимленими сходовими клітками, на покрівлю будівлі, до суміжних незадимлених приміщень через балкони, лоджії тощо; необхідність використання автодрабин, колінчатих автопідіймачів та інших рятувальних засобів; можливість використання в роботі пожежних насосів внутрішнього протипожежного водопроводу, застосування стаціонарних засобів гасіння пожежі, видалення диму та зниження температури; чи приведена до дії система протипожежного захисту та визначити ефективність її роботи, можливість використання ліфтів для підйому до верхніх поверхів, а якщо це неможливо, вжити засобів щодо їх блокування на першому поверсі.

Під час проведення розвідки визначають загальні питання розвідки пожежі: місце виникнення, що горить, шляхи розповсюдження вогню та продуктів згоряння; загрозу шляхам евакуації людей, шляхи та засоби підйому рукавних ліній, вводу вогнезахисних засобів та інші питання, виходячи з конкретних умов, що склалися на пожежі.

Керівник гасіння пожежі особисто та через керівників пошуково-рятувальних груп збирає та узагальнює дані розвідки, оцінює їх та складає план оперативних дій підрозділів щодо проведення рятувальних робіт та гасіння пожежі.

4.2.2 Проведення оперативних дій з рятування людей у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

В будівлях з масовим перебуванням людей КГП повинен відразу після прибуття до місця виклику організувати евакуацію людей. З цією метою він повинен використати систему сповіщення та керівництва евакуацією (якщо вони ще не використані обслуговуючим персоналом), застосувати інші засоби гучномовного зв'язку, залучити для цього обслуговуючий персонал та використати раніше розроблений план евакуації.

Евакуаційно-рятувальні роботи ведуться з урахуванням глибокої та всебічної оцінки обстановки, що склалася на пожежі, наявності сил та засобів гасіння пожежі та психічного стану людей. Визначаючи кількість сил та засобів, КГП повинен урахувати об'єм проведення рятувальних робіт та оперативних дій з гасіння пожежі, яка може виникнути на момент прибуття підрозділів до місця виклику.

Пожежні підрозділи після прибуття до місця пожежі, при необхідності, негайно повинні приступити до рятування людей, залучаючи максимально можливу кількість сил та засобів. Вирішальним чинником успішного проведення рятувальних робіт є швидке зосередження необхідних сил та засобів на пожежі.

В залежності від обстановки на пожежі, фізичного та психічного стану людей, які перебувають в будівлі, що горить, рятування та евакуацію людей проводять таким чином: виводять людей сходовими клітками (звичайними, незадимленими) чи зовнішніми евакуаційними сходами; виводять (виносять) людей до безпечних місць; рятують людей за допомогою використання спеціальної пожежної техніки, рятувальних пристроїв, обладнання та різних технічних приладжувань.

Пасажирські та вантажні ліфти для проведення рятувальних робіт не використовуються.

Оцінюючи обстановку в місцях, де перебувають люди, обирають найкоротші та найбільш безпечні шляхи рятування. В першу чергу для евакуації із задимлених та відрізаних вогнем приміщень необхідно використовувати сходові клітки (звичайні, незадимлені) та зовнішні евакуаційні сходи. Під час масової евакуації на евакуаційних шляхах необхідно розмістити пожежних, яким слід організувати просування людей до виходів та відвернення паніки.

Якщо неможливо використати шляхи евакуації, що ведуть безпосередньо з будівлі надвір, здійснюють виведення людей до безпечних місць та вводять засоби гасіння для захисту шляхів евакуації від пода-

льшого розповсюдження вогню та диму. В цих умовах для евакуації людей використовують зовнішні переходи через балкони та лоджії, що ведуть до суміжних секцій, з поверху на поверх зовнішніми сходами, що ведуть з балкона на балкон, на покрівлю будівлі, що горить, або прилягає до неї, різні допоміжні приміщення із самостійними виходами та ін.

Під час пошуку людей у задимлених приміщеннях необхідно ретельно перевірити все приміщення. Особливу увагу приділяють приміщенням на поверсі, що горить, та вище розташованих поверхах, а також заблокованим кабінам ліфтів. Щоб запобігти повторним оглядам одних і тих же приміщень, на входних дверях до цих приміщень після перевірки роблять позначки.

Рятувальні роботи можуть проводитись шляхом виводу людей до віконних прорізів з подальшим їх спуском автодрабинами та колінчатими автопідіймачами, а також за допомогою спеціальних рятувальних пристроїв та пристосувань.

Під час масового рятування людей із будівель підвищеної поверховості можуть використовувати одночасно пожежні автодрабини, колінчаті автопідіймачі, висувні та штурмові драбини, еластичні рятувальні рукава, встановлені на спеціальних майданчиках автодрабин та колінчатих авопідіймачах, саморятувальники, рятувальні мотузки та інші засоби, а також разом з цим - виведення та винесення постраждалих через задимлені коридори та маршові сходи за допомогою ланок та відділень ГДЗС. Висувні пожежні драбини встановлюють на стелобати або дахи будівель, які прилягають до тих, що горять, а штурмові драбини, якщо необхідно, підвішують послідовно одна за одною "ланцюжком", починаючи з верхівки висувної або автодрабини. З цією метою для більшої стійкості використовують штурмові драбини з двома гаками. В цей час біля кожної штурмової драбини виставляють пожежного, який тримає драбину та надає допомогу тим, кого рятують, під час руху з драбини на драбину. Людей, яких рятують, обов'язково ще страхують за допомогою пожежних мотузок. Для рятування людей можуть використовуватися вертольоти (гелікоптери)..

Одночасно з організацією та проведенням рятувальних робіт КГП вживає заходи щодо запобігання розповсюдженню вогню та диму на шляхах евакуації, а також щодо видалення диму та зниження температури у коридорах та на сходових клітках, де ведуться рятувальні роботи. З цією метою першочергово використовують внутрішні протипожежні водопроводи, стаціонарні системи гасіння пожеж та димовидалення. У деяких випадках (за відсутністю або зіпсованістю систем димовидалення), щоб видалити дим, використовують димососи переносні – ДПЄ-7 та ДПМ-8, причіпні ДП-30, пожежні автомобілі димовидалення АД-100(66).

Видалення диму за допомогою автомобілів димовидалення або димососами здійснюється шляхом нагнітання повітря до сходових кліток,

ліфтових шахт та ліфтових залів через вестибюлі будівель. Одночасно здійснюють випуск диму у верхній частині сходово-ліфтового вузла через димові люки та віконні прорізи. Варіанти подачі повітря до вестибюлів будівель підвищеної поверховості за допомогою автомобіля димовидалення.

4.2.3 Проведення оперативних дій з гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

Для успішного проведення рятувальних робіт та гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості у всіх випадках необхідно створювати штаб на пожежі. Він організує зустріч та розставлення пожежних підрозділів, що прибули на пожежу; зосередження необхідної кількості сил та засобів у мінімально короткий час на місці пожежі; викликає до місця пожежі начальницький склад, вільний від чергування, якщо це необхідно; ставить завдання перед підрозділами та начальницьким складом, що прибули на пожежу; постійно контролює зміни в обстановці і виконання рішень КГП та ін.

Штаб на пожежі розташовують на безпечній відстані, щоб був більш повний огляд місця пожежі та працюючих підрозділів.

У зв'язку з великою кількістю одночасно вирішуваних завдань на допомогу начальникові штабу на пожежі призначають не менше двох заступників. Один з них слідкує за змінами обстановки на пожежі та здійснює контроль за виконанням рішень КГП, а інший веде оперативні документи, підтримує зв'язок з оперативними ділянками та ЦППЗ.

Оперативні ділянки під час гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості утворюють з боку сходової клітки, з кожного боку периметра будівлі, на даху будівлі, що горить, у прибудовах та стелобатних частинах будівлі.

З осіб начальницького складу ПРП, що прибувають на пожежу, необхідно призначити відповідальних за проведення евакуаційно-рятувальних робіт, організацію роботи газодимозахисної служби, виконання правил техніки безпеки, забезпечення безперебійної роботи пожежної техніки, а також заходів щодо боротьби з димом та водою, що надмірно проливається на пожежі.

Під час виникнення пожеж у верхній зоні будівель підвищеної поверховості з'являється складне завдання щодо подачі засобів гасіння, а також виконання робіт з прокладання рукавних ліній до верхніх поверхів.

Для гасіння пожеж в таких умовах, в першу чергу, використовують внутрішні протипожежні водопроводи, а також сухотруби для подачі води пожежними машинами. Прокладання рукавних ліній до верхньої зони цих будівель здійснюють з прорезинених та латексних рукавів підвищеної міцності, як правило, використовують нові рукава.

Підйом рукавних ліній до верхніх поверхів може здійснюватися: автодрабинами та колінчатими автопідіймачами; внутрішніми сходами та між маршами; із зовнішнього боку будівлі за допомогою рятувальних мотузок; із скаток зверху вниз шляхом змикання з'єднувальних головок на поверхах або балконах.

Враховуючи, що драбини не завжди можуть сягати верхньої зони будівлі, а внутрішні сходи можуть бути задимленими, найбільш надійним засобом є прокладання рукавних ліній за допомогою рятувальних мотузок або зі скаток зверху вниз із зовнішнього боку будівлі.

Підйом рукавних ліній із зовнішнього боку будівлі за допомогою рятувальних мотузок (подовжених 50-60 м) здійснюється з використанням одноступінчастого або багатоступінчастого способів в залежності від висоти підйому до верхньої зони будівлі. Він може здійснюватися за допомогою спеціальних пристроїв - лебідок (струбцин з блоками).

Використовуючи цей засіб підйому рукавних ліній, слід застосовувати мотузки для відтягнення рукавної лінії від стін будівлі, щоб вона не чіплялася за балкони, підвіконня та інші частини будівлі.

Прокладання рукавних ліній із зовнішнього боку будівлі зверху вниз із скаток доцільно здійснювати у тих випадках, коли можна використовувати ліфти для підйому особового складу з рукавами до верхньої зони будівлі. Закріплення рукавних ліній, які прокладені із зовнішнього боку будівлі на висоту 13 поверху та вище, здійснюють за конструкції з допомогою рукавних затримок із розрахунку дві затримки на кожний рукав. Для контролю за рукавними лініями на кожний рукав, прокладений вертикально, ставлять одного пожежного із резервним рукавом.

Здійснюючи подачу води до верхньої зони будівель підвищеної поверховості, доцільно подавати магістральну рукавну лінію та встановлювати розгалуження на 1-2 поверсі нижче від місця пожежі, а для спуску води з неї після гасіння біля будівлі ставлять друге розгалуження, один із штуцерів якого залишають вільним або замість нього - спеціальну вставку із краном.

Прокладання рукавних ліній маршами сходових кліток на висоту 15 поверху та вище недоцільне, тому що цей засіб трудомісткий, він потребує великої кількості рукавів та значного часу.

У житлових будівлях, де передбачається перехід з поверху на поверх через повітряну зону (лоджію або балкон), магістральні лінії сходовими клітками прокладати недоцільно, це слід робити із зовнішнього боку будівлі.

Воду для гасіння пожежні автомобілі можуть подавати на поверхи будівель підвищеної поверховості шляхом з'єднання магістральних ліній від машин, що встановлені на вододжерело, або головних автомобілів до патрубку (сухотрубу) з наступним відбором води через внутрішні пожежні крани на поверхах.

Організація та оперативна робота підрозділів з гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості такі ж, як і під час гасіння пожеж у багатоповерхових будинках.

За наявності достатньої кількості сил та засобів, що прибули на пожежу, одночасно з проведенням евакуаційно-рятувальних робіт здійснюють гасіння пожежі. Щоб ліквідувати горіння застосовують воду, розчини змочувачів, порошкові суміші та пінні засоби, особливо коли використовують підрозділи швидкого реагування. Для гасіння пожеж першочергово використовують стволи «Б», які подають від внутрішніх протипожежних водопроводів, а під час розвинених пожеж можуть застосовуватись більш потужні стволи. Щоб відвернути швидке розповсюдження вогню балконами, на фасадах будівель використовують лафетні стволи, які встановлені на верхніх колінах автодрабин та в корзинах колінчатих автопідіймачів. Стволи в середину будівлі вводяться за допомогою ланок та відділень ГДЗС, в першу чергу, щоб захистити шляхи евакуації, які використовують для рятування людей під час пожежі. Кількість стволів визначається виходячи з числа приміщень, що горять, площі горіння та інтенсивності подачі води, яка для житлових та адміністративних будинків I-II ступенів вогнестійкості дорівнює $0,06 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$.

Як в багатоповерхових будівлях, так і в будівлях підвищеної поверховості стволи на гасіння необхідно вводити одночасно до всіх приміщень, що горять, а якщо це неможливо, то - до крайніх приміщень, що горять, з послідовним рухом до центра пожежі. У зв'язку зі складностями забезпечення необхідних витрат води на гасіння, особливо у верхніх зонах будівель, необхідно використовувати перекивні стволи та здійснювати швидко їх маневровість в процесі гасіння пожежі. Разом з гасінням вводять стволи на захист верхнього та нижнього поверхів у місця можливого розповсюдження вогню, а також у суміжні секції на поверсі, що горить.

В процесі гасіння пожежі необхідно дотримуватися певних заходів техніки безпеки, які зумовлюються великою висотою позицій, де працює особовий склад, а також необхідністю роботи в ізолюючих протигазах та можливістю руйнування шибок вікон і балконів та обвалом окремих конструкцій.

4.3 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

4.3.1 Організація і тактика гасіння пожеж у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

Дії керівника гасіння пожежі (далі - КГП) визначаються затвердженим у встановленому порядку нормативним документом з питань організації пожежогасіння.

Керівник гасіння пожежі, крім виконання основних задач, під час виконання розвідки повинен:

- з'ясувати у представника адміністрації наявність та чисельність людей, що залишилися у будинку;
- вжити заходів щодо запобігання паніці серед людей, які залишилися у будинку, використовуючи для цього систему оповіщення, якщо вона є, та інші засоби;
- визначити можливі найкоротші шляхи евакуації людей по незадимлюваним сходовим клітинам в нижче - або вище розташовані по відношенню до місця пожежі поверхи;
- встановити можливість використання пожежних автодрабин, автопідіймачів та інших засобів рятування;
- з'ясувати, чи включені у роботу пожежні насоси внутрішнього пожежного водопроводу та чи можна застосовувати стаціонарні засоби гасіння пожежі, видалення диму та зниження температури;
- встановити працездатність системи протидимного захисту та визначити ефективність її роботи;
- визначити необхідну кількість постів безпеки, контрольно-перепускних пунктів та місця їх розташування.

Для координації дій підрозділів, залучених для гасіння пожежі, успішного проведення рятувальних робіт і виконання окремих видів робіт рекомендовано створювати штаб на пожежі незалежно від місця її виникнення та розмірів.

Особливості розвідки пожежі у висотних будинках залежать від конструктивно-планувальних рішень та місця виникнення пожежі.

У зв'язку з тим, що під час розвідки пожежі одночасно виконуються пошуково-рятувальні заходи та роботи з гасіння пожежі, розвідувально-рятувальна група повинна складатись із 4-5 осіб і мати при собі необхідне пожежно-технічне оснащення та засоби зв'язку.

Незалежно від того, в якій зоні будинку (нижній або верхній) виникла пожежа, основною задачею розвідувально-рятувальних груп є визначення ступеня загрози життю та здоров'ю людей. При цьому особливу увагу необхідно звернути на приміщення, які розташовані на поверсі, на якому виникла пожежа, та вище розташовані поверхи.

У багатосекційному будинку за великої довжини поверхів або за наявності декількох внутрішніх сходів розвідку пожежі необхідно проводити одночасно в декількох напрямках відповідною кількістю груп.

Ліквідування горіння на пожежі досягається:

- правильним вибором вирішального напрямку оперативних дій;
- своєчасним застосуванням стаціонарних засобів пожежогасіння, видаленням диму та зниження температури;

- дією на поверхню матеріалів, що горять, охолоджувальними вогнегасними речовинами;
- створенням у зоні горіння чи навколо неї негорючого газового або парового середовища;
- створенням між зоною горіння і горючим матеріалом чи повітрям ізолюючого шару з вогнегасних речовин та негорючих матеріалів;
- хімічним уповільненням реакції горіння (застосування порошкових, газових, аерозольних вогнегасних речовин).

За наявності непридатного для дихання середовища, роботи з гасіння пожежі проводяться в апаратах захисту органів дихання, використовуються пожежні димовисмоктувачі та засоби освітлення.

Зниження високої температури може досягатись подаванням у зону підвищеної температури розпиленої води, піни високої кратності, створенням природної чи штучної вентиляції, охолодженням нагрітих будівельних конструкцій, технологічного обладнання тощо. При цьому не допускається скупчення особового складу на перекритті, під яким горить, а також у межах небезпечної зони на випадок його руйнування.

Під час гасіння пожежі на верхніх поверхах будинку пости безпеки та контрольно-пропускні пункти необхідно розташовувати таким чином:

- у разі подавання стволів по сходових клітинах - на 1-2 поверхи нижче того, на якому проводиться гасіння;
- у разі подавання стволів комбінованим способом по автодрабині та штурмових драбинах - на 1-2 поверхи нижче палаючого, а в разі подавання безпосередньо в задимлені приміщення - поблизу автодрабини.

Подавання води може здійснюватись за різними схемами оперативного розгортання з урахуванням обстановки на пожежі із застосуванням стволів з малою витратою вогнегасних засобів.

Під час подавання води за допомогою перекачування визначається необхідна кількість пожежних автомобілів, шляхи та способи прокладання рукавних ліній.

Для контролю за роботою рукавних ліній та затримок, поблизу місць їх встановлення виставляється пост з резервними рукавами та затримками.

Для забезпечення сталої роботи насосно-рукавних систем під час гасіння пожеж у підземних приміщеннях висотних будинків необхідний напір на насосі зменшується з урахуванням глибини закладання споруд.

Резервні магістральні рукавні лінії прокладаються у першу чергу до пожежних стволів, які працюють на вирішальному напрямку.

У ході гасіння контролюється стан будівельних конструкцій і проводиться захист їх від впливу високої температури, у першу чергу, вузлів, опор тощо.

У разі загрози поширювання пожежі особовий склад перевіряє (проводить контрольні вирізи) пустоти конструкцій будинків, вентиляційних каналів, коробів тощо по усій їх довжині.

На гасіння пожежі, що вже розвинулася, подаються ручні пожежні стволи з великою витратою води та лафетні стволи, з подальшим зменшенням витрати води в процесі її ліквідування.

Під час горіння у пустотах конструкцій будівель та вентиляційних каналах подаються водяні і пінні пожежні стволи та організовується розкривання конструкцій будівель.

Для проливання місць горіння подаються пожежні стволи "Б", використовуються внутрішні пожежні крани.

Під час гасіння пожеж особовим складом оперативно-рятувальних підрозділів проводяться спеціальні роботи, до яких відносяться:

- роботи у непридатному для дихання середовищі;
- видалення диму;
- розкриття та розбирання конструкцій;
- відключення електрообладнання;
- освітлення місця пожежі;
- надання першої медичної допомоги постраждалим.

Розкриття і розбирання конструкцій будівель та споруд проводиться у межах, визначених КГП, із застосуванням немеханізованого і механізованого інструментів, пристроїв, та з використанням, якщо це необхідно, діелектричних засобів.

Розкривання конструкцій з метою виявлення прихованих осередків пожежі, випуску диму і введення вогнегасних речовин здійснюється тільки після того, як засоби гасіння зосереджені в місцях розкривання і готові до дії.

Роботи зі створення протипожежних розривів з метою запобігання розвитку пожежі повинні бути закінчені до підходу вогню на місце розриву.

Під час розкриття і розбирання конструкцій будівель потрібно вжити всіх заходів для того, щоб не послабити несучу здатність конструкцій і не спричинити їх обвалення, не пошкодити теплофікаційні комунікації та електрообладнання.

Освітлення місця роботи здійснюється за вказівкою КГП за умов недостатньої видимості, у тому числі при сильному задимленні.

Електричні мережі і установки, що знаходяться під напругою, знеструмлюються, якщо вони:

- пошкоджені і небезпечні для осіб, які приймають участь у гасінні пожежі;
- створюють небезпеку виникнення нових осередків пожежі у разі потрапляння на них води;
- перешкоджають роботам з гасіння пожежі і розбирання конструкцій.

Порядок використання ліфту для транспортування пожежних рег-

ламентується інструкцією, затвердженою керівником підприємства, у власності якого перебувають ці ліфти, та погодженою з місцевими органами державного пожежного нагляду відповідно до Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених в установленому порядку. Ця інструкція повинна бути розміщена в кабіні пожежного ліфта. Двері ЛТПП з боку ліфтового холу та двері ліфтового холу ЛТПП з боку коридорів та приміщень на кожному поверсі повинні бути марковані піктограмою.

КГП призначає рятувальника (оператора), яким здійснюється управління пожежним ліфтом під час гасіння пожежі.

Протягом процесу пожежогасіння призначений КГП рятувальник (оператор) за допомогою ліфта перевозить обладнання та рятувальників, а також здійснює рятування за розпорядженням КГП.

Рятувальник (оператор) повинен постійно здійснювати зв'язок з КГП за допомогою як радіостанції, так і переговорного пристрою у кабіні пожежного ліфта.

Під час проведення розвідки КГП повинен зупинити пожежний ліфт на один поверх нижче рівня пожежі. Гасіння пожежі починається із захищеної ділянки, вільної від диму. Якщо умови пожежогасіння на поверсі, на якому виникла пожежа, стають неможливими для приєднання рукавів до пожежних кран-комплектів, вони приєднуються на поверсі нижче.

Рятувальнику (оператору) пожежного ліфта необхідно:

- дотримуватись правил експлуатації пожежного ліфта;
- мати ключ для відмикання кришки люка;
- сповіщати про аварійну ситуацію КГП;
- при блокуванні особового складу підрозділу всередині кабіні пожежного ліфта уживати заходів щодо саморятування згідно з інструкцією, яка розташована в кабіні ліфта.

Саморятування (з кабіні пожежного ліфта) особового складу здійснюється в такій послідовності:

– рятувальник відкриває кришку аварійного люка, який розташований поблизу задньої стінки кабіні. При відчиненні кришки аварійного люка вона спирається на стінку кабіні та утворює не менше трьох щаблів східців. Поручень, встановлений на стінці безпосередньо під люком, використовується як додатковий щабель, за допомогою якого рятувальник потрапляє на дах кабіні;

– після цього рятувальник знімає жорстко закріплену ззовні кабіні пожежного ліфта драбину (якщо є необхідність) та встановлює її на дах кабіні;

– рятувальник піднімається драбиною, дістає до замка дверей шахти, відчиняє двері шахти зсередини і виходить у ліфтовий хол (тамбур) поверху.

Рятування із зовні кабіні пожежного ліфта здійснюється в такій послідовності:

- рятувальник відчиняє двері шахти вище заблокованої кабіни і потрапляє на дах кабіни;
- рятувальники на даху кабіни відчиняють люк;
- заблоковані рятувальники піднімаються східцями, які закріплені на кришці люка;
- драбина, що прикріплена ззовні до стінки кабіни, витягується (якщо є потреба) і нею рятувальники піднімаються з ліфтової шахти на поверх.
- Рятувальні роботи організуються і проводяться у разі, якщо:
 - є загроза людям від небезпечних факторів пожежі;
 - люди не можуть самостійно залишити небезпечні місця;
 - є загроза поширювання вогню і диму шляхами евакуації;
 - передбачається застосування небезпечних для життя людей вогнегасних речовин і сполук.

У додатках 6, 7, 8 та 9 (*Рекомендації щодо гасіння пожеж у висотних будівлях. Наказ МНС України № 900 від 30 серпня 2011 року*) наведено розрахунки чисельності особового складу підрозділів та пропускну здатності пожежної техніки для проведення рятувальних робіт, а також розрахунок необхідної кількості засобів рятування з висоти.

Рятування людей на пожежі проводиться з одночасним розгортанням сил і засобів для гасіння пожежі.

Подавання стволів для забезпечення умов безпечного рятування людей обов'язкове, якщо людям безпосередньо загрожує вогонь і шляхи рятування відрізані чи можуть бути відрізані вогнем.

Під час гасіння пожежі КГП зобов'язаний встановити наявність і місцезнаходження в будинку людей з обмеженими фізичними можливостями.

Забороняється під час гасіння пожежі використовувати вантажні та пасажирські ліфти для піднімання особового складу і пожежно-технічного обладнання. Допускається використання тільки ліфтів, спеціально передбачених для цих цілей у висотних будівлях.

Під час гасіння пожежі в будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках КГП зобов'язаний:

- організувати евакуацію та рятування людей;
- ужити заходів для попередження паніки, для чого використовувати внутрішню систему оповіщення, гучномовці тощо;
- зосередити на місці пожежі в найкоротший термін необхідну кількість ланок ГДЗС, пожежних автодрабин і автопідіймачів;
- використовувати сходові клітки, пожежні автодрабини, автопідіймачі, пожежні ліфти тощо для підйому особового складу і ПТО на поверхи (пасажирські та вантажні ліфти дозволяється використовувати лише для підйому ПТО);

- використовувати для подачі вогнегасних речовин пожежні кра-ни-комплекти, стаціонарні сухотруби, пожежні рукави підвищеної міцно-сті та пожежно-рятувальні автомобілі з насосами високого тиску;
- здійснювати прокладання рукавних ліній ззовні будівлі зі скаток чи підйомом за допомогою рятувальних мотузок з подальшим кріпленням рукавної лінії за несучі конструкції будівлі рукавними затримками;
- встановити під час прокладання магістральних рукавних ліній одне розгалуження поблизу входу в будівлю, друге - на один-два поверхи нижче від місця пожежі;
- виставити на кожен вертикально прокладену рукавну лінію постового із запасом резервних рукавів для контролю за її роботою;
- ужити заходів для захисту особового складу і пожежно-рятувальних автомобілів від скла та інших предметів, що можуть падати з висоти, а також для позначення небезпечної зони та виставлення пос-тових.

4.3.2 Забезпечення евакуації людей під час пожежі у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

Оперативно-рятувальні підрозділи після прибуття до місця пожежі у разі необхідності негайно приступають до рятування людей із залу-ченням максимально можливої кількості сил і засобів. Вирішальним фа-ктором успішного проведення рятувальних робіт є швидке зосереджен-ня необхідних сил і засобів.

Під час евакуації людей використовуються найкоротші та найбез-печніші шляхи:

- основні входи і виходи;
- запасні виходи;
- віконні прорізи, балкони, лоджії, галереї, переходи з викорис-танням зовнішніх пожежних драбин та застосуванням ручних пожежних драбин, автодрабин, автопідіймачів та інших рятувальних пристроїв, якими оснащені пожежно-рятувальні підрозділи;
- люки у перекриттях, якщо через них можна вийти з будівлі чи перейти у його безпечну частину;
- прорізи у перегородках, перекриттях і стінах, що зроблені ряту-вальниками.

На шляхах евакуації необхідно розставляти пожежних, у завдання яких входить організація просування людей до виходів і запобігання паніки.

Залежно від обстановки на пожежі та психологічного стану людей, які перебувають у палаючому будинку, оперативно-рятувальні підрозді-ли організовують і проводять рятування та евакуація людей такими спо-собами:

- евакуація людей по сходових клітках (звичайним, незадимлю-ваним) або зовнішнім евакуаційним сходам;

- виведення (винесення) людей у безпечні місця усередині або поза будинком;
- рятування людей із застосуванням спеціальної пожежно-рятувальної техніки, рятувальних пристроїв, устаткування та різних технічних пристосувань;
- рятування людей за допомогою пожежних вертольотів.

Пожежні автодрабини (автопідіймачі) встановлюються в місцях, найбільш зручних і безпечних для використання при проведенні рятувальних робіт. При цьому вершина висунутої автодрабини (люлька автопідіймача) повинна бути встановлена таким чином, щоб забезпечити безпечний вихід на неї людей, яких рятують.

Рятувальні роботи з використанням пожежних автодрабин (автопідіймачів) і драбин-штурмівок повинні бути забезпечені надійною страховкою людей, яких рятують. З цією метою на поверхах (балконах, лоджіях) необхідно виставляти пожежних для страхування, утримання драбин та надання допомоги людям під час спуску.

Евакуаційні виходи з підвалу або цокольного поверху висотних будинків передбачаються безпосередньо назовні.

Під час проведення рятувальних робіт вживаються заходи щодо попередження паніки. Для цього використовують технічні та інші можливості будинку та пожежно-рятувальних підрозділів.

Пошук людей припиняється після того, коли всі приміщення та місця їх можливого перебування перевірено і встановлено, що всі люди евакуйовані з небезпечних зон.

4.3.3 Охорона та безпека праці при гасінні пожежі у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках

Під час рятування людей на пожежі КГП зобов'язаний визначити порядок і способи рятування людей залежно від обставин і стану людей, яким необхідно надати допомогу.

Рятувальні роботи проводяться швидко, але з дотриманням запобіжних заходів, щоб не заподіяти шкоди людям, яких рятують. Заходи безпеки при цьому регламентуються вимогами Правил безпеки праці в органах і підрозділах МНС України. Частина 1, затверджених Наказом МНС України від 07.05.2007 № 312 (далі – Правила безпеки праці).

Вимоги щодо безпечного застосування пожежно-технічного оснащення, штатного інструменту, засобів індивідуального і групового захисту викладені у відповідних розділах Правил безпеки праці. У разі використання позаштатних технічних засобів необхідно керуватися рекомендаціями, які викладені в інструкціях з їх експлуатації.

Під час роботи на висоті слід застосовувати страхувальні пристосування, які виключають можливість падіння осіб, що працюють. При цьому:

- робота на драбині зі стволом (ножицями тощо) дозволяється тільки після закріплення рятувальника карабіном;
- під час перебування на покрівлі необхідно страхуватися рятувальною мотузкою;
- для роботи зі стволом має бути виділено не менше двох осіб;
- забороняється залишати ствол без нагляду, навіть після припинення подавання води, а також знаходження особового складу на вкритій кригою покрівлі, на покриттях, що провисли, та на ділянках перекриттів з ознаками горіння.

Література

1. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33.

2. Про затвердження Порядку організації роботи органів управління та підрозділів, закладів освіти системи ДСНС під час підготовки особового складу, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.09.2023 р. № 780. *Офіційний вісник України*. 2023. № 97. С. 139.

3. Про затвердження Інструкції про порядок утримання, обліку та перевірки технічного стану джерел зовнішнього протипожежного водопостачання : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2015 р. № 696. *Офіційний вісник України*. 2015. № 57. С. 238.

4. Про особливості реагування на надзвичайні ситуації під час збройної агресії : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 02.04.2024 р. № 375.

5. Про затвердження Методичних рекомендації з підготовки газодимозахисників ДСНС України : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 27.06.2024 р. № 680.

6. Про затвердження Методики розрахунку сил і засобів, необхідних для гасіння пожеж у будівлях і на територіях різного призначення : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.12.2011 року № 1341.

7. Про затвердження Рекомендацій щодо гасіння пожеж у висотних будівлях : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 30.08.2011 р. № 900.

8. Правила безпеки праці в органах та підрозділах МНС України : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах

захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 07.05.2007 р. № 312.

9. Про затвердження Інструкції з гасіння пожеж на енергетичних об'єктах України : наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 22.12.2011 р. № 863. *Офіційний вісник України*. 2012. № 4. С. 190.

10. Методичні матеріали навчального посібника «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану».

11. [Програма підготовки за напрямом до гасіння внутрішніх пожеж, що розроблена в рамках реалізації проекту «Регіональні Центри Рятувальної Підготовки – підтримка системи підготовки добровільної пожежної охорони та професійної рятувальної служби в Україні» – MSZ PPR 215/2019/ADM2019/М, який співфінансований Міністерством закордонних справ Республіки Польща в рамках польської співпраці розвитку.](#)

12. Макет будинку для дослідження розвитку пожежі: пат. 151153 Україна. № u202200206; заявл. 17.01.2022; опубл. 08.06.2022, Бюл. № 23. 5 с.

13. ДСТУ 2272:2006 Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять. [Чинний від 2007-07-01]. Вид. офіц. Київ: УкрНДІПБ, 2007. 31 с.

14. ДСТУ 8828:2019 Пожежна безпека. Загальні положення. [Чинний від 2020-01-01]. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2019. 87 с.

15. NFPA 921. Guide for Fire and Explosion Investigations, 2021 Edition.

16. DIN EN ISO 13943-2018. Fire safety-Vocabulary (ISO 13943:2017). German and English version EN ISO 13943:2017, 2018 Edition.

17. NFPA 1410. Standard on Training for Initial Emergency Scene Operations, 2020 Edition.

18. Довідник керівника гасіння пожежі / за заг. ред. В. С. Кропивницького. Київ : ТОВ «Літера-Друк», 2016. 320 с.

19. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Лісняк А. А., Дерев'янка І. Г. Основи тактики гасіння пожеж: навчальний посібник. Харків : НУЦЗУ, 2015. 216 с.](#)

20. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Ушаков Л. В., Бабенко О. В. Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів : практикум. Харків : НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. 236 с.](#)

21. Способи оперування вогнегасними струменями [URL: https://lv.dsns.gov.ua/upload/8/3/7/0/9/9/2019-6-4-cfbt-sposobi-operuvannya-vognegasnimi-strumenyami.pdf](https://lv.dsns.gov.ua/upload/8/3/7/0/9/9/2019-6-4-cfbt-sposobi-operuvannya-vognegasnimi-strumenyami.pdf) (дата звернення: 20.06.2024).

22. Вентилятори і вентиляція у пожежній охороні. [URL: https://lv.dsns.gov.ua/upload/8/3/7/1/0/2/2020-8-12-dubasyuk-ventilyatori-i-ventilyaciya-u-pozeznii-oxoroni-finish.pdf](https://lv.dsns.gov.ua/upload/8/3/7/1/0/2/2020-8-12-dubasyuk-ventilyatori-i-ventilyaciya-u-pozeznii-oxoroni-finish.pdf) (дата звернення: 20.06.2024).

23. Гасіння внутрішніх пожеж. URL: https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fdrive.google.com%2Ffile%2Fd%2F1aaNnflPBS1fWHRT11AdLpP0lrw3-VBI9%2Fview%3Fusp%3Dsharing%26fbclid%3DIwZXh0bgNhZW0CMTAAAR05jHbgblDygSLlc2D2lDVvutaWPnlAnIy5UpKbP5IqE0UvTf9JsYFHiGM_aem_Aa_bFaKMQeEOG41Hggrij2tJeE1UiaiF80nKEtd_ogfQmPmnBY-0tYm-ZS1a7epxyhbRSe898voJUyBwIEIq1anPqJ&h=AT0xCufEmmC9c63RDAI_QBH1PpandvSUBU1UXrIUIZl6ybFS8uMcPtoOMmC66XTuyK3GJW713rhmEdG9XtpydcA_uT5bXbri4ftp7cJToEx8HEvmtPbnXd2n-3_FoTeO9GXL&tn=-UK*F (дата звернення: 20.06.2024).

24. Sawicki T. Pożary: przyczyny, metodyka, przykłady: (wybrane zagadnienia) : book 1-e Wyd. Lubin : Specjalistyczne Biuro Badań Pożarów Tomasz Sawicki, 2021. 237 s.

25. Fire Engineering. FDIC International. URL: <https://www.fireengineering.com> (date of application: 20.06.2024).

Питання для самоконтролю

4.1 Які будівлі відносяться до будівель підвищеної поверховості та висотних.

4.2 Небезпека виникнення пожежі у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках.

4.3 Організація управління силами і засобами при гасіння пожежі у будівлях підвищеної поверховості та висотних будинках.

4.4 Дії КГП при гасінні пожежі у будівлях підвищеної поверховості та висотних.

4.5 Прийоми та способи рятування людей з будівель підвищеної поверховості та висотних.

ЛЕКЦІЯ 5. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ У КУЛЬТУРНО-ВИДОВИЩНИХ ЗАКЛАДАХ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 5.1 Обстановка на пожежах в культурно-видовищних закладах
 - 5.2 Організація гасіння та евакуації глядачів в культурно-видовищних закладах
 - 5.3 Особливості гасіння пожеж у сценічній частині
 - 5.4 Особливості гасіння пожеж у залі для глядачів
- Питання для самоконтролю

5.1 Обстановка на пожежах в культурно-видовищних закладах

Спільною для культурно-видовищних установ є наявність в них культурно-видовищного комплексу, який вміщує сценічну частину, зал для глядачів та суміжні з ним приміщення і вестибюлі. В палацах, будинках культури та клубах додатково розташовують бібліотеки, лекційні зали, виставки, кімнати для гуртків художньої самодіяльності та інші приміщення, а в цирках - приміщення для розміщення різних тварин.

Театральні будівлі діляться на сценічну та глядацьку частини порталльною (протипожежною) стіною. Демонстрація вистав здійснюється через порталний проріз, площа якого складає 200–300 м².

У видовищних установах, де зал для глядачів вміщує 800 місць і більше, порталний проріз перекривають протипожежною завісою, щоб уникнути швидкого розповсюдження вогню та диму до глядацької частини.

Сценічна частина театрів вміщує в себе сцену, кармани і склади декорацій та майстерні з їх виготовлення, артистичні убиральні, швейні майстерні, костюмерні та інші приміщення. Сцена складається із сценічної коробки, що має порталний проріз та прорізи до карманів і складів декорацій, трюму, планшету сцени, робітничих майданчиків, колосників та покриття. Сценічну коробку будують із неспалимих матеріалів заввишки 30–40 м і більше. Трюм розташовується під планшетом сцени і значно опускається нижче нульової відмітки. В трюмі розміщують механізми поворотних кругів, підйому чи опускання окремих ділянок планшета сцени та протипожежної завіси. Під планшетом сцени розташований пункт керування освітленням театру, який в залежності від конструкцій може мати один, два або три яруси, виконані, особливо в старих будівлях, з дерев'яних стояків та настилів. Трюм має входи з планшета сцени або побутових приміщень та сходових кліток сценічної частини, які ведуть до робочих майданчиків та колосників, а також виходи до оркестрової ями, пункту керування освітленням та суфлерську.

Планшет сцени являє собою суцільний настил з дощок та брусів, розміщений на спеціальних каркасах, які для швидкої зміни декорацій забезпечують переміщення окремих його частин (поворотний круг у

центрі планшета, поворотне кільце за периметром круга, підйом та опускання окремих ділянок планшета). Під планшетом сцени прокладають електричні мережі для забезпечення вистав і в окремих його місцях влаштовують прорізи для підключення електроспоживачів. Площа планшета сцени може сягати 300-600 м² та більше.

Для обслуговування підвісної декорації на різних рівнях сценічної коробки влаштовують робочі майданчики (галереї). Їх розташовують за периметром бокових та задніх стін у вигляді стрічкових балконів з металевих або залізобетонних несучих елементів з дерев'яними настилами. У верхній частині сценічної коробки для підйому або опускання декорацій влаштовують колосники, які являють собою настил з брусів у вигляді лат. На них кріпляться блоки та інші пристрої для маніпуляції декораціями. Виходи до галерей та колосників здійснюють зі сходових кліток, розташованих з боків сценічної коробки, які мають виходи безпосередньо надвір, а також на покриття сцени.

Покриття сцени безгорищне, нерідко виконане із спалимих елементів. У покритті влаштовують димові люки для видалення диму, зниження температури та зміни напрямку руху продуктів згоряння під час пожежі через порталний та інші прорізи сценічної коробки. Управління димовими люками здійснюють з планшета сцени та приміщення пожежного поста театру.

З боків сцени, а в деяких випадках – ззаду, примикають кармани для зберігання декорацій та бутафорії, які з'єднуються зі сценою дерев'яними прорізами заввишки 6–8 м. В деяких театрах ззаду планшета сцени влаштовують сейф для зберігання підвісної декорації, який відділяється від трюму глухою неспалимою стіною.

Сценічна частина театрів має велику кількість спалимих матеріалів у вигляді дерев'яних конструкцій планшета, трюму, робочих майданчиків колосників та покриття сцени, горючої декорації та бутафорії. Кількість спалимих матеріалів у сценічній частині у середньому сягає 200–350 кг/м².

Глядацька частина складається із залів для глядачів, фойє, гардеробів, кафе, буфетів та інших приміщень, що обслуговують глядачів. Зал для глядачів від цих приміщень відокремлюється неспалимими стінами, які мають достатню кількість основних та запасних виходів для евакуації глядачів із залу до вестибюлів або безпосередньо надвір. Перекриття над залом для глядачів, як правило, важкогорючі, підвісні, мають складні дерев'яні або металеві ферми в горищному приміщенні. Покрівля, частіше за все, металева по дерев'яних латах. Підлогу в залах для глядачів влаштовують з похилом у бік сцени, внаслідок чого під нею (підлогою) утворюються значні порожнини. Велику небезпеку в залах під час пожеж являють собою яруси та балкони, які виконуються, особливо в будівлях старої забудови, зі спалимих конструкцій з порожнинами. В залах для

глядачів влаштовують системи припливно-витяжної вентиляції, повітряного опалення та кондиціювання повітря. Повітропроводи систем вентиляцій, особливо в старих будівлях театрів, виконані зі спалимих матеріалів і об'єднуються на горищах у повітрозбірники та шахти вентиляційних систем залів. Кількість спалимих матеріалів у залах, у вигляді конструкцій та обладнання, сягає у середньому 30–50 кг/м².

В будівлях культурно-видовищних установ влаштовують стаціонарні системи водяного гасіння. У трюмі, на планшеті сцени, у карманах та складах декорацій і бутафорії, на робочих галереях та колосниках, в залах для глядачів, вестибюлях тощо влаштовують внутрішній пожежний водопровід. Покриття зі спалимих матеріалів над сценою, боковими карманами та складами декорацій, залом для глядачів, а також порталний проріз і прорізи до карманів захищають спринклерними та дренчерними системами. Для забезпечення стійкої роботи систем водяного гасіння влаштовують підземні резервуари для необхідного запасу води та встановлюють насоси-підвищувачі необхідного напору та продуктивності. В театрах на робочих майданчиках, галереях та в районі колосників можуть встановлювати стаціонарні лафетні стволи. Усі системи керування та контролю за станом і роботою автоматичних систем пожежогасіння та димовими люками виводять в окреме приміщення – пожежний пост.

Видовищні установи будують за індивідуальними проектами, тому кожна з них має свої особливості, які повинні вивчатися особливим складом пожежних підрозділів для вірної та чіткої організації гасіння пожеж, що в них виникають.

Статистика показує, що 60–70% усіх пожеж у театрах виникає на сцені. Швидкий розвиток пожеж на сцені зумовлюється значним об'ємом сцени, який складає до 20 тис. м³ і більше, наявністю великої кількості спалимих матеріалів, а також утворенням потужних конвекційних потоків повітря.

Обстановка на пожежах у сценічній частині та їх розвиток бувають різними та складними.

Якщо горіння виникає на сцені в умовах закритого порталного прорізу протипожежною завісою та закритих або відсутніх димових люках, то вогонь протягом 5-10 хв. розповсюджується, як правило, на весь об'єм сцени. В таких умовах горіння швидко поширюється підвісними декораціями та завісами на галереї, колосники та покриття сцени, може проникати на горище залу для глядачів, до трюму, через відкриті прорізи до суміжних приміщень, а потім до залу глядачів. Лінійна швидкість розповсюдження вогню планшетом сцени сягає 3 м/хв., а угору підвісними декораціями та завісами – до 6 м/хв. При цьому в об'ємі сцени підвищується тиск повітря та продуктів згоряння до 40–60 кг/м² та більше в порівнянні з зовнішнім, що як підтверджує практика, веде до руйнування цілісності окремих частин протипожежної завіси. В процесі пожеж на

сцені швидкість вигорання дерев'яних конструкцій, декорацій та бутафорії складає у середньому 70–80 кг/м²год., а температура в зоні горіння може сягати 1100–1200°C. В умовах таких температур металоконструкції та троси підвісних декорацій швидко нагріваються і через 15 хв. після виникнення пожежі штанги та противаги підвісних декорацій можуть падати на планшет сцени, пробити його та впасти у трюми, а через 25–30 хв. можливе обвалення покриття сцени та колосників.

Якщо пожежа виникла на сцені і порталний проріз був закритий протипожежною завісою, а димові люки відкриті або покриття над сценою вже обвалилося, то через усі прорізи та нещільності відбувається підсмоктування повітря до об'єму сцени, яке зумовлює газовий обмін та сприяє інтенсивному горінню в сценічній коробці. В таких умовах знижується небезпека та швидкість поширення вогню та продуктів згорання у зал для глядачів.

Якщо пожежа виникла на сцені, коли порталний проріз відкритий, а димові люки закриті. Складається велика загроза поширення вогню та диму у зал для глядачів. Як свідчить практика, в таких умовах зал для глядачів заповнюється продуктами згорання протягом 1–2 хв. Задимлення ярусів та лоджій буває особливо значним. Під час горіння декорацій та бутафорії, виконаних із синтетичних тканин та різних пластмас, продукти горіння містять велику кількість отруйних парів та газів, а якщо в залі для глядачів знаходяться люди, то вже через 2–3 хв. від початку інтенсивного горіння може складатися загроза їх життю. Вогонь та нагріті продукти згорання швидко розповсюджуються у зал для глядачів та складають загрозу горищному приміщенню і підвісному перекриттю залу для глядачів.

Якщо горіння виникло на сцені, а димові люки та порталний проріз були відкриті, то продукти згорання в основному виходять через димові люки, і тільки частина їх може попадати до залу. В цих випадках нижня частина залу і сцена знаходяться під розрядженням. Потоки повітря з нього та інших прилеглих приміщень пересуваються до зони горіння і декілька знижуються, але не виключається можливість розповсюдження вогню в цих напрямках. Потоки повітря можуть бути настільки інтенсивними, що всі двері, що ведуть до сцени, можуть бути міцно ними притиснуті.

Пожежі в трюмах відрізняються тим, що вогонь інтенсивно розповсюджується дерев'яними конструкціями до планшета сцени, а через дверні прорізи проникає до оркестрової ями, на пульт керування освітленням, а потім до залу для глядачів. Розвиток пожеж у трюмах декілька подібний до розвитку у підвалах будівель, де є електрообладнання.

Під час пожеж у залах вогонь швидко розповсюджується меблями, спалимими конструкціями та складається загроза переходу вогню на підвісні перекриття і горища.

Швидкому поширенню вогню сприяють системи вентиляції, повітряного опалення та кондиціювання повітря. Лінійна швидкість розповсюдження вогню у залах для глядачів знаходиться у межах 0,8–1,5 м/хв.

Якщо порталний проріз відкритий, то вогонь із залу найбільш інтенсивно розповсюджується у бік сцени, тому що завжди в таких умовах існують потоки повітря у напрямку сценічної частини, а також може розповсюджуватись через відкриті дверні прорізи до інших суміжних приміщень.

Коли порталний проріз закритий, то вогонь та нагріті продукти згоряння найбільш інтенсивно поширюються на перекриття і системами повітроводів до горища. В таких умовах можлива швидка деформація металевих конструкцій та обвалення окремих ділянок підвісних перекриттів. Виникнення та поширення вогню у підпільному просторі викликає швидке задимлення залів для глядачів та складає умови для розповсюдження вогню вентиляційними каналами.

Пожежі в глядацькій частині цирків виникають та швидко поширюються внаслідок наявності великого об'єму порожнин у конструкціях амфітеатрів, трибун, ярусів. Відсутність протипожежних перепон, у більшості випадків, веде до швидкого розвитку пожеж на значній площі. В таких умовах можливе велике задимлення глядацької частини, обвалення конструкцій, приховане розповсюдження вогню системами вентиляції, повітряного опалення та кондиціювання повітря, а також порожнинами та підпільними просторами амфітеатрів, ярусів та трибун.

Під час виникнення або розповсюдження вогню в підсобних приміщеннях цирків, де розміщуються різні тварини, може відмічатися швидке їх задимлення та підвищення температури, що нерідко веде до загибелі цінних циркових тварин.

Пожежі в кінотеатрах частіше виникають в кіноапаратних. В таких умовах вогонь швидко розповсюджується кіноплівкою, конструкціями, обладнанням та системами вентиляції кіноапаратної, виділяється велика кількість шкідливих продуктів згоряння, що проникають до залу для глядачів та створюється загроза людям.

Підсумовуючи вище наведене можна сказати, що обстановка, що може скластися під час пожеж у культурно-видовищних закладах:

- наявність великої кількості людей у глядацькій залі та сценічному комплексі, виникнення паніки;
- швидке поширення вогню сценою, по вентиляційних системах і пустотах, перехід вогню до глядацької зали та на горище;
- обвалення колосників над сценою, підвісної стелі та перекриттів над глядацькою салою;
- сильне задимлення глядацької зали, гримерних, складів та шляхів евакуації (фойє, сходові клітки тощо).

5.2 Організація гасіння та евакуації глядачів в культурно-видовищних закладах

Гасіння пожеж у видовищних установах пов'язане з необхідністю проведення рятувальних робіт, особливо під час вистав. За статистикою, приблизно 10-12% пожеж виникає під час вистав, коли в театрах знаходяться глядачі. Деякі пожежі супроводжувались масовою загибеллю людей. Це траплялося від дії отруйних речовин згорання, високої температури, нестачі кисню, а також в результаті виникнення паніки. Тому до гасіння пожеж та рятування людей слід готуватися заздалегідь. З цією метою керівництвом видовищних установ розробляються та узгоджуються з ПРП плани евакуації глядачів та інструкції для місцевої пожежної охорони (далі – МПО) і обслуговуючого персоналу, які містять інформацію про їх першочергові дії з організації гасіння та проведення евакуаційних робіт. На видовищні установи заздалегідь складають плани або картки пожежогасіння, в яких крім питань організації та особливостей гасіння пожеж докладно розробляють питання евакуації та рятування людей на пожежах. В цьому розділі дії обслуговуючого персоналу і пожежних підрозділів повинні відповідати діям, передбаченим у плані евакуації та інструкціях для обслуговуючого персоналу, що розроблені адміністрацією для даної видовищної установи, а також організації дій особового складу під час рятування людей із небезпечних зон.

Для успішної роботи під час виникнення пожеж особовий склад підрозділів, залучений для гасіння, періодично вивчає оперативно-тактичні особливості видовищної установи, а також проводить з обслуговуючим персоналом та місцевою пожежною охороною спільні пожежно-тактичні навчання.

Перші дії з гасіння пожежі та евакуації людей здійснює ПРП та адміністрація. Якщо пожежа виникла у сценічній частині, чергові (МПО) викликають ПРП, закривають декоративну та опускають протипожежну завіси, вмикають насоси-підвищувачі, якщо потрібно, вмикають зрошення вогнезахисної завіси та прорізів у кармани, починають гасіння пожежі та організують зустріч пожежних підрозділів. Під час вистав представники адміністрації переривають видовище, вмикають повне світло, музику, відчиняють усі виходи та залучають обслуговуючий персонал згідно з розробленим планом евакуації людей. В цих умовах необхідно забезпечити якомога швидше спокійний вихід глядачів із залу та направити їх до безпечних місць.

Після прибуття на пожежу КГП одержує повідомлення про обстановку на пожежі від особи, яка його зустрічає, та організовує розвідку пожежі. Під час розвідки він першочергово визначає наявність глядачів, артистів, обслуговуючого персоналу, їх кількість, місця розташування, визначає ступінь загрози їх життю, шляхи та засоби евакуації, а також вивчає, як

здійснюється евакуація глядачів. В подальшому він визначає місце горіння, шляхи та засоби поширення вогню та диму, небезпеку обвалення конструкцій та декорацій, чи опустили протипожежну завісу, увімкнули насоси-підвищувачі та стаціонарні установки пожежогасіння, чи потрібно розкривати димові люки і евакуювати декорації, бутафорію та ін.

Якщо глядачі ще не евакуювані із залу, розвідку необхідно проводити з боку сценічної частини, починаючи з приміщення пожежного поста та, якщо необхідно, зробити розпорядження увімкнути системи пожежогасіння. Потім провести розвідку на сцені так, щоб глядачі, які знаходяться у залі, не бачили працівників ПРП, тому що їх поява може викликати паніку серед глядачів.

Розвідку пожежі в районі колосників, галерей, на горищах залу для глядачів, у трюмі та задимлених приміщеннях проводять за допомогою відділень та ланок ГДЗС.

Після прибуття на місце виклику керівник гасіння пожежі повинен негайно приступити та якомога швидше організувати і провести евакуацію глядачів та вжити заходів щодо припинення серед них паніки. В цих випадках, коли евакуація глядачів уже є організованою, триває швидко та спокійно, КГП вживає заходів щодо повного виходу людей із залу та інших приміщень, використовуючи обслуговуючий персонал. Сили та засоби пожежних підрозділів, що прибули на пожежу, КГП використовує, якщо це необхідно, для рятування людей із задимлених приміщень, перевірки небезпечних місць, де можуть знаходитись люди, та для гасіння пожежі.

Якщо після прибуття на пожежу КГП встановив, що немає загрози глядачам і адміністрація не починала їх евакуацію, то основні сили та засоби він використовує для швидкої ліквідації горіння і одночасно вживає застережних заходів, щоб не викликати паніки серед глядачів.

В тих випадках, коли для глядачів, артистів, обслуговуючого персоналу склалася загроза від вогню та диму і шляхи евакуації відрізані, КГП вводить усі сили та засоби, що є, для захисту існуючих шляхів евакуації, а якщо необхідно, робить отвори в огорожуючих конструкціях для евакуації людей та використовує всі засоби для рятування людей. Першочергово евакуюють людей з галерей, балконів та інших місць, де можливе швидке задимлення та різке підвищення температури.

Якщо серед глядачів виникла паніка, КГП повинен очолити евакуацію людей, зусилля пожежних підрозділів спрямувати на організацію чіткої евакуації, розставити особовий склад на шляхах евакуації для підтримання порядку та організації спокійного виходу людей. Найбільш досвідчених працівників ПРП направляють для припинення паніки та заспокоєння людей. З цією метою використовують електромегафони, гучномовний зв'язок видовищної установи та інші засоби зв'язку, а також вводять стволи для гасіння осередків горіння, що бачать глядачі. Одночасно з організацією евакуації КГП складає пошукові групи з числа газо-

димозахисників для перевірки задимлених приміщень, балконів, ярусів та інших місць, де можуть залишитися люди, які знепритомніли.

Оперативне розгортання під час пожеж у видовищних установах завжди здійснюють так, щоб не порушити нормальну евакуацію людей, а в тих випадках, коли глядачі не знають про виникнення пожежі, дії підрозділів ДСНС та пожежна техніка мають знаходитися поза їх зором. В цих умовах пожежні автомобілі встановлюють на найближчі вододжерела з боку сцени та прокладають магістральні рукавні лінії до службових входів сценічної частини. Стволи вводять через службові входи, бокові сходові клітки, що не зайняті евакуацією людей. Одночасно виділяють частину особового складу для подачі стволів від внутрішніх протипожежних кранів.

Під час Оперативного розгортання та подачі стволів на височінь першочергово використовують сухотруби, стаціонарні зовнішні пожежні сходи, автодрабини та колінчаті автопідіймачі.

В тих випадках, коли під час виникнення пожежі видовищна установа не працювала або після закінчення евакуації глядачів для прокладання рукавних ліній та вводу стволів на гасіння використовують основні і запасні виходи та входи.

Під час евакуації людей з культурно-видовищних закладів КГП зобов'язаний:

- ужити заходів для попередження паніки;
- організувати і провести у найкоротший термін евакуацію людей із глядацької зали, насамперед з галерей і балконів;
- установити кількість обслуговуючого персоналу, який перебуває у підвалах і допоміжних приміщеннях, та провести його евакуацію.

Під час гасіння пожежі на сцені КГП зобов'язаний організувати:

- подачу стволів на сцену з боку глядацької зали з одночасним захистом колосників і карманів сцени та проходів до суміжних із сценою приміщень, стволів «А» і лафетних стволів - на гасіння сцени та захист колосників, застосування стаціонарних засобів пожежогасіння (установки пожежогасіння, лафетні стволи, водяні завіси тощо);
- опускання протипожежної завіси в порталльному прорізі сцени та охолодження її з боку глядацької зали;
- опускання до рівня планшета сцени декорації, що горять, та їх гасіння;
- подачу перших стволів для гасіння колосників з боку сходових кліток, введення резервних стволів на горище над глядацькою залю з допомогою пожежних автодрабин та автопідіймачів;
- застосування піни для гасіння пожежі в трюмі сцени, забезпечивши захист планшета сцени з оркестрового приміщення, уведення стволів для захисту інших приміщень;

- відкривання димових люків у перекритті сцени за умови недостатньої кількості сил і засобів, явної загрози переходу вогню і диму до глядацької зали, а також з метою запобігання задимленню глядацької зали в разі перебування в ній людей;

- розвідку на горищі, у глядацькій залі, трюмі сцени.

Під час гасіння пожежі в глядацькій залі КГП зобов'язаний організувати:

- подачу стволів для гасіння пожежі в глядацькій залі та на захист сцени, горища, інших приміщень;

- опускання протипожежної завіси в порталльному прорізі сцени та її охолодження;

- заходи для захисту підвісної стелі (особливу увагу звернути на зниження температури на горищі над глядацькою залюю та неприпустимість перевантаження стелі);

- перевірку вентиляційної системи (за потреби розкрити повітропроводи та подати через них стволи);

- заходи для захисту особового складу від можливого падіння ліпних архітектурних прикрас, елементів будівельних конструкцій, лебідок тощо.

5.3 Особливості гасіння пожеж у сценічній частині

Гасіння пожеж у трюмах схоже на гасіння пожеж у підвалах будівель. Для вводу вогнегасних засобів для гасіння трюмів, як правило, використовують ланки ГДЗС. Стволи на гасіння подають з бокових сходових кліток та через безпосередні входи до трюму з боку планшета сцени, а також одночасно на захист планшета, щоб не допустити розповсюдження вогню на підвісні декорації, галереї і колосники та інші суміжні приміщення. За наявності входів до трюму з обох боків сценічної частини вогнегасні засоби подають з двох напрямків одночасно. Під час ліквідації горіння в середині трюмів стволи вводять на забезпечення збереження механізмів поворотного круга, підйому декорацій, піднімання та опускання ділянок планшета сцени, а також на захист від деформації металевих несучих каркасів. Якщо склалася загроза розповсюдження вогню на сцену, стволи вводять на захист планшета сцени, особливо над місцем горіння в трюмі, одночасно піднімають підвісні декорації угору з планшета сцени, видаляють декорації та бутафорію і розкривають його ділянки для введення вогнегасних засобів до осередків горіння.

Гасіння пожеж у трюмах ускладнюється відсутністю природного освітлення, обмеженою кількістю входів, наявністю електромереж і установок під напругою та швидким їх задимленням в умовах пожеж.

Під час гасіння пожеж у трюмах використовують воду з інтенсивністю подачі, що дорівнює 0,1-0,15 л/(м²·с), а для гасіння розвинутих по-

жеж, коли трюми дуже задимлені та склалася висока температура, застосовують повітряно-механічну піну середньої кратності. Піногенератори вводять на гасіння через основні входи, а також через розкриті отвори у планшеті сцени. Кількість їх визначають аналогічно визначенню кількості під час гасіння пожеж у підвалах.

Оперативні ділянки під час пожеж у трюмах організують, як правило, з протилежних боків, де подають стволи для гасіння, на планшет сцени та з боку залу для глядачів.

Гасіння пожеж на планшеті сцени здійснюють за допомогою водяних струменів зі стволів «А» та лафетних. За відсутністю протипожежної завіси стволи вводять першочергово з боку залу для глядачів, подають стволи на захист робочих галерей, колосників та карманів сцени, а потім до трюму та суміжних приміщень. Кількість стволів для гасіння розраховують, виходячи з інтенсивності подачі води, яка дорівнює $0,2 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$. Для гасіння та захисту матерчатих декорацій доцільно використовувати водяні розчини змочувачів, які в значній мірі ефективніші за воду.

Основним завданням під час гасіння пожеж на планшеті сцени, якщо порталний проріз відкритий, є ліквідація горіння на планшеті сцени та захист залу і колосників.

Для подавання стволів на захист колосників використовують ланки та відділення газодимозахисників, які вводять стволи, як правило, «А» від пожежних машин боковими сходовими клітками або зовнішніми стаціонарними пожежними драбинами на робочі майданчики та галереї. За наявністю на галереях стаціонарних лафетних стволів або внутрішніх пожежних кранів їх використовують першочергово. Для захисту бокових карманів використовують водяні завіси дренчерних систем або подають стволи від внутрішніх пожежних кранів. Під час загоряння підвісних декорацій та завіс їх опускають на планшет сцени і ліквіднують горіння, а ті, що не горять, піднімають угору до колосників та захищають водяними струменями. Для роботи з підвісними декораціями залучають обслуговуючий персонал або працівників добровільних формувань.

Під час гасіння пожеж на планшеті сцени в таких випадках можуть створюватися Оперативні ділянки з гасіння безпосередньо на планшеті з боку бокових карманів та з захисту залу для глядачів, колосників та трюму.

Якщо пожежа на планшеті сцени виникла за відсутності протипожежної завіси та сил і засобів для її гасіння недостатньо, а в залі знаходиться багато людей, яких необхідно евакуювати, то КГП приймає рішення розкрити димові люки у покритті сцени. Коли димові люки відчинені, то різко знижується небезпека швидкого розповсюдження вогню та диму до залу, бокових карманів та інші суміжні приміщення. Димові люки доцільно також відчиняти після локалізації пожежі в процесі її ліквідації для видалення диму і ліквідації прихованого горіння на сцені та в

інших прилеглих приміщеннях, а також для остаточного провітрювання сценічної частини після ліквідації пожеж.

Під час виникнення пожежі на планшеті сцени, коли порталний проріз закритий протипожежною завісою, основні сили та засоби зосереджують та вводять на гасіння з боку бокових сходових кліток та карманів для гасіння декорації і на захист колосників, а також подають резервні стволи для захисту трюму та з боку залу для глядачів від внутрішніх пожежних кранів для додаткового охолодження завіси та запобігання розповсюдженню вогню до залу через оркестрову яму та пункт керування освітленням і на горище залу. Інтенсивність подачі води для охолодження протипожежної завіси має дорівнювати не менше, ніж $1 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$.

Для гасіння колосників стволи подають боковими сходовими клітками та зовнішніми стаціонарними пожежними сходами, що мають виходи на робочі майданчики та галереї, а також використовують автодрабини та колінчаті автопідіймачі. Вводять стволи на захист спаленого покриття сцени, горищного приміщення залу для глядачів, а також на планшет сцени для гасіння завіс, що горять та падають, підвісних декорацій та частин колосників. В таких умовах першочергово використовують стаціонарно встановлені стволи та внутрішні пожежні крани на робочих майданчиках, галереях та сходових клітках. При цьому розставлення стволів має забезпечувати одночасне гасіння колосників за всією площею та захист підвісних декорацій. Для подачі стволів на планшет сцени використовують внутрішні пожежні крани, а також, якщо необхідно, стволи «Б» від пожежних машин. В таких умовах з планшета сцени евакуюють усі декорації та бутафорію, а декорації та завіси, що підвішені, опускають на планшет сцени і видаляють до безпечного місця. Якщо неможливо евакуювати громіздкі меблі та бутафорію, їх захищають від води, що проливається, брезентами та іншими покривалами. Оперативні ділянки на таких пожежах можуть утворювати з боку бокових сходових кліток, на планшеті сцени, на покритті та горищі залу для глядачів.

5.4 Особливості гасіння пожеж у залі для глядачів

Під час виникнення пожежі в залі для глядачів першочергово вводять водяні струмені до осередку горіння, щоб запобігти розповсюдженню вогню через порталний проріз на сцену та на захист горища залу, а потім на захист інших суміжних приміщень, особливо розташованих на верхніх поверхах за лоджіями та балконами. Якщо є протипожежна завіса, її негайно опускають та вводять водяні струмені для його інтенсивного охолодження. За відсутністю протипожежної завіси негайно вводять стволи «А» та лафетні з боку сценічної частини, щоб запобігти розповсюдженню вогню на сцену. Кількість стволів для гасіння пожежі в залі та суміжних з ним приміщеннях має бути таким, щоб забезпечити подавання води з інтенсивністю не менш $0,15 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$.

Для захисту підвісних перекриттів зі спалимих матеріалів вводять резервні стволи з балконів та ярусів, а також на горище залу. Розставлення стволів здійснюють так, щоб їх струмені могли надійно захистити будь-яку частину підвісного перекриття. До горищного приміщення вводять переважно стволи «Б», ретельно слідкують за тим, щоб не трапилася деформація несучих конструкцій та обвалення горищного перекриття над зоною горіння. Під час пожежі у залі для глядачів ретельно перевіряють системи вентиляції та повітряного опалення, припиняють їх роботу, а якщо необхідно, розкривають окремі ділянки повітропроводів та збірників для запобігання прихованому поширенню вогню. Якщо існує загроза розповсюдження вогню повітропроводами, їх заповнюють повітряно-механічною піною середньої кратності.

Під час горіння під підлогою залу на основних шляхах найбільш інтенсивного поширення вогню знімають та видаляють ряди крісел, розкривають підлогу та вводять, як правило, стволи «Б» на гасіння та продовжують розбирання і проливання підлоги до повної ліквідації пожежі. Щоб запобігти швидкому розповсюдженню вогню в підпільних порожнинах, з успіхом використовують повітряно-механічну піну середньої кратності, якою заповнюють підпільні простори.

Для гасіння пожеж на горищах над залом для глядачів першочергово вводять розпилені та компактні струмені води зі стволів «Б» до місць найбільш інтенсивного горіння і розповсюдження вогню, а потім на покриття залу до місць його розкривання для випуску диму та зниження температури. Одночасно із гасінням подають водяні струмені на захист ферм, несучих елементів та з'єднувальних вузлів підвісних перекриттів, щоб не допускати їх деформації та обвалення. Під час гасіння пожеж у залі для глядачів оперативні дільниці утворюють з боку сцени, з боків залу, з боку суміжних приміщень та на горищі.

Евакуацію людей та гасіння пожеж у будинках культури та клубах здійснюють таким же чином, як і в театрах, де немає протипожежної завіси. Разом з тим, під час пожеж у будинках культури та клубах люди можуть знаходитися не тільки у залах для глядачів, але і в читацьких залах бібліотек, виставочних залах та приміщеннях, де розташовані різні гуртки тощо. Тому під час пожеж КГП має організувати евакуацію людей не тільки з залу для глядачів, але й виділити частину сил та засобів для видалення людей з цих приміщень.

Під час виникнення пожеж у цирках організують евакуацію не тільки глядачів, а якщо це необхідно, і циркових тварин. Коли на місці пожежі зосереджена достатня кількість сил та засобів евакуацію глядачів і тварин організують одночасно, якщо є загроза їх життю. За нестачею сил та засобів спочатку евакуюють глядачів, а потім – тварин. Якщо немає очевидної загрози тваринам, КГП може починати гасіння пожежі, а усі прорізи, що ведуть до місць розташування тварин, зачинити та ущі-

льнити, а якщо необхідно, ввести стволи на їх захист так, щоб до них не потрапляли продукти горіння. На пожежах у цирках під час вистав особливо швидко може виникнути загроза людям внаслідок того, що горіння в глядацькій частині швидко поширюється на евакуаційні виходи. Наявність серед глядачів великої кількості дітей збільшує труднощі в організації та проведенні їх евакуації.

Гасіння пожеж у видовищній частині здійснюють за допомогою струменів води із стволів «А» та лафетних. Першочергово стволи подають на захист шляхів евакуації. Для гасіння та захисту підбаневого обладнання стволи піднімають на верхні частини трибун, яруси та балкони. До закінчення евакуації глядачів стволи вводять через службові входи та з боку підсобних приміщень цирку. В процесі гасіння пожеж у видовищній частині проводять розкриття конструкцій та повітропроводів, щоб не допустити швидкого розповсюдження вогню порожнинами конструкцій та на покриття.

Якщо на пожежі склалася очевидна загроза від вогню та диму цирковим тваринам, КГП має ввести достатню кількість стволів на стримання поширення вогню до закінчення їх евакуації. Евакуацію тварин, як правило, здійснюють у клітках та інших пристосуваннях артисти та обслуговуючий персонал цирку надвір до безпечних місць. Якщо є необхідність прискорення евакуації, КГП може виділити частину особового складу.

Під час гасіння пожеж у залах для глядачів кінотеатрів стволи «Б» вводять через службові входи з боку вестибюлів. Глядачів евакуюють у двох напрямках: із залу через евакуаційні виходи безпосередньо надвір, а глядачів, що чекають наступного сеансу, – з вестибюлів та інших приміщень через основні входи кінотеатру.

Під час гасіння пожеж у видовищних установах особовий склад пожежних підрозділів має суворо дотримуватися правил техніки безпеки. На крупних та складних пожежах КГП може призначити та включити до складу штабу на пожежі відповідального за безпеку праці з числа начскладу. Він повинен суворо слідкувати, щоб особовий склад, що працює на висоті, надійно страхувався та дотримувався застережних заходів. Робота з гасіння та рятування людей у дуже задимлених приміщеннях має здійснюватися ланками та відділеннями ГДЗС, які повинні бути проінструктовані про заходи техніки безпеки та суворо їх дотримуватися, не допускаючи роботи особового складу без ізолюючих протигазів у задимлених приміщеннях. Під час роботи особового складу на планшеті сцени, у глядацькій частині цирків, у трюмах та інших місцях запобігати нещасним випадкам від падіння підвісних декорацій та їх противаг, які у випадках обривання можуть пробивати планшет сцени та падати до трюму, а також від обвалення частин колосників, люстр, підбаневих пристроїв у цирках та ін. Якщо склалася загроза обвалення колосників, покриттів

сцени, підвісних перекриттів залів тощо, необхідно своєчасно вивести особовий склад до безпечних місць. Місця конструкцій, що обвалилися, люки та місця, де розкривався планшет сцени, позиції робіт на горіщі освітлюють прожекторами, а якщо необхідно, виставляють пости з числа пожежних для попередження про небезпеку.

Начальники Оперативних дільниць та командири на позиціях робіт мають постійно слідкувати за поведінкою конструкцій, повідомляти про небезпеку та вживати необхідні заходи безпеки. Під час гасіння пожеж необхідно вимикати електричні мережі та установки, не зосереджувати людей на підвісних перекриттях підгорілих конструкцій, ділянках покриттів та інших місцях можливого обвалення.

Література

1. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33.

2. Про затвердження Порядку організації роботи органів управління та підрозділів, закладів освіти системи ДСНС під час підготовки особового складу, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.09.2023 р. № 780. *Офіційний вісник України*. 2023. № 97. С. 139.

3. Про затвердження Інструкції про порядок утримання, обліку та перевірки технічного стану джерел зовнішнього протипожежного водопостачання : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2015 р. № 696. *Офіційний вісник України*. 2015. № 57. С. 238.

4. Про затвердження Методичних рекомендацій із складання, корегування та відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.10.2023 р. № НС-848.

5. Про особливості реагування на надзвичайні ситуації під час збройної агресії : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 02.04.2024 р. № 375.

6. Про затвердження Методичних рекомендацій з підготовки газодимозахисників ДСНС України : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 27.06.2024 р. № 680.

7. Про затвердження Методики розрахунку сил і засобів, необхідних для гасіння пожеж у будівлях і на територіях різного призначення :

наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.12.2011 року № 1341.

8. Правила безпеки праці в органах та підрозділах МНС України : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 07.05.2007 р. № 312.

9. Методичні матеріали навчального посібника «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану».

10. Довідник керівника гасіння пожежі / за заг. ред. В. С. Кропивницького. Київ : ТОВ «Літера-Друк», 2016. 320 с.

11. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Лісняк А. А., Дерев'янка І. Г. Основи тактики гасіння пожеж: навчальний посібник. Харків : НУЦЗУ, 2015. 216 с.](#)

12. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Ушаков Л. В., Бабенко О. В. Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів : практикум. Харків : НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. 236 с.](#)

Питання для самоконтролю

- 5.1. Загальна характеристика культурно-видовищних закладів.
- 5.2. Особливості гасіння пожеж у сценічній частині.
- 5.3. Особливості гасіння пожеж у глядацькій частині.
- 5.4. Особливості проведення оперативного розгортання при гасінні пожеж в культурно-видовищних закладах.
- 5.5. Дії КГП щодо забезпечення евакуації глядачів.

ЛЕКЦІЯ 6. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ У ТОРГІВЕЛЬНО-РОЗВАЖАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА СКЛАДСЬКИХ ПРИМІЩЕННЯХ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 6.1 Обстановка на пожежах у торговельно-розважальних закладах та складських приміщеннях
- 6.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у торговельно-розважальних закладах та складських приміщеннях
- 6.3 Особливості гасіння пожеж на об'єктах, розташованих під землею
- 6.4 Особливості гасіння пожеж у будівлях з металевих конструкцій і горючим утеплювачем
- 6.5 Особливості гасіння пожеж на покрівлях великої площі
Питання для самоконтролю

6.1 Обстановка на пожежах у торговельно-розважальних закладах та складських приміщеннях

Універмаги, торгові центри, крамниці та інші торговельні підприємства розміщують у спеціальних будинках або на перших поверхах житлових та громадських будинків. Основні конструктивні елементи цих будівель виконані з неспалимих матеріалів з великими межами вогнестійкості. Вони складаються з таких груп приміщень: торгові, виставочні та демонстраційні зали; приміщення для прийому, зберігання та обробки товарів; адміністративні та побутові приміщення. Основними приміщеннями торгових підприємств є торгові зали, що бувають великими за площею, висотою не менше 3,3 м, мають великі віконні прорізи, закриті склом значної товщини, а інколи і з світловими ліхтарями у покритті будинків.

Поверхи торгових залів об'єднуються відкритими сходовими клітками, пасажирськими та вантажними ліфтами. На вітринах, у шафах та на прилавках торгових залів знаходиться велика кількість різноманітних товарів. Торгові зали відокремлюються від приміщень для зберігання та обробки товарів неспалимими стінами з обмеженою кількістю дверних прорізів. Планування цієї частини магазинів має, як правило, коридорну систему з обмеженою кількістю дверей та вікон. Поверхи поєднуються закритими сходовими клітками та вантажними ліфтами. Приміщення для зберігання та обробки товарів в універмагах та крупних магазинах часто розміщуються у підвалах або цокольних поверхах, які поєднуються вантажними ліфтами з торговими залами.

У сучасних будинках магазинів основне пожежне навантаження складають стелажі, шафи, прилавки, тара, упаковка та різні товари, що у торгових залах, досягає 100 кг/м² та більше, а в приміщеннях для зберігання та обробки у 2–3 рази більше. У ряді універмагів та великих магазинів, ательє, майстерні, розкрійні цехи та інші приміщення з обслуговування покупців.

У будинках підприємств торгівлі влаштовують внутрішні пожежні водопроводи, стаціонарні та пересувні установки пожежогасіння, а також системи виявлення та повідомлення про виникнення пожеж, які підключають на пульт охоронної сигналізації, котрі мають прямий зв'язок з пожежною охороною.

Спеціалізовані бази промислових товарів та продуктів харчування розміщують на окремих територіях, що охороняються, та складаються з комплексу складських будівель, споруд та окремих майданчиків. Будинки сучасних складів багатопверхові I-II ступеню вогнестійкості з обмеженою кількістю дверних та віконних прорізів. Матеріальні цінності у складах розташовують на багатоярусних стелажах, у штабелях в спеціальній тарі або у контейнерах. Великі за площею склади поділяють на окремі секції площею 700-1500 м². Такі склади мають залізничні та автомобільні під'їзди, а за периметром будинків - навантажувально-розвантажувальні рампи. До теперішнього часу ще експлуатуються складські будинки старої забудови III-IV ступенів вогнестійкості. Ці будинки, як правило, одноповерхові з навантажувально-розвантажувальними рампами.

У торгових залах та складських приміщеннях зосереджується велика кількість матеріальних цінностей, що в умовах пожеж можуть бути знищені вогнем. Пожежі у торгових приміщеннях характерні швидким розповсюдженням вогню, сильним задимленням та високими температурами. Швидкість розповсюдження вогню залежить від виду матеріальних цінностей, способу їх упаковки та зберігання, а також наявності спалимої тари та обладнання. Лінійна швидкість поширення вогню текстильними виробами складає 0,3–0,4 м/хв, виробами в паперовій упаковці – 0,4–0,5 м/хв, гумово-технічними виробами – 0,4–1,0 м/хв, тощо.

При укладанні матеріалів у високі штабелі та стелажі вогонь може поширюватися ними у вишину із швидкістю 2–4 м/хв та більше, а по горизонталі – до 1–2 м/хв.

Під час пожеж у крамницях та на складах, де зберігаються легкозаймісті та горючі рідини у тарі зі скла, металу, пластмас та в аерозольних упаковках, що швидко руйнується, приміщення швидко охоплюються вогнем.

Речовини в аерозольній упаковці, а також балони з газами під час пожеж можуть давати вибухи, спалахи та викиди полум'я, а легкозаймісті та горючі рідини у тарі зі скла, металів та пластмас при їх пошкодженні можуть горіти, розтікатися та підпалювати на своєму шляху різноманітні спалимі речовини та матеріали.

Швидкому розповсюдженню вогню під час пожеж в універмагах, крамницях та спеціалізованих складах сприяє наявність великих за об'ємом торговельних залів та складських приміщень, відкритих внутрішніх сходів, великої кількості технологічних проходів та прорізів у стінах

та перекриттях, що з'єднують окремі приміщення та поверхи, а також розвинених систем вентиляції та кондиціонування повітря.

Якщо у крамницях та на складах знаходиться значна кількість різноманітних товарів та виробів із синтетичних речовин та матеріалів або інші цінності у синтетичній тарі і упаковці, то їх горіння та термічний розклад в умовах пожежі у багатьох випадках супроводжується підвищеним димоутворюванням та виділенням отруйних речовин, що за короткий час створюють небезпечне середовище для перебування людей.

Продукти згоряння не тільки ускладнюють роботу пожежних підрозділів, а й можуть псувати матеріальні цінності. Від впливу диму велика кількість продуктів харчування, що зберігаються не в герметичній тарі, стають непридатними для вживання, а текстильні, галантерейні та інші товари гублять свої якості.

Швидко поширення пожеж та інтенсивне задимлення торгових залив, різних приміщень та всіх поверхів універмагів і великих крамниць у часи їх роботи, як показала практика, може перетинати шляхи евакуації, створювати загрозу людям та призводити до масової їх загибелі.

З урахуванням вище наведеного зазначити можливу обстановку, що може скластися під час пожеж у торгівельно-розважальних закладах та складських приміщеннях:

- горіння полімерних матеріалів, розтікання і поширення по їх розплаву вогню, що сприяє виникненню нових осередків пожежі по горизонталі та на розташованих нижче поверхах;
- деформація і руйнування металоконструкцій, стелажів та утворення завалів у проходах;
- складність планування, мала кількість входів і віконних прорізів;
- скупчення людей і майна;
- наявність матеріалів, що мають різні фізико-хімічні властивості;
- швидке поширення вогню горючою упаковкою товарів;
- велике пожежне навантаження;
- інтенсивне димоутворення, виділення токсичних речовин.

6.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожеж у торгівельно-розважальних закладах та складських приміщеннях

Пожежі в універмагах, крамницях та на складах часто виникають у період відсутності обслуговуючого персоналу і до моменту прибуття пожежних підрозділів займають великі розміри. Вони вимагають від КГП ретельного вибору найбільш ефективних речовин та засобів гасіння з урахуванням фізико-хімічних властивостей, способів упаковки та зберігання матеріальних цінностей. Оперативні дії підрозділів під час пожеж у

крамницях та складах часто ускладнюється необхідністю розкриття міцних дверей та металевих ґрат на віконних та інших прорізах.

Під час виникнення пожеж у крамницях у розвідці КГП повинен визначити: небезпеку людям та, при необхідності, негайно організувати їх рятування і евакуацію; які матеріальні цінності знаходяться в зоні горіння, місця їх розташування, способи упаковки та зберігання, а також шляхи розповсюдження вогню у суміжні приміщення, місця розміщення цінностей, на поверхи та у сходові клітки; які вогнегасні речовини необхідно використовувати та способи їх подачі для гасіння; необхідність, об'єм та порядок проведення робіт з евакуації матеріальних цінностей, а також можливість використання місцевих навантажувально-розвантажувальних засобів та обслуговуючого персоналу для виконання цих робіт.

У процесі розвідки пожежі КГП повинен установити зв'язок з обслуговуючим персоналом і отримати від нього необхідні дані для організації та проведення розвідки і консультації з питань, що виникають у нього в процесі гасіння. На великих пожежах розвідку організують та проводять у декількох напрямках з боку торгових залів, підсобних та адміністративних приміщень, у секціях, що горять, та сумісних приміщеннях, а в багатоповерхових будинках - у вище- та нижче розташованих поверхах. Якщо крамниці розташовані на перших поверхах житлових або громадських будинків розвідку проводять у квартирах та приміщеннях другого поверху. У цих випадках ретельно перевіряють місця, де проходять вентиляційні канали та сантехнічні комунікації через перекриття і з приміщень, що горять.

На пожежах у спеціалізованих складах у процесі розвідки та опитування обслуговуючого персоналу визначають де і які розташовані цінності, їх кількість, способи упаковки та зберігання, можливі шляхи розповсюдження вогню та диму в суміжні секції, приміщення та вище розташовані поверхи, необхідність, порядок і способи евакуації та захист матеріальних цінностей, які місцеві сили та засоби можна використовувати для евакуації, місця їх розташування після евакуації та організація охорони.

Розміщують пожежні машини та прокладають рукавні лінії під час пожеж у крамницях так, щоб забезпечити швидке введення достатньої кількості стволів для гасіння пожеж у торгових залах з боку двору, з одночасним захистом складів, матеріальних цінностей, адміністративних та інших приміщень крамниці. Основними шляхами подачі стволів є входи до будинків, сходові клітки, технологічні та дверні прорізи з боку складських та адміністративних приміщень, а потім віконні прорізи торгових залів, загальні входи та стаціонарні зовнішні пожежні драбини. Для розгортання робочих рукавних ліній використовують прогумовані та латексні рукави, а для гасіння, як правило, стволи «Б» та стволи розпилювачів, а на великих пожежах у будинках зі спалимих конструкцій та в торгових залах значної висоти використовують стволи «А», а інколи і лафетні.

Для гасіння пожеж у спеціалізованих складах застосовують стволи «Б», «А», компактні та розпилені струмені води, а на великих пожежах та в приміщеннях складів значної вишини використовують і лафетні.

Важливою задачею підрозділів є своєчасний та надійний захист та евакуація матеріальних цінностей з приміщень крамниць і складів, що горять. Для організації евакуації КГП призначає особу начальницького складу і в його розпорядження виділяє, при необхідності, частину сил та засобів п. Для евакуації матеріальних цінностей залучають обслуговуючий персонал, робітників та службовців торгових підприємств, а при необхідності, викликають на місце пожежі додатково військові підрозділи, навчальні заклади та інші організації згідно з встановленим заздалегідь порядком в пожежно-рятувальному підрозділі. Під час евакуації використовують усі транспортні механізми, вантажні ліфти, підйомачі, електромобілі та інші засоби.

У першу чергу евакуюють найбільш цінні товари та вироби, а також речовини та матеріали, що реагують з водою та можуть призвести до вибухів, спалахів, викидів полум'я, виділення отруйних парів та газів. Усі товари з крамниць, по можливості, евакуюють у безпечні приміщення або у двір крамниці та виставляють охорону з працівників міліції або місцевої охорони.

Для гасіння пожеж у торгових та складських приміщеннях використовують воду, розчини змочувачів, повітряно-механічну піну середньої кратності, вуглекислоту та інші вогнегасні речовини. Кількість водяних стволів визначають з урахуванням площі пожежі та інтенсивності витрати води, яка для цих об'єктів дорівнює $0,2 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$, а кількість генераторів піни середньої кратності з урахуванням об'єму приміщення, що горить, та інтенсивності подачі розчину піноутворювача- $0,1 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$. Під час гасіння трикотажних виробів, тканин, одягу, волокнистих матеріалів та інших з успіхом застосовують воду зі змочувачами, а гасіння пожеж в приміщеннях з наявністю легкозаймистих та горючих рідин в тарі, особливо із скла та в аерозольній упаковці здійснюють повітряно-механічною піною середньої кратності або розпиленими струменями води.

Під час виникнення пожеж в адміністративних та підсобних приміщеннях крамниць основні сили та засоби вводять в приміщення, що горять, та одночасно подають стволи на захист торгових залів. Якщо пожежі виникли у крамницях, що розташовані на перших поверхах житлових та інших будинків, то основні сили і засоби вводять для гасіння пожежі та одночасно подають стволи на захист приміщень і квартир, що розташовані на другому поверсі. Під час пожеж на складах, що розташовані у підвалах крамниць та універмагів, основні сили та засоби направляють для гасіння пожежі в підвалі, а резервні стволи подають до кожного технологічного прорізу, який веде з підвалу до торгових та інших приміщень. Під час пожеж одноповерхових крамниць, торгових павіль-

йонів та інших, побудованих зі спалимих матеріалів на ринках, а також складів спалимої тари на дворах крамниць та баз, перші стволи, як правило, «А», а інколи і лафетні подають на основних шляхах розповсюдження вогню, а «Б» вводять у середину будівель, що горять, та на захист сусідніх споруд.

Під час гасіння пожеж у крамницях необхідно пам'ятати, що зайва пролита вода в приміщеннях, де розташовані матеріальні цінності, які псуються від неї, може призвести до великих матеріальних збитків. Тому під час гасіння пожеж у таких приміщеннях застосовують перекривні стволи, розпилені струмені та повітряно-механічну піну середньої кратності.

Матеріальні цінності на стелажах та в штабелях, що не горять, накривають брезентом, плівками та іншими покривалами, щоб не потрапляла на них вода. Щоб вода не підтікала під матеріали, що укладені на підлозі приміщень, навколо штабелів насипають вал з піску, тирси та інших матеріалів. Одночасно з гасінням пожежі організують видалення проливої води з приміщення.

Оперативні дільниці під час гасіння пожеж у крамницях організують з боку торгових залів, підсобних приміщень та з боку сходових кліток або на поверхах. На спеціалізованих складах найбільш часто оперативні дільниці організують по секціях та за видами робіт. Гасіння пожеж у зонах задимлення здійснюють ланки ГДЗС.

Під час гасіння пожеж у торгівельно-розважальних закладах та складських приміщеннях КГП зобов'язаний:

- установити наявність та ступінь загрози людям, за потреби терміново організувати їх рятування та евакуацію;
- уточнити місце розміщення товарів і вжити заходів для їх захисту або видалення з небезпечної зони, використовуючи навантажувально-розвантажувальні технічні засоби;
- використовувати для гасіння пожежі розпилену воду, що подається з перекривних стволів, вогнегасні порошки, піну та інертні гази.

6.3 Особливості гасіння пожеж на об'єктах, розташованих під землею

Обстановка, що може скластися під час пожеж на торговельно-розважальних об'єктах, розташованих під землею:

- наявність великої кількості людей, яким загрожують небезпечні фактори пожежі;
- обмежена кількість шляхів евакуації;
- складність проведення евакуації людей;
- швидке розповсюдження пожежі, щільне задимлення коридорів, вестибюлів та сходових кліток;

- приховане розповсюдження вогню в порожнинах будівельних конструкцій, вентиляційних каналах та шахтах;
- вибухи та спалахи;
- висока температура у зв'язку з обмеженим простором;
- наявність великого горючого навантаження;
- складне планування приміщень;
- складність доступу особового складу до місця пожежі та подачі вогнегасних речовин;
- утрата цілісності та несучої здатності будівельних конструкцій, їхнє обвалення і поширення в цих місцях вогню;
- наявність електромереж, електроприладів та обладнання під напругою.

Обстановка, що може скластися під час пожеж на складських об'єктах, розташованих під землею:

- обмежена кількість шляхів евакуації;
- складність проведення евакуації людей;
- швидке розповсюдження пожежі, щільне задимлення;
- приховане розповсюдження вогню вентиляційними каналами та шахтами;
- вибухи та спалахи;
- висока температура у зв'язку з обмеженим простором;
- наявність великого горючого навантаження;
- складне планування приміщень;
- складність доступу особового складу до місця пожежі та подачі вогнегасних речовин;
- утрата цілісності та несучої здатності будівельних конструкцій, їхнє обвалення і поширення в цих місцях вогню;
- наявність небезпечних хімічних речовин в установках та технологічному обладнанні;
- наявність матеріалів, під час горіння яких виділяються НХР;
- наявність електромереж, електроприладів та обладнання під напругою.

Під час гасіння пожежі на торговельно-розважальних та складських об'єктах, розташованих під землею, КГП зобов'язаний:

- утворити Штаб на пожежі, долучити до його складу представників адміністрації та фахівців об'єкта;
- організувати взаємодію з адміністрацією об'єктів;
- провести розвідку, визначити необхідність залучення додаткових сил і засобів та безпечні шляхи евакуації людей;
- організувати проведення розвідки декількома розвідувальними групами в різних напрямках;

- провести евакуацію людей усіма доступними способами та засобами;
- визначити можливість використання установок пожежогасіння, систем димовидалення, внутрішнього пожежного водопроводу, а також спеціальних пристроїв і систем вентиляції для запобігання поширенню вогню та продуктів горіння;
- визначити вид вогнегасних речовин для гасіння, можливість виділення небезпечних хімічних речовин та засоби захисту від них.

6.4 Особливості гасіння пожеж на покрівлях великої площі

Обстановка, що може скластися під час пожеж на покрівлях великої площі:

- швидке поширення вогню порожнинами і нижніми горючими поверхнями покриттів, а також виділення великої кількості диму;
- проведення трудомістких робіт з розкриття конструкцій;
- велика віддаленість осередків пожежі від зовнішніх входів до будівлі;
- наявність світлових аераційних ліхтарів;
- обвалення конструкцій на великій площі.

Під час гасіння на покрівлях великої площі КГП зобов'язаний:

- організувати гасіння покрівлі великої площі з таких напрямків - знизу і зсередини будівлі та зверху покрівлі:
 - для гасіння покрівлі знизу подати лафетні стволи та стволи «А»;
 - для гасіння покрівлі зверху подати стволи «А» і «Б»;
 - забезпечити захист несучих конструкцій покрівлі;
 - урахувати можливість переходу вогню під вогнестійкими зонами (за їх наявності) та його поширення по самій покрівлі;
- організувати створення протипожежних розривів у покритті у разі швидкого поширення вогню, за вихідні рубежі слід використовувати вогнестійкі зони та протипожежні стіни, зосереджуючи в цих місцях необхідну кількість сил і засобів.

6.5 Особливості гасіння пожеж у будівлях з металевих конструкцій і горючим утеплювачем

Обстановка, що може скластися під час пожеж у будівлях з металевих конструкцій і горючим утеплювачем (пінополістирол, пінополіуретан тощо):

- швидке та приховане поширення вогню по полімерному утеплювачу всередині стінових і покрівельних панелей;
- виділення токсичних речовин та сильне задимлення;
- утворення нових осередків пожежі всередині будівлі від полімерного утеплювача та бітуму, що горять і розтікаються;

– швидка деформація несучих конструкцій і обвалення покриття та інших незахищених металевих конструктивних елементів.

Під час гасіння пожеж у будівлях з металевих конструкцій і горючим утеплювачем КГП зобов'язаний:

– організувати подачу стволів «А» і «Б», за потреби – лафетних стволів:

– усередину будівлі – для охолодження несучих конструкцій покриття, колон нижнього поясу, покрівельних панелей, а також на гасіння осередків горіння всередині будівлі та на захист майна;

– на покриття будівлі – для гасіння та попередження поширення вогню по всій площі з одночасним прорізанням отворів для видалення диму і зниження температури, розкриттям покрівельного килиму та влаштуванням розривів в утеплювачі;

– на зовнішню поверхню стін – для охолодження і гасіння стінових панелей з одночасним розкриттям конструкцій і влаштуванням розривів;

– урахувати можливість переходу вогню до суміжних секцій і відсіків через пояси в огорожувальних конструкціях, протипожежні стіни і перегородки;

– використовувати під час гасіння пожежі на покритті світлові аераційні ліхтарі та вентиляційні канали для випуску диму;

– організувати після закінчення гасіння пожежі перевірку стінових і покрівельних панелей з метою гасіння можливих незначних осередків горіння.

Література

1. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33.

2. Про затвердження Порядку організації роботи органів управління та підрозділів, закладів освіти системи ДСНС під час підготовки особового складу, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.09.2023 р. № 780. *Офіційний вісник України*. 2023. № 97. С. 139.

3. Про затвердження Інструкції про порядок утримання, обліку та перевірки технічного стану джерел зовнішнього протипожежного водопостачання : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2015 р. № 696. *Офіційний вісник України*. 2015. № 57. С. 238.

4. Про затвердження Методичних рекомендацій із складання, корегування та відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.10.2023 р. № НС-848.

5. Про особливості реагування на надзвичайні ситуації під час збройної агресії : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 02.04.2024 р. № 375.

6. Про затвердження Методичних рекомендації з підготовки газодимозахисників ДСНС України : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 27.06.2024 р. № 680.

7. Про затвердження Методики розрахунку сил і засобів, необхідних для гасіння пожеж у будівлях і на територіях різного призначення : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.12.2011 року № 1341.

8. Правила безпеки праці в органах та підрозділах МНС України : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 07.05.2007 р. № 312.

9. Методичні матеріали навчального посібника «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану».

10. Довідник керівника гасіння пожежі / за заг. ред. В. С. Кропивницького. Київ : ТОВ «Літера-Друк», 2016. 320 с.

11. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Лісняк А. А., Дерев'янка І. Г. Основи тактики гасіння пожеж: навчальний посібник. Харків : НУЦЗУ, 2015. 216 с.](#)

12. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Ушаков Л. В., Бабенко О. В. Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів : практикум. Харків : НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. 236 с.](#)

Питання для самоконтролю

6.1. Можлива обстановка під час пожеж в торгівельно-розважальних закладах та складських приміщеннях.

6.2. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожежі в торгівельно-розважальних закладах та складських приміщеннях.

6.3. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожеж на об'єктах, розташованих під землею.

6.4. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожеж на покрівлях великої площі.

6.5. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожеж у будівлях з металевих конструкцій і горючим утеплювачем.

ЛЕКЦІЯ 7. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ НА ОБ'ЄКТАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, У ДОШКІЛЬНИХ ТА НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 7.1 Обстановка на пожежах в дошкільних та навчальних закладах
 - 7.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в дошкільних та навчальних закладах
 - 7.3 Обстановка на пожежах на об'єктах охорони здоров'я
 - 7.4 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на об'єктах охорони здоров'я
- Питання для самоконтролю

7.1 Обстановка на пожежах в дошкільних та навчальних закладах

Дитячі ясла, садки та комбінати будують одно - або двоповерховими I-II ступенів вогнестійкості. Їх розташовують в одному або кількох будівлях, з'єднаних між собою закритими переходами, а також можуть розташовуватись на перших поверхах будинків іншого призначення та відокремлюватися від інших їх частин неспалимими (капітальними) стінами та перекриттям. Планування поверхів дитячих закладів здійснюють так, щоб приміщення дитячих груп (ігрові кімнати та спальні) були ізольовані одне від одного для кожної групи дітей. На перших поверхах розташовують дитячі групи ясельного та молодшого віку, а також кабінети адміністрації, медперсоналу, кухні, ізолятори та інші підсобні приміщення. Як другий (запасний) евакуаційний вихід з другого поверху цього будинку застосовують зовнішні металеві сходи з торців будівлі.

Завантаження горючими матеріалами приміщень в дитячих закладах знаходиться в межах 30-50 кг/м² в залежності від їх призначення. В якості горючого завантаження знаходяться м'які меблі, дитячі іграшки, для виготовлення яких використовують поролон, пластмаси, гуму та інші матеріали, що під час горіння виділяють сильнодіючі токсичні речовини.

Під час виникнення пожеж на першому поверсі продукти згорання швидко розповсюджуються на сходову клітку та створюють велику загрозу людям, що знаходяться на другому поверсі.

Будівлі шкіл, шкіл-інтернатів та інших навчальних закладів будують з неспалених матеріалів I і II ступенів вогнестійкості висотою 3-5 поверхів.

Середні та вищі навчальні заклади розміщують в багатоповерхових та інших будівлях, а інколи - в будівлях підвищеної поверховості. Школи, школи-інтернати та інші навчальні заклади розташовуються в декількох корпусах будівель, де знаходяться навчальні класи та лабораторії, закриті спортивні споруди, виробничі зони практичного навчання, гуртожитки та інші з'єднуються між собою закритими переходами.

Разом з тим, зараз ще багато шкіл та інших навчальних закладів розташовуються в будівлях III ступеня вогнестійкості з порожнинними трудногрючими конструкціями, а інколи, особливо в сільських районах, і в будівлях IV, V ступенів вогнестійкості.

У будівлях шкіл та інших навчальних закладів здійснюється коридорне планування з вестибюлями з одnobічним або двобічним розташуванням класів, спеціальних кабінетів та лабораторій. Безпосередньо в будівлях шкіл та інших навчальних закладів можуть розташовуватись спортивні зали, клубні приміщення, актові зали, бібліотеки та майстерні. Всі ці приміщення повинні мати основні та запасні евакуаційні шляхи.

Горюче завантаження в школах та інших навчальних закладах, в основному, знаходиться у межах 30-50 кг/м², а в деяких приміщеннях (бібліотеках, коморах тощо) воно значно вище.

В лабораторіях, виробничих майстернях та інших приміщеннях для проведення лабораторних та дослідних робіт можуть застосовуватись та зберігатись різні хімічні речовини та реактиви, легкозаймисті рідини та різні гази у балонах, обладнання, що дорого коштує, установки під високим тиском та інші речовини, матеріали та пристрої, які в значній мірі можуть ускладнити обстановку на пожежах.

Розповсюдження вогню та диму в будівлях шкіл відбувається саме так, як і в багатопверхових будівлях з коридорним плануванням поверхів. В умовах пожеж відбувається швидке розповсюдження продуктів згоряння сходовими клітками, вестибюлями і коридорами та утворюється значна небезпека людям. Особливо складна обстановка на пожежах може створюватись тоді, коли вони виникають під час проведення новорічних свят, урочистих зборів, концертів художньої самодіяльності та інших масових заходів, а також під час проведення занять.

Будівлі шкіл та інших навчальних закладів обладнуються внутрішніми протипожежними водопроводами, витрати води з яких визначаються в залежності від об'єму та поверховості будівлі. Будівлі підвищеної поверховості, де розташовані навчальні заклади, обладнують різними системами протипожежного захисту.

Обстановка, що може скластись під час пожеж у дошкільних та навчальних закладах:

- значна кількість людей, у тому числі людей з обмеженими фізичними можливостями, нетранспортабельних хворих і дітей різного віку;
- присутність людей, у яких стресова ситуація може спричинити погіршення стану здоров'я або спровокувати масову паніку;
- проведення безперервних лікувальних процесів (операцій, реанімаційних заходів тощо);
- складне планування приміщень, розвинута система вентиляції та кондиціонування повітря;

- значна завантаженість приміщень горючими матеріалами, наявність медпрепаратів на основі ЛЗР та ГР, горючої рентгенівської плівки, хімічних реактивів, балонів з газами, можлива присутність бактеріологічних препаратів;
- наявність цінної медичної апаратури та обладнання з радіоізотопами.

7.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в дошкільних та навчальних закладах

7.2.1 Проведення розвідки та рятування людей під час пожежі в дошкільних та навчальних закладах

У пожежно-рятувальних частинах, в зоні виїзду яких розташовані дитячі установи, школи та інші навчальні заклади, розробляють на них картки або плани пожежогасіння. В цих картках вказують планування та конструктивні особливості будівель, місця розташування і кількість дітей та учнів вдень і вночі, основні і резервні шляхи евакуації та інші дані, необхідні КГП для організації рятувальних робіт та успішного гасіння пожежі. Начальник варти, в зоні виїзду якого розташований об'єкт, за карткою або планом пожежогасіння дорогою уточнює дані про об'єкт та можливу обстановку на пожежі. Після прибуття на місце пожежі він негайно встановлює зв'язок з адміністрацією та обслуговуючим персоналом і з'ясовує, яких заходів вжито щодо евакуації людей та гасінню пожежі.

Під час розвідки КГП визначає: кількість та вік дітей чи учнів; найкоротші та найнебезпечніші шляхи евакуації і загрозу їм від диму та вогню; чи почалася евакуація дітей або учнів і як вона проходить; яку кількість обслуговуючого персоналу можна використати для проведення евакуації. Під час розвідки пожежі КГП визначає стан шляхів евакуації, якщо це необхідно, вводить стволи від автоцистерни та внутрішніх пожежних кранів на їх захист. Разом з цим швидко організують видалення диму з приміщень коридорів, вестибюлів та сходових кліток шляхом розкривання вікон та провітрювання приміщень. Першочергово відкривають вікна з підвітряного боку. Двері із задимлених сходових кліток та коридорів, що ведуть до класів, лабораторій, групові та інші приміщення, де є люди, необхідно щільно закривати.

Евакуацію людей організують та проводять за планом евакуації, який був розроблений адміністрацією заздалегідь. Під час виникнення пожеж у школах учнів евакуюють класами під керівництвом класних керівників чи педагогів, які проводили заняття в класі, а в дитячих закладах - групами під керівництвом вихователів та доглядальниць. У середніх та вищих навчальних закладах застосовують всі способи евакуації, які використовуються на пожежах у будівлях з масовим перебуванням людей.

Після прибуття на пожежу КГП повинен оцінити організацію евакуації дітей та учнів і негайно надати допомогу педагогам та вихователям, щоб швидко та планомірно її провести. Першочергово евакуюють дітей молодшого віку. Разом з цим КГП організує та очолює пошукові групи, які повинні найкоротшим часом перевірити приміщення, що горять та задимлені, і впевнитися, що там немає людей. Основними шляхами евакуації є сходові клітки, коридори та вестибюлі, які мають безпосередні виходи надвір або виходи через окремі приміщення, а також стаціонарні пожежні сходи.

Виведення дітей з задимлених приміщень до безпечного місця здійснюється з використанням незадимлених приміщень, розташованих у протилежній від місця горіння частині будівлі з наступним виходом дітей надвір.

Рятування дітей та учнів з приміщень, що горять та задимлені, відрізаних вогнем або димом від основних шляхів евакуації, здійснюють пожежні через вікна та балкони пожежними драбинами, автодрабинами, колінчатими автопідіймачами, а також за допомогою рятувальних мотузок. Під час рятування дітей пожежними драбинами необхідно пам'ятати, що дітей дошкільного віку та учнів молодших класів повинні виносити пожежні або передавати їх з рук в руки один одному, закріплюючись на пожежній драбині.

Після евакуації усіх дітей та школярів їх розподіляють на групи або класи, проводять перевірку за списками та розміщують у найближчих теплих місцях (під час зимового періоду).

Під час пожеж у дитячих установах, школах та інших навчальних закладах КГП у всіх випадках повинен ретельно перевірити, чи не залишились діти в ігрових та спальних кімнатах, лабораторіях, класах та інших задимлених приміщеннях. Слід перевірити, чи немає дітей у шафах, за ними, під ліжками, за різними меблями тощо.

7.2.2 Проведення оперативних дій з гасіння пожежі в дошкільних та навчальних закладах

За наявністю достатньої кількості сил і засобів одночасно з евакуацією дітей чи учнів та захистом шляхів евакуації від вогню вводять стволи для гасіння пожежі. В дитячих установах, школах та інших навчальних закладах для гасіння використовують воду, водні розчини змочувачів (у вигляді компактних та розпилених струменів, що подаються з «Б»), а також повітряно-механічну піну.

Під час розвинутих пожеж у спортивних та актових залах, клубах, виробничих майстернях та інших приміщеннях, значних за об'ємом та висотою, застосовують стволи «А» та інші.

Гасіння пожеж у хімічних лабораторіях, фізичних та інших спеціальних кабінетах, музеях шкіл, бібліотеках, допоміжних приміщеннях та скла-

дах, в залежності від горючого навантаження, обладнання та установок, що розташовані в цих приміщеннях, доцільно здійснювати за допомогою повітряно-механічної піни середньої кратності, вуглекислоти та вогнегасних порошкових сумішей. Під час розвинутих пожеж, коли вогонь може розповсюдитись на верхні поверхи фасадами будівель, використовують лафетні стволи, що встановлені на автодрабинах та автопідіймачах.

Кількість стволів для гасіння визначають, спираючись на площу горіння, кількість приміщень, що горять, та інтенсивність подачі води, величина якої для дитячих установ та навчальних закладів, в залежності від ступеня вогнестійкості будівель, складає від 0,06 до 0,15 л/(м²·с).

В процесі гасіння пожеж необхідно дотримуватись правил безпеки праці, які зумовлені пожежною обстановкою та наявністю у лабораторіях та спеціальних кабінетах різноманітних вибухонебезпечних та пожежо-небезпечних речовин і матеріалів, а також балонів з газами під тиском та установок під високою напругою.

Під час гасіння пожежі в навчальному закладі КГП зобов'язаний:

- з'ясувати кількість і вік учнів (студентів);
- організувати спільно з учителями (викладачами) евакуацію людей, насамперед необхідно евакуювати дітей молодшого віку;
- організувати після евакуації перевірку всіх задимлених приміщень, приміщень, що горять, суміжних з ними приміщень, шляхів, якими проводилася евакуація, та вимагати від керівника навчального закладу (учителів, викладачів) проведення поіменної звірки учнів (студентів) з обліковими даними;
- організувати захист чи евакуацію цінного обладнання.

Під час гасіння пожежі в дитячому дошкільному закладі КГП зобов'язаний:

- організувати спільно з обслуговуючим персоналом евакуацію дітей;
- організувати перевірку, чи не залишилися діти в гральних і спальних кімнатах, підсобних приміщеннях, у шафах, на ліжках і під ними, за занавісками і меблями;
- вимагати після евакуації від керівника дитячого закладу (вихователів) проведення поіменної звірки дітей з обліковими даними.

За потреби за рішенням КГП здійснювати комплекс заходів щодо відкачування вогнегасних речовин з підвалів об'єктів охорони здоров'я, дошкільних та навчальних закладів.

7.3 Обстановка на пожежах на об'єктах охорони здоров'я

Обстановка на пожежах у лікарнях зумовлюється конструкційними особливостями, плануванням та ступенем вогнестійкості будівель, горючим навантаженням, а також наявністю великої кількості хворих людей

різного віку, їх фізичного та психічного стану.

Лікарні будують здебільшого за типовими проектами не нижче I-II ступеня вогнестійкості на відокремлених та озелених ділянках, де можуть бути розташовані лікувальні комплекси різного призначення. Будівлі лікувальних комплексів можуть з'єднуватися між собою закритими переходами та галереями. Місткість лікарень може бути від 100 до 3000 ліжок, а висота будівель від 3 до 5 поверхів. Зараз будують лікувальні корпуси, що вміщують 800-1000 ліжок і мають висоту від 9 до 12 поверхів. Висота поверхів в цих корпусах знаходиться в межах 3,3 м.

До теперішнього часу ще багато лікарень та поліклінік малоповерхового старого будівництва III-IV ступеня вогнестійкості з порожнинними трудногорючими та горючими конструкціями. В цих будівлях стіни, перегородки, перекриття мають значні порожнини, що з'єднані між собою.

Внутрішнє планування будинків лікарень - коридорне з однібічним або двобічним розташуванням різних приміщень. Коридори можуть мати значну ширину та велику протяжність і не мати природного освітлення, а сходові клітки нерідко виконуються відкритими, з вестибюлями та холами. У багатоповерхових будівлях та будівлях підвищеної етажності влаштовують сходово-ліфтові вузли, де експлуатуються не тільки пасажирські ліфти, але й ліфти для перевозу хворих на ношах, операційних столах та возиках.

На поверхах розміщуються кабінети лікарів, процедурні та рентгенівські кабінети, палати для хворих, які об'єднують у секції до 25-30 ліжок, аптеки, реєстратури, сховища рентгенівської плівки, медикаментів, а також різноманітні приміщення для забезпечення хворих (роздягальні, склади та ін.).

Багато з приміщень лікарень обладнуються установками кондиціонування повітря з розгалуженою мережею вентиляційних каналів та повітропроводів. Зараз широко застосовують системи повітряного опалення, пиловловлювання, сміттєпроводи та ін.

Завантаження приміщень спалюваними матеріалами в лікарнях неоднакова та залежить від їх призначення. Так, наприклад, в приміщеннях реєстратур та роздягальень рівень завантаження може становити 80-100 кг/м², у палатах для хворих - 40-50 кг/м², а в інших приміщеннях - 20-40 кг/м².

Найбільшу небезпеку під час виникнення пожеж становлять поверхи, на яких розташовані палати для хворих. В них, як правило, цілодобово знаходиться велика кількість хворих різного фізичного та психічного стану, нерідко палати перенавантажені і хворих розташовують і в коридорах.

В будівлях I-II ступеня вогнестійкості вогонь може розповсюджуватись різними спалюваними матеріалами, меблями та обладнанням, що знаходиться в приміщенні, зі швидкістю в межах 0,5-1,5 м/хв. З приміщень вогонь та продукти згоряння розповсюджуються до коридорів. Якщо

сходові клітки не відділені від коридорів перегородками або тамбурами, то продукти згоряння та вогонь швидко розповсюджуються до вище розташованих поверхів з коридорів шахтами сходово-ліфтових вузлів і можуть відрізати шляхи евакуації хворих. В окремих будівлях лікарень та поліклінік коридорами можуть з'єднуватись кілька сходових кліток, що веде до швидкого їх задимлення.

Інтенсивному розповсюдженню вогню та диму сприяють системи вентиляції, повітряного опалення, сміттєпроводи, а також порожнини в конструкціях будівель лікарень III-IV ступеня вогнестійкості. Швидкість розповсюдження вогню в цих будівлях сягає 2-3 м/хв., а в коридорах, галереях та переходах, як спостерігалось на практиці, вона складала 4-5 м/хв.

Швидкому розповсюдженню вогню сприяють також легкозаймисті речовини та матеріали, що знаходяться в аптеках, рентген-кабінетах, лабораторіях, складах, процедурних кабінетах та в інших приміщеннях, а їх продукти згоряння становлять велику небезпеку для хворих, тому що вони містять багато різних токсичних речовин.

Обстановка, що може скластися під час пожеж на об'єктах охорони здоров'я, у дошкільних та навчальних закладах:

- значна кількість людей, у тому числі людей з обмеженими фізичними можливостями, нетранспортабельних хворих і дітей різного віку;
- присутність людей, у яких стресова ситуація може спричинити погіршення стану здоров'я або спровокувати масову паніку;
- проведення безперервних лікувальних процесів (операцій, реанімаційних заходів тощо);
- складне планування приміщень, розвинута система вентиляції та кондиціонування повітря;
- значна завантаженість приміщень горючими матеріалами, наявність медпрепаратів на основі ЛЗР та ГР, горючої рентгенівської плівки, хімічних реактивів, балонів з газами, можлива присутність бактеріологічних препаратів;
- наявність цінної медичної апаратури та обладнання з радіоізотопами.

7.4 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на об'єктах охорони здоров'я

7.4.1 Проведення розвідки та рятування людей під час пожежі на об'єктах охорони здоров'я

Після прибуття на пожежу КГП повинен негайно встановити зв'язок з адміністрацією та обслуговуючим персоналом лікарні, уточнити у них, яких заходів щодо евакуації хворих з небезпечних місць вжито, кількість хворих, яких треба евакуювати, їх фізичний та психічний стан,

до яких місць за планом необхідно евакуювати хворих, а також, який обслуговуючий персонал можна залучити до цієї роботи.

КГП повинен швидко зібрати відомості, оцінити обстановку, що склалася, спрогнозувати її розвиток і на цій підставі оцінити, чи досить сил та заходів для евакуації хворих з приміщень, розташованих у небезпечній зоні, визначити необхідність виклику та кількість додаткових сил та засобів.

Розвідку пожежі організують у кількох напрямках. В процесі розвідки визначають: загрозу хворим від вогню та диму і шляхи її евакуації; місця розташування і кількість хворих, їх психічний стан та спроможність самостійно пересуватися; послідовність рятувальних робіт, найкоротші шляхи та засоби евакуації, а також місця розташування хворих після евакуації. В процесі розвідки також встановлюють місце виникнення і розміри зони горіння та задимлення, способи захисту та видалення диму зі шляхів евакуації, загрозу операційним, лабораторіям, аптекам, рентген-кабінетам та сховищам рентгеноплівки, процедурним кабінетам, реєстратурам і цінному обладнанню від вогню та диму.

Розвідку проводять, по можливості, без шуму, до палат із хворими без потреби входити не слід. Розвідку прихованих осередків горіння в місцях розташування хворих, якщо вони не знають про пожежу, проводять без оперативного одягу та спорядження, в лікарських халатах під приводом огляду інженерних комунікацій.

Рятувальні роботи організують та проводять за заздалегідь відпрацьованими планами евакуації хворих. Для проведення рятувальних робіт у всіх випадках залучають медичний персонал, особливо для проведення евакуації людей з пологових будинків (відділень), інфекційних лікарень, нервово-психіатричних клінік, післяопераційних і травматологічних відділень та ін. В цих умовах способи та засоби рятування хворих визначають з урахуванням рекомендацій медичного персоналу. Під час евакуації інфекційних, нервово-психіатричних хворих, а також тих, хто не в змозі самостійно пересуватися, основні роботи виконує медичний персонал, а пожежні чи залучені для евакуації особи допомагають переносити хворих, спускати їх сходами, а також виконують інші роботи за їх рекомендаціями.

Першочергово виносять важкохворих разом з ліжками, не перекладаючи їх на ноші. Хворих перекладають на ноші тільки за рекомендаціями лікарів. Хворі, які можуть пересуватися, самостійно виходять у напрямку, де виставляють обслуговуючий персонал або пожежних для надання допомоги в орієнтації руху або виводять групами під наглядом медичних працівників та пожежних. З приміщень, що горять, та задимлених зон евакуацію хворих здійснюють ланки та відділення ГДЗС.

Всі рятувальні роботи організують та проводять під наглядом досвідчених працівників пожежно-рятувальних підрозділів. Якщо евакуація

хворих здійснюється у кількох напрямках, за кожний з них КГП призначає відповідальних осіб, а сам очолює роботи з евакуації на найбільш важливі ділянки і одночасно здійснює керівництво оперативними діями з гасіння пожежі.

Після евакуації хворих КГП ретельно перевіряє всі приміщення, що задимлені і горять, а також суміжні з ними, та шляхи, якими проводилася евакуація, а обслуговуючий персонал перевіряє хворих за списками. Пошуково-рятувальні роботи закінчують тоді, коли всі люди врятовані.

Для більш швидкої та злагодженої роботи особового складу пожежно-рятувальних підрозділів та медичного персоналу адміністрація кожної лікувальної установи заздалегідь складає план евакуації хворих, в якому визначаються обов'язки всього чергового персоналу, і його окремим розділом вносять до плану пожежогасіння. На тактичних навчаннях відпрацьовують спільні дії медперсоналу та підрозділів під час евакуації хворих.

7.4.2 Проведення оперативних дій з гасіння пожежі на об'єктах охорони здоров'я

Під час прямування на пожежі до районів лікарень, пологових будинків та інших лікувальних установ зі стаціонарним перебуванням хворих, особливо під час під'їзду по місця виклику, не слід вмикати сигнали "Тривога", а пожежні машини, якщо це можливо, встановлювати так, щоб вони були поза зором хворих. Магістральні рукавні лінії прокладають, по змозі, приховано за будівлями, огорожами тощо до запасних виходів, стаціонарних пожежних сходів, а якщо про пожежу відомо хворим, то і до основних входів до будівлі. Робочі лінії в середині будівель прокладають так, щоб вони не заважали евакуації хворих. КГП повинен вжити заходів з попередження паніки, використовуючи медичний персонал, особливо в пологових будинках, нервово-психіатричних лікарнях, травматичних відділеннях та ін.

Для гасіння пожеж в лікувальних закладах застосовують різноманітні вогнегасні речовини. Воду та розчини змочувачів використовують для гасіння пожеж на горищах, підсобних приміщеннях, палатах хворих та лікувальних кабінетах, в коридорах та вестибюлях. Повітряно-механічну піну середньої кратності застосовують в складах медикаментів, рентгеноплівки, реєстратурах, аптеках, складах матеріальних цінностей тощо. Для гасіння рентгенівських установок, приладів та апаратів під високою напругою та іншого цінного обладнання використовують вуглекислоту, інші інертні гази, вогнегасні порошкові суміші.

Для гасіння пожеж, як правило, використовують стволи «Б», розпилені та компактні струмені, а під час розвинутих пожеж, особливо в будівлях III-V ступеня вогнестійкості, застосовують більш потужні стволи.

Кількість стволів визначається з урахуванням площі гасіння, одночасного горіння кількох приміщень і виходячи з інтенсивності подачі води, яка для лікарень дорівнює $0,1 \text{ л}/(\text{м}^2 \cdot \text{с})$.

В залежності від обстановки пожежі і кількості залучених сил та засобів КГП на пожежі може організувати штаб на пожежі, а також оперативні ділянки з рятування людей та гасіння пожежі. Якщо сил та засобів недостатньо для одночасного рятування людей та гасіння пожежі, КГП повинен використати всі наявні сили та засоби для проведення рятувальних робіт, а якщо він впевнений, що пожежу можна швидко ліквідувати та забезпечити безпеку людям, то - для подачі засобів гасіння та припинення паніки серед хворих.

КГП та командири на оперативних ділянках визначають наявність обладнання, що дороге коштує, запасів медикаментів, рентгенівської плівки, балонів з газами, легкозаймистих рідин і одночасно з гасінням вводять сили та засоби для їх захисту від вогню, диму, води, що проливається, і в разі необхідності організують їх евакуацію.

Питання безпеки праці під час гасіння пожеж в лікарнях пов'язані з особливостями оперативної роботи в задимленій та отруйній атмосфері, на значних висотах, а також зумовлені наявністю апаратів та установок, що працюють під високою напругою, горючих та легкозаймистих рідин, балонів з газами та іншими обставинами.

Під час гасіння пожежі на об'єкті охорони здоров'я КГП зобов'язаний:

- уточнити, яких заходів ужито медичним персоналом для евакуації хворих з приміщень, де існує загроза людям;
- установити кількість хворих, які підлягають евакуації, їхню транспортність, шляхи та черговість евакуації;
- з'ясувати, кого з медичного персоналу можна залучити до проведення евакуації хворих, місце розташування евакуйованих;
- організувати з урахуванням даних розвідки і рекомендацій медичного персоналу евакуацію важкохворих (хворих, яких оперують, які перебувають під наркозом, немовлят) та забезпечити їх захист від небезпечних факторів пожежі;
- ужити заходів для попередження паніки серед хворих, урахувати консультації обслуговуючого персоналу під час організації оперативних дій, особливо в пологових будинках, нервово-психіатричних та інфекційних лікарнях;
- організувати після евакуації хворих перевірку всіх задимлених приміщень, приміщень, що горять, суміжних з ними приміщень, шляхів, якими проводилася евакуація, та вимагати від адміністрації закладу охорони здоров'я проведення звірки наявності хворих і немовлят з обліковими даними;
- ужити заходів для захисту складів медикаментів, аптек, фармацевтичних відділень та обладнання лікувальних кабінетів від надлиш-

кового проливання водою;

– організувати після гасіння пожежі в інфекційному відділенні санітарну обробку особового складу пожежно-рятувальних підрозділів, керуючись рекомендаціями медичного персоналу.

Пожежно-рятувальні автомобілі мають прибувати до місця пожежі на об'єктах охорони здоров'я з вимкненими звуковими та світловими сигналами, установлювати техніку та прокладати магістральні рукавні лінії необхідно за можливості за будівлями і огорожами, щоб не спровокувати паніку серед хворих.

Література

1. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33.

2. Про затвердження Порядку організації роботи органів управління та підрозділів, закладів освіти системи ДСНС під час підготовки особового складу, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.09.2023 р. № 780. *Офіційний вісник України*. 2023. № 97. С. 139.

3. Про затвердження Інструкції про порядок утримання, обліку та перевірки технічного стану джерел зовнішнього протипожежного водопостачання : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2015 р. № 696. *Офіційний вісник України*. 2015. № 57. С. 238.

4. Про затвердження Методичних рекомендацій із складання, корегування та відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.10.2023 р. № НС-848.

5. Про особливості реагування на надзвичайні ситуації під час збройної агресії : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 02.04.2024 р. № 375.

6. Про затвердження Методичних рекомендацій з підготовки газодимозахисників ДСНС України : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 27.06.2024 р. № 680.

7. Про затвердження Методики розрахунку сил і засобів, необхідних для гасіння пожеж у будівлях і на територіях різного призначення : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.12.2011 року № 1341.

8. Правила безпеки праці в органах та підрозділах МНС України : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 07.05.2007 р. № 312.

9. Методичні матеріали навчального посібника «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану».

10. Довідник керівника гасіння пожежі / за заг. ред. В. С. Кропивницького. Київ : ТОВ «Літера-Друк», 2016. 320 с.

11. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Лісняк А. А., Дерев'янка І. Г. Основи тактики гасіння пожеж: навчальний посібник. Харків : НУЦЗУ, 2015. 216 с.](#)

12. [Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Ушаков Л. В., Бабенко О. В. Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів : практикум. Харків : НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. 236 с.](#)

Питання для самоконтролю

7.1. Можлива обстановка під час пожеж на об'єктах охорони здоров'я.

7.2. Можлива обстановка під час пожеж у дошкільних та навчальних закладах.

7.3. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожежі на об'єктах охорони здоров'я.

7.4. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожежі у дошкільних закладах.

7.5. Першочергові оперативні дії КГП під час організації гасіння пожежі у навчальних закладах.

ЛЕКЦІЯ 8. ГАСІННЯ ПОЖЕЖ НА ВИСТАВКАХ, У МУЗЕЯХ, БІБЛІОТЕКАХ ТА АРХІВАХ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 8.1 Обстановка на пожежах на виставках та в музеях
 - 8.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на виставках та в музеях.
 - 8.3 Обстановка на пожежах в бібліотеках та архівах.
 - 8.4 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в бібліотеках та архівах.
- Питання для самоконтролю

8.1 Обстановка на пожежах на виставках та в музеях

Будівлі музеїв та виставок на сучасному етапі будують із неспалимих конструкцій, переважно I ступеня вогнестійкості за індивідуальними проектами. Однією з особливостей цих об'єктів є анфіладна схема планування поверхів, тобто безпосереднє сполучення всіх демонстраційних залів та приміщень переходами за рухом екскурсій.

Музеї та виставки нерідко розташовують у спеціальних або пристосованих будівлях, що мають історичну або архітектурну цінність, в будівлях, де жили та працювали видатні вчені, письменники, художники, архітектори тощо.

Такі будівлі музеїв, садиб-музеїв та виставок, особливо старої забудови, виконані з важкогорючих конструкцій з великими порожнинами, що сполучаються між собою. Несучі конструкції таких будівель, виконані з дерева (колони, ригелі, пілястри тощо), нерідко оброблені під фактуру мармуру, граніту та інших цінних порід каменя. Для виготовлення підлог використані набори цінних порід дерева, а у внутрішньому оздобленні приміщень широко використані художнє малювання, ліплення, архітектурно-художні конструкції з дерева (пілястри, колони, несправжні несучі стінки, куполоподібні стелі тощо). Для забезпечення нормального природного освітлення в приміщеннях деяких музеїв та виставок в перекриттях та покриттях експозиційних залів влаштовують скління, світлові ліхтарі та купола.

У будівлях музеїв та виставок здійснюють розгалужену систему вентиляції, кондиціонування повітря, повітряного опалення, канали та повітропроводи яких проходять через перекриття, стіни та перегородки, виконані в будівлях старої забудови з дерева за наявності порожнин.

В будівлях музеїв та виставок розташовуються не тільки демонстраційні зали та переходи, але й великі сховища для експонатів. Ці сховища розташовують в окремій частині будівлі, в цокольних поверхах або підвалах, що мають обмежені входи та забезпечуються пожежною сигналами.

лізацією, стаціонарними та пересувними установками пожежогасіння. Вироби з дорогоцінних металів, діамантів та інші експонати, що дорого коштують, зберігаються в спеціальних сейфах.

Горюче завантаження в демонстраційних залах музеїв та виставок знаходиться у межах 30–50 кг/м², а в сховищах – значно вище.

Швидкому поширенню вогню в експозиційних залах сприяє наявність великої кількості різних експонатів, стендів та вітражів, виконаних з деревини, оргскла та інших оздоблювальних матеріалів. Частина експонатів, особливо художні картини, вивішуються на стінах у залах та переходах. Зали та переходи нерідко опоряджені декоративними матеріалами та драпуваннями.

Планування поверхів та наявність відкритих сходових кліток і вестибюлів сприяє швидкому розповсюдженню вогню та диму переходами та експозиційними залами, а також на поверхи, що розташовані вище. Поширенню вогню та диму сприяють також системи вентиляції, кондиціювання повітря, повітряного опалення та інші комунікації.

Будівлі музеїв та виставок обладнують системами внутрішнього протипожежного водопроводу, системами сповіщення про пожежі, а також стаціонарними та пересувними установками газового гасіння.

Обстановка, що може скластися під час пожеж на виставках та у музеях:

- скупчення великої кількості людей, виникнення паніки;
- наявність великої кількості горючих матеріалів та унікальних цінностей;
- розповсюдження пожежі на значну площу, задимлення приміщень великих об'ємів;
- пошкодження вогнем, димом і вогнегасними речовинами наукових, історичних, художніх та інших культурних цінностей;
- деформація незахищених металоконструкцій, їх руйнування;
- складність планування, обмежена кількість входів і віконних прорізів.

8.2.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на виставках та в музеях

8.2.1 Проведення розвідки та евакуації матеріальних цінностей під час пожежі на виставках та в музеях

Після прибуття на пожежу КГП негайно встановлює зв'язок з обслуговуючим персоналом або адміністрацією, а в нічний час – з працівниками охорони. Від них він отримує попередні відомості про пожежу. В процесі розвідки він має визначити: наявність людей в небезпечних зонах; необхідність, шляхи та засоби евакуації людей; які заходи вжиті обслуговуючим персоналом щодо евакуації людей за заздалегідь розроб-

леним планом; які потрібні сили та засоби для успішної евакуації; місця розташування рідкісних цінностей (уточнюють тільки у обслуговуючого персоналу або за оперативними документами) та ступінь загрози їм від вогню і диму; необхідність та черговість проведення евакуації матеріальних цінностей, місця їх збереження після евакуації; заходи захисту їх від проливання води, високої температури та диму; кількість сил та засобів для забезпечення евакуації і захисту матеріальних цінностей тощо.

Розвідку пожежі організують швидко, проводять в декількох напрямках, а за наявності людей створюють пошуково-рятувальні групи у складі відділень та ланок ГДЗС.

В процесі проведення розвідки здійснюють випускання диму зі шляхів евакуації та приміщень, а для уникнення розповсюдження його до сусідніх приміщень - зачиняють дверні прорізи. В будівлях старої забудови вживають заходів щодо обмеження розповсюдження вогню порожнинами конструкцій, у повітропроводах та каналах систем вентиляції, опалення, кондиціонування повітря, а також вимикають їх.

Якщо складається загроза людям, КГП негайно організує їх евакуацію із залів та інших приміщень, максимально використовуючи обслуговуючий персонал, та уникає можливої паніки. Якщо шляхи евакуації або приміщення, де перебувають люди, відрізані вогнем чи димом, то рятування людей здійснюється пожежними підрозділами. Організація, засоби та прийоми рятування людей аналогічні тим, що застосовуються під час гасіння пожеж у будівлях з масовим перебуванням людей.

Найважливішим завданням, що стоїть перед КГП після евакуації людей з музеїв та виставок, є захист та евакуація матеріальних цінностей. Для успішного виконання цього завдання адміністрація заздалегідь розробляє план евакуації матеріальних цінностей з урахуванням кількості сил та засобів для евакуації, визначення місць складування евакуйованих цінностей і їх охорони. Ці питання мають бути відображені у планах (картках) пожежогасіння.

Якщо вогонь та дим загрожує експонатам музею або виставки, то одночасно з введенням вогнегасних речовин КГП має негайно організувати їх захист та евакуацію. Під час евакуації необхідно суворо дотримуватися вказівок обслуговуючого персоналу та вимог оперативного плану пожежогасіння.

Невеликі експонати укладають у заздалегідь підготовлені пакувальні ящики, мішки та іншу тару і видаляють у безпечні, заздалегідь передбачені місця і негайно організують їх охорону, використовуючи працівників об'єктів та наряди міліції.

Громіздкі експонати, які не можна евакуювати, закривають брезентами, покривалами та змочують їх водою, якщо це необхідно. З цієї метою використовують розпилені та тонкорозпилені струмені води. Якщо

сил та засобів недостатньо для одночасної евакуації цінностей та гасіння пожежі, то основні сили та засоби застосовують для їх захисту і евакуації.

8.2.2 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі на виставках та в музеях

Для гасіння нерозвинених пожеж у музеях, виставках та картинних галереях першочергово використовують місцеві стаціонарні та пересувні установки вуглекислотного, азотного, бромтилового, порошкового гасіння та інші спеціальні засоби гасіння, а також застосовують розпилені та тонкорозпилені струмені води, воду зі змочувачами та повітряно-механічну піну середньої кратності. Для гасіння розвинутих пожеж у сховищах експонатів використовують повітряно-механічну піну середньої та високої кратності. Прокладання робочих ліній здійснюють тільки з прогумованих та латексних рукавів.

Для гасіння пожеж та уникнення швидкого розповсюдження вогню системами вентиляції, повітряного опалення, кондиціонування повітря з успіхом застосовують повітряно-механічну піну середньої кратності для заповнення їх каналів.

Під час гасіння пожеж в будівлях, що являють собою архітектурну та історичну цінність, необхідно вживати максимально можливих заходів щодо захисту декоративних конструкцій, ліпних та різних оздоблень, окремих частин декоративної підлоги з цінної деревини, каменю та інших конструкцій і виробів оздоблень приміщень, вестибюлів, коридорів та інших місць будівель.

Під час розкриття конструкцій застосовують механізований інструмент, розкривають з максимальною обережністю за окремими деталями конструкцій або в цілому ліпне чи різне оздоблення та зберігають їх, щоб відновити після пожежі. В процесі гасіння необхідно здійснювати захист окремих конструкцій, інтер'єрів приміщень, різноманітних оздоблень розпиленими струменями води та повітряно-механічною піною, а також за допомогою закриття їх брезентами та іншими покривалами.

8.3 Обстановка на пожежах в бібліотеках та архівах

Публічні бібліотеки та архіви розташовують у спеціально збудованих будівлях або в окремій частині клубів, будинків культури та інших громадських та адміністративних будівель. Основними приміщеннями бібліотек та архівів є сховища літератури та документів, приміщення для їх обробки, читальні залі та інші підсобні приміщення. Сховища великих бібліотек, як правило, розташовують в багатоповерховій частині будівлі із спеціальним плануванням поверхів, зв'язаних транспортними галереями та шахтами, з читальними залами та приміщеннями для обробки літератури. Сховища будують з обмеженням кількості віконних прорізів, міжповерховими перекриттями підвищеної міцності, які витримують на-

вантаження до 200 кг/м² та з великою межею вогнестійкості. Зберігання літератури та документів здійснюють на дерев'яних стелажах в один чи декілька ярусів з невеликими проходами між ними. У великих наукових та центральних бібліотеках створюють відділи рідкісної книги, рукописів, сховища фотокопій книг та документів. В них зосереджують найбільш цінні книги та документи, що є одиничними екземплярами.

Увесь облік літератури та документів, що знаходяться у бібліотеках та архівах, зосереджуються в окремих приміщеннях, з цією метою використовують також комп'ютерні системи. Бібліотеки та архіви мають підсобні приміщення, де розміщуються майстерні, (палітурні, реставраційні, столярні, малярні), кінотеки тощо. Приміщення бібліотек, архівів обладнують стаціонарними системами та пересувними установками гасіння пожеж.

Під час пожеж у сховищах архівів та бібліотек вогонь швидко розповсюджується поверхнями книг та документів, розміщених на стелажах. Під час горіння книг, документів, журналів тощо виділяється велика кількість продуктів горіння, що сприяє швидкому та щільному задимленню приміщень та поверхів будівлі в цілому. Це веде до швидкого обвалення стелажів та завалення проходів між ними. В таких умовах вогонь та дим може швидко розповсюджуватись шахтами підіймачів, конвеєрами та іншими комунікаціями до відділень обробки і видачі книг. Особливо небезпечним є розповсюдження вогню до сховищ рідкісної літератури, рукописів, мікроплівки тощо.

Обстановка, що може скластися під час пожеж у бібліотеках та архівах:

- скупчення великої кількості людей, виникнення паніки;
- наявність великої кількості горючих матеріалів та унікальних цінностей;
- розповсюдження пожежі на значну площу, задимлення приміщень великих об'ємів;
- пошкодження вогнем, димом і вогнегасними речовинами наукових, історичних, художніх та інших культурних цінностей;
- деформація незахищених металоконструкцій, їх руйнування;
- складність планування, обмежена кількість входів і віконних прорізів.

8.4 Проведення оперативних дій під час гасіння пожежі в бібліотеках та архівах

Проведення розвідки та евакуації матеріальних цінностей. Після прибуття на пожежу КГП негайно встановлює зв'язок з обслуговуючим персоналом, уточнює наявність людей в читальних залах, в залах обробки книг та книгосховищах. За наявністю людей організують їх евакуацію. Організація, засоби та прийоми рятування людей такі ж, як і для будівель

з масовим перебуванням людей. Розвідку пожежі організують в одному або декількох напрямках, тобто з боку книгосховищ та читальних залів. В процесі розвідки крім загальних питань визначають: загрозу людям, шляхи та засоби їх евакуації; загрозу розповсюдження вогню і диму до книгосховища та навпаки; небезпеку від вогню, диму та води, що проливається, для відділів рідкісної книги, рукописів, мікроплівки, приміщень, де розташовуються каталоги; можливість поширення вогню до місця розташування транспортерів; наявність місцевих засобів та можливість їх використання для гасіння пожеж. В процесі розвідки здійснюють випускання диму, запобігають задимленню суміжних приміщень, вимикають системи вентиляції, повітряного опалення, кондиціонування повітря, зупиняють конвеєри видачі літератури та документів.

Евакуацію книг загального користування, що не горять, здійснюють тоді, коли вони заважають оперативній роботі підрозділів з гасіння пожеж або створюють загрозу обвалення стелажів та міжповерхових перекриттів. Як свідчить практика, організувати їх масову евакуацію зі сховищ дуже важко, а в процесі евакуації значна їх частина пошкоджується. Тому в умовах пожеж стелажі, що не горять, вкривають брезентами, плівками, шторами та іншими матеріалами, і якщо необхідно, вводять розпилені струмені води на захист. Коли на пожежах складається певна загроза від вогню та нагрітих продуктів згоряння сховищам рідкісної книги, документам в архівах, рукописам та іншим цінностям, то організують негайну їх евакуацію. При цьому керуються вказівками адміністрації та обслуговуючого персоналу. Для евакуації залучають значну кількість обслуговуючого та особового складу, а якщо необхідно, викликають додаткові сили. Під час евакуації книги, рукописи, документи тощо укладають у мішки, ящики та іншу тару, видаляють їх до безпечних місць і виставляють охорону. В процесі евакуації, якщо можливо, використовують вантажні ліфти, підіймачі та конвеєри.

Проведення оперативних дій з гасіння пожежі в бібліотеках та архівах. Під час виникнення незначних пожеж першочергово використовують стаціонарні та пересувні установки газового, порошкового гасіння та інші місцеві спеціальні засоби, а також застосовують стволи від внутрішніх пожежних кранів.

Значну складність являє собою гасіння пожеж у книгосховищах та архівосховищах, розташованих у спеціальних будівлях підвищеної поверховості. Під час оперативного розгортання в цих умовах першочергово використовують сухотруби, внутрішні протипожежні водопроводи, а також прокладають магістральні рукавні лінії ззовні будівлі з установкою розгалужень на 1-2 поверхи нижче, ніж той, що горить. Рукавну лінію надійно закріплюють рукавними затримками. Для гасіння пожежі застосовують компактні та розпилені струмені води зі стволів «Б». Робочі лінії виконують з прогумованих та латексних рукавів. Подачу стволів здійс-

нують одночасно для гасіння та захисту стелажів книг та документів, що не горять, за допомогою ланок і відділень ГДЗС. Одночасно з гасінням організують випускання диму та зниження температури. Як правило, такі пожежі потребують залучення значної кількості відділень та ланок ГДЗС, частої їх підміни в зонах роботи, а тому і створення та розгортання на пожежі контрольно-перепускних пунктів (КПП) ГДЗС. Для видалення диму зі сходово-ліфтових вузлів можуть використовуватись стаціонарні системи димовидалення та димососи.

Гасіння пожеж в цокольних поверхах та підвальних приміщеннях, де розташовуються переважно переплетні та інші майстерні і підсобні приміщення здійснюють як за допомогою води, так і повітряно-механічної піни середньої кратності.

В процесі гасіння пожеж у книго - та архівосховищах необхідно вводити стволи на захист приміщень обробки книг, місць видачі їх читачам, тобто до тих місць, які з'єднуються з ними шахтами та транспортерами.

Гасіння пожеж в читальних залах здійснюють струменями води, розчинів-змочувачів, які подають за допомогою стволів «Б», а на розвинених пожежах застосовують більш потужні стволи. Під час гасіння пожеж в читальних залах необхідно захищати приміщення каталогів та картотек, а у разі небезпеки їх негайно евакуюють. Це дає можливість встановити перелік книг, пошкоджених вогнем, а згодом відновити фонд бібліотеки.

Під час гасіння пожеж необхідно дотримуватися заходів техніки безпеки у випадку роботи особового складу в КІПах, на висоті, а також слідкувати за стійкістю стелажів з книгами і документами. Обвалення стелажів нерідко ведуть до серйозних травм, а також можуть відрізати та загромадити шляхи просування або виходу особового складу.

Під час гасіння пожежі на виставці, у музеї, бібліотеці, архівному сховищі КПП зобов'язаний:

- ужити заходів для евакуації людей та попередження паніки;
- утворити Штаб на пожежі, долучити до його складу представників адміністрації об'єкта;
- з'ясувати в адміністрації об'єкта місця розташування унікальних цінностей і ступінь загрози від вогню, диму та вогнегасних речовин, необхідність і порядок їх евакуації;
- визначити, які вогнезахисні речовини можуть бути застосовані для гасіння;
- організувати гасіння пожежі з одночасним захистом майна від вогнегасних речовин;
- організувати гасіння пожежі і розбирання конструкцій, зберігаючи експонати та архітектурне оформлення приміщень;
- організувати перевірку порожнин у будівельних конструкціях перекриттів і перегородок, вентиляційних і калориферних каналів, ужити заходів щодо припинення поширення ними вогню;

– використовувати перекривні стволи, для гасіння пожежі застосовувати розпилену воду, піну, вогнегасні порошки та інертні газ.

Література

1. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33.

2. Про затвердження Порядку організації роботи органів управління та підрозділів, закладів освіти системи ДСНС під час підготовки особового складу, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.09.2023 р. № 780. *Офіційний вісник України*. 2023. № 97. С. 139.

3. Про затвердження Інструкції про порядок утримання, обліку та перевірки технічного стану джерел зовнішнього протипожежного водопостачання : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2015 р. № 696. *Офіційний вісник України*. 2015. № 57. С. 238.

4. Про затвердження Методичних рекомендацій із складання, корегування та відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.10.2023 р. № НС-848.

5. Про особливості реагування на надзвичайні ситуації під час збройної агресії : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 02.04.2024 р. № 375.

6. Про затвердження Методичних рекомендацій з підготовки газодимозахисників ДСНС України : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 27.06.2024 р. № 680.

7. Про затвердження Методики розрахунку сил і засобів, необхідних для гасіння пожеж у будівлях і на територіях різного призначення : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.12.2011 року № 1341.

8. Правила безпеки праці в органах та підрозділах МНС України : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 07.05.2007 р. № 312.

9. Методичні матеріали навчального посібника «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану».

10. Довідник керівника гасіння пожежі / за заг. ред. В. С. Кропивницького. Київ : ТОВ «Літера-Друк», 2016. 320 с.

11. Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Лісняк А. А., Дерев'янка І. Г. Основи тактики гасіння пожеж: навчальний посібник. Харків : НУЦЗУ, 2015. 216 с.

12. Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Ушаков Л. В., Бабенко О. В. Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів : практикум. Харків : НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. 236 с.

Питання для самоконтролю

- 8.1. Обстановка під час виникнення пожежі на виставках та у музеях.
- 8.2. Обстановка під час виникнення пожежі у бібліотеках та архівах.
- 8.3. Першочергові оперативні дії КГП при організації гасіння пожежі на виставках та у музеях.
- 8.4. Першочергові оперативні дії КГП при організації гасіння пожежі у бібліотеках та архівах.
- 8.5. Організація проведення рятувальних робіт та евакуація матеріальних цінностей під час виникнення пожежі на виставках, у музеях, бібліотеках та архівах.

ЛЕКЦІЯ 9. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ОРГАНАМИ УПРАВЛІННЯ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ ДСНС ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ У НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ І НА ТЕРИТОРІЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 9.1 Особливості організації виконання органами управління та підрозділами ДСНС завдань за призначенням під час збройної агресії
- 9.2 Особливості організації служби в підрозділах ДСНС, дислокованих на території областей, де ведуться воєнні (бойові) дії, та виконання завдань за призначенням
- 9.3 Порядок забезпечення особового складу ДСНС засобами бронезахисту та медичними аптечками
Питання для самоконтролю

9.1 Особливості організації виконання органами управління та підрозділами ДСНС завдань за призначенням під час збройної агресії

Виконання завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях, що зазнали обстрілів, організовуються органами управління та підрозділами ДСНС з урахуванням особливостей оперативної обстановки на місці події та вимог Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ, затвердженого наказом МВС від 26.04.2018 № 340, зареєстрованим у Мін'юсті 10.07.2018 за № 801/32253, і Статуту дій органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ під час гасіння пожеж, затвердженого наказом МВС від 26.04.2018 № 340, зареєстрованим у Мін'юсті 10.07.2018 за № 802/32254.

У місцях постійної дислокації органів управління та підрозділів ДСНС мають бути облаштовані укриття для захисту особового складу на випадок обстрілу, відпрацьовано порядок подачі сигналів оповіщення, порядок переміщення до укриття та встановлено особливості несення служби у цей період.

У разі оголошення сигналу «Повітряна тривога» особовий склад повинен негайно переміститися в укриття.

Керівники територіальних органів ДСНС, підпорядкованих їм органів управління та підрозділів, керівники аварійно-рятувальних формувань ДСНС відповідно до Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах ДСНС, затвердженого наказом МВС від 10.02.2022 р. № 116, зареєстрованим у Мін'юсті 19.05.2022 за № 534/37870, мають забезпечити доведення до особового складу чергових караулів (змін) інформації про оперативну обстановку в районі виїзду (зоні відповідальності) підрозділу, порядок дій у разі потрапляння під обстріл, виявлення вибухонебезпечних

предметів, про ділянки місцевості, забруднені вибухонебезпечними предметами (далі – ВВП).

Старша посадова особа ДСНС, яка організовує аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації (далі – НС), пожежі чи іншої небезпечної події, що сталися внаслідок обстрілу, має враховувати оперативну обстановку на місці події та заходи безпеки для особового складу, зважаючи, що такі роботи супроводжуються високим психологічним і фізичним навантаженням, підвищеним ризиком для життя і здоров'я. Усі особи, залучені до оперативних дій, повинні дотримуватися вимог безпеки та охорони праці.

Посадові особи оперативно-чергової служби державного центру управління в надзвичайних ситуаціях ДСНС, оперативно-координаційних центрів територіальних органів ДСНС та керівний склад підрозділів ДСНС забезпечують взаємодію з представниками підрозділів Збройних Сил України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, штабів зон (районів) територіальної оборони, місцевими органами виконавчої влади.

Посадові особи оперативно-чергової служби державного центру управління в надзвичайних ситуаціях, оперативно-координаційні центри територіальних органів ДСНС (далі – ОКЦ) здійснюють:

- постійний моніторинг повітряного простору на території України за допомогою автоматизованих підсистем відображення відомостей про повітряну обстановку для визначення/встановлення ймовірної кількості та часу підльоту засобів повітряного нападу;

- негайне інформування органів управління та підрозділів ДСНС щодо загрози застосування засобів повітряного нападу для відведення особового складу в безпечне місце.

Органи управління та підрозділи ДСНС виконують завдання за призначенням у населених пунктах та/або на територіях, що потрапляють у зону обстрілів під час збройної агресії, із дотриманням особовим складом додаткових заходів безпеки та з урахуванням ситуації, що склалася на місці НС, пожежі, небезпечної події, пов'язаної з обстрілами.

Особовий склад підрозділів ДСНС під час реагування на НС, пожежі, небезпечні події, робіт з розмінування (гуманітарного розмінування), проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт обов'язково повинен застосовувати індивідуальними засоби бронезахисту (бронешилети, бронешоломи) та бути забезпечений індивідуальними медичними аптечками із кровозупинними турнікетами, а пожежно-рятувальні, аварійно-рятувальні автомобілі та спеціальні піротехнічні машини повинні бути укомплектовані медичними укладками і медичними ношами.

Порядок забезпечення особового складу ДСНС індивідуальними засобами бронезахисту, індивідуальними медичними аптечками та їх використання за призначенням наводиться в додатку до цих рекомендацій.

Під час організації заходів з реагування на НС, пожежі, небезпечні події органи управління та підрозділи ДСНС здійснюють обмін інформацією з підрозділами Збройних Сил України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, штабами зон (районів) територіальної оборони та місцевими органами виконавчої влади у визначених зонах оперативного реагування територіальних органів ДСНС щодо:

- підконтрольності населених пунктів і територій та оперативної обстановки в районах їх розташування;

- уточнення місць (районів) ведення артилерійських обстрілів, ракетних та авіаційних ударів, ударів безпілотних літальних апаратів, ударів реактивними системами залпового вогню, мінування територій та видів озброєння, що ймовірно можуть бути використані (артилерія, ракети, безпілотні літальні апарати, стрілецька зброя);

- можливості виконання завдань за призначенням підрозділами ДСНС, враховуючи безпекову складову в населеному пункті або на території, характер НС, пожежі, небезпечної події, загрозу їх розповсюдження на об'єкти критичної інфраструктури та забезпечення життєдіяльності, можливі ризики для життя людей;

- уточнення безпечних маршрутів (основний і запасний) пересування підрозділів ДСНС до місць виникнення НС, пожежі, небезпечної події.

Отримавши інформацію про виникнення НС, пожежі, небезпечної події, керівник підрозділу ДСНС, у районі виїзду якого сталася НС, пожежа, небезпечна подія, уточнює оперативну обстановку, розташування найближчих до місця виклику закладів охорони здоров'я (пунктів надання медичної допомоги) та приймає рішення щодо виїзду підпорядкованих сил і засобів до місця НС, пожежі, небезпечної події.

Залежно від відстані місця виникнення НС, пожежі, небезпечної події за рішенням керівника підрозділу ДСНС особовий склад і техніка можуть перебувати в пункті постійної дислокації в готовності до виїзду (на період обстрілів перебуваючи в укритті) або здійснити пересування до найближчих безпечних районів. Про прийняте рішення керівник підрозділу ДСНС негайно інформує ОКЦ.

Реагування на НС, пожежі, небезпечні події, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, розмінування (гуманітарного розмінування), участь у заходах з евакуації та життєзабезпечення населення, доставку гуманітарної допомоги (гуманітарних вантажів), забезпечення функціонування пунктів надання допомоги населенню, надання домедичної та психологічної допомоги постраждалим, забезпечення аварійним електроживленням об'єктів критичної інфраструктури, відновлювальні роботи та облаштування фортифікаційних споруд

підрозділи ДСНС здійснюють у підконтрольних населених пунктах і на територіях:

- за умови відсутності загрози життю і здоров'ю особового складу;
- у взаємодії зі штабами зон (районів) територіальної оборони, підрозділами Збройних Сил України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та місцевими органами виконавчої влади;

- за умови супроводження підрозділу ДСНС представниками підрозділів Збройних Сил України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України в разі виконання завдань за призначенням у районах (на територіях), де можлива діяльність диверсійно-розвідувальних груп противника.

У разі наявності інформації про загрозу життю населення за рішенням керівника підрозділу ДСНС реагування на НС, пожежі, небезпечні події може здійснюватися в умовах підвищеного ризику, небезпеки для життя і здоров'я особового складу.

Для оцінки обстановки та прийняття першочергових заходів реагування після обстрілу першочергово до місця виникнення НС, пожежі, небезпечної події в залежності від безпекової ситуації може виїжджати одне відділення на чолі із старшою посадовою особою, яка перебуває в підрозділі ДСНС. Після з'ясування ситуації на місці старша посадова особа підрозділу ДСНС приймає рішення щодо рятування людей, гасіння пожежі, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, необхідності направлення основних та додаткових сил і засобів.

У разі необхідності до місця виникнення НС, пожежі, небезпечної події, спричиненої обстрілами за рішенням керівника територіального органу ДСНС або керівника районного управління територіального органу ДСНС можуть направлятися відповідні мобільні оперативні групи.

Пересування підрозділу ДСНС до місця виникнення НС, пожежі, небезпечної події здійснюється безпечним маршрутом. На випадок непередбачуваної зміни оперативної обстановки під час руху визначається запасний маршрут. Для безпечного пересування техніки, як правило, вибираються дороги з твердим покриттям.

Техніка має рухатися зі збільшеною дистанцією між транспортними засобами. Під час пересування, як правило, вибираються дороги з твердим покриттям, мінімізується кількість зупинок техніки та переміщення особового складу.

Пересування техніки ґрунтовими та лісовими дорогами здійснюється, за необхідності, в супроводі піротехнічних розрахунків ДСНС, підрозділів вибухотехнічної служби Національної поліції України або інженерно-саперних підрозділів Збройних Сил України з урахуванням небезпеки, пов'язаної з мінами та іншими ВВП.

З моменту виїзду та повернення до пункту постійної дислокації старша посадова особа підрозділу ДСНС підтримує зв'язок з ОКЦ, пунктом зв'язку підрозділу (далі – ПЗЧ) та проводить оцінку обстановки на маршруті пересування.

Після прибуття підрозділу ДСНС до місця НС, пожежі, небезпечної події призначається особа, яка здійснює моніторинг повітряного простору щодо загрози застосування засобів повітряного нападу та оповіщення особового складу про небезпеку. Особи, які здійснюють моніторинг повітряного простору щодо загрози застосування засобів повітряного нападу, підтримують зв'язок з ОКЦ.

Для оповіщення особового складу про небезпеку та екстреного відходу із місць ліквідації НС, пожежі, небезпечної події встановлюється сигнал «Увага, небезпека. Усі в укриття», який може оголошуватися через гучномовні пристрої пожежно-рятувальних (аварійно-рятувальних) автомобілів і по радіостанції.

У разі відсутності зв'язку на місці ліквідації НС, пожежі, небезпечної події старша посадова особа підрозділу ДСНС чи мобільної оперативної групи з урахуванням оперативної обстановки вживає заходів для організації зв'язку з ОКЦ (ПЗЧ), у тому числі через представників підрозділів Збройних Сил України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, які перебувають на місці ліквідації НС, пожежі, небезпечної події, та шляхом виходу визначеної особи підрозділу ДСНС поза зону відсутності зв'язку.

Під час проведення розвідки додатково визначають:

- безпечні місця для розміщення пожежно-рятувальної (аварійно-рятувальної) техніки;
- шляхи евакуації та можливі місця для укриття особового складу на випадок повторного обстрілу (захисні споруди, найпростіші укриття, підвальні приміщення, заглиблені споруди, рельєф місцевості тощо);
- наявність ВВП на місці ліквідації НС, пожежі, небезпечної події.

Керівник підрозділу ДСНС під час виконання завдань за призначенням, потрапляючи під обстріл, вживає заходів щодо негайного виїзду підрозділу із зони обстрілу в безпечне місце (на відкритій території – не ближче 500 м від зони обстрілу), а у разі неможливості організовує укриття особового складу і техніки на місцевості. Про обстановку, що склалася, керівник підрозділу ДСНС доповідає до ОКЦ та діє з урахуванням його інформації про загрозу застосування засобів повітряного нападу. В таблиці 9.1 наведено орієнтовні відстані розльоту осколків на відкритій території під час вибуху артилерійських та авіаційних боєприпасів.

Таблиця 9.1 – Орієнтовні відстані розльоту осколків на відкритій території під час вибуху артилерійських та авіаційних боєприпасів

Калібр, мм	Дальність розльоту осколків під час вибуху артилерійських снарядів і мінометних мін, м	Калібр, кг	Дальність розльоту осколків під час вибуху авіаційних бомб, м
37-76	500	25-50	850
76-105	500 – 700	100	1 000
105-150	700 – 850	250	1 200
150-200	850 – 1 000	500	1 350
200-300	1 000 – 1 200	1 000	1 500
300-400	1 200 – 1 350	1 500	1 600
>400	1350 – 1500	2 000	1 750
		3 000	1 900
		5 000	2 000

9.2 Особливості організації служби в підрозділах ДСНС, дислокованих на території областей, де ведуться воєнні (бойові) дії, та виконання завдань за призначенням

9.2.1 Особливості організації служби в підрозділах ДСНС, дислокованих на прифронтових територіях

До складу чергових караулів (змін) пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС, що дислокуються на прифронтових територіях, доцільно включити не менше двох оперативних розрахунків (відділень) на основній пожежно-рятувальній техніці та медичний розрахунок на санітарному автомобілі у складі водія і фельдшера (парамедика).

Кількість і тип спеціальної пожежно-рятувальної техніки у складі чергових караулів (змін) визначається з урахуванням обстановки та особливостей оперативно-тактичної характеристики району виїзду (зони відповідальності) підрозділу.

На випадок виникнення НС, пожеж чи небезпечних подій на великій території, спричинених обстрілами, має бути встановлено порядок застосування резервного пожежно-рятувального автомобіля підрозділу шляхом формування додаткового оперативного розрахунку за рахунок перерозподілу особового складу чергового караулу (зміни) та залучення водія санітарного автомобіля для управління пожежно-рятувальною технікою.

У пожежно-рятувальному підрозділі організовується чергування на ПЗЧ, який облаштовується в найбільш безпечному та захищеному приміщенні.

Внутрішній наряд складається з чергового по караулу, який призначається з особового складу караулу. Черговий по караулу несе службу в приміщеннях пожежно-рятувального підрозділу та виконує функції підмінного радіотелефоністу. Крім штатних обов'язків, він

забезпечує контроль за роботою електрогенераторів, зарядних станцій та приладів опалення підрозділу в холодну пору року. Графік чергування встановлюється відповідальним по підрозділу залежно від оперативної обстановки.

Караульне приміщення для розміщення особового складу чергового караулу (зміни) слід облаштувати у захисній споруді підрозділу та обладнати мінімально необхідними системами життєзабезпечення.

Для медичного розрахунку в підрозділі, за можливості, може виділятися окреме приміщення, облаштоване з урахуванням санітарно-гігієнічних вимог до приміщень такого призначення (здійснення медичної практики).

У підрозділах, що дислокуються на прифронтових територіях, доцільно організувати чергування вахтовим методом, що дозволяє виключити одночасне перебування кожного дня в підрозділі значної кількості особового складу під час зміни чергування та зменшити загрозу потрапляння під обстріли на шляху руху до підрозділу особового складу, який заступає на чергування, та особового складу після чергування на шляху руху до місць проживання.

Режим чергування в пожежно-рятувальних підрозділах встановлюється територіальним органом ДСНС, виходячи з оперативної обстановки в місцях дислокації підрозділів. Рекомендується встановити режим чергування для караулів (змін) – 2 доби чергування через 6 днів відпочинку.

З метою забезпечення ефективного реагування на НС, пожежі та інші небезпечні події оперативні розрахунки чергових караулів (змін) доцільно укомплектувати особовим складом до табельної чисельності, наведеної в додатку 4 до Статуту дій під час гасіння пожеж.

Комплектування особовим складом оперативних розрахунків караулів (змін) понад штатного розпису можливо здійснити за рахунок відрядження особового складу, який вийшов з підрозділів, що знаходяться на тимчасово окупованій території, та особового складу інших підрозділів гарнізону.

Для організації вирішення оперативно-службових завдань та взаємодії з військовою адміністрацією, військовими та правоохоронними органами на місцях до кожної чергової зміни підрозділів доцільно ввести відповідального по підрозділу.

Відповідальним по підрозділу можливо призначати керівний склад пожежно-рятувальних підрозділів, посадових осіб державних пожежно-рятувальних загонів, оперативно-координаційних відділів, ОКЦ та районних управлінь територіальних органів ДСНС, враховуючи їх рівень підготовки з питань реагування, організації служби та особисті якості.

Під час проведення зміни чергових караулів (змін) відповідальний по підрозділу має перевірити наявність в особового складу бронезжиле-

тів, бронешоломів, індивідуальних медичних аптечок з кровозупинними турнікетами, комплектацію пожежно-рятувальної (аварійно-рятувальної) техніки медичними укладками та медичними ношами.

Доцільно, щоб психологічна служба територіального органу ДСНС періодично проводила тестування та бесіди з особовим складом, який залучається до несення служби в підрозділах, що дислокуються на прифронтових територіях.

9.2.2 Комплектування технікою підрозділів ДСНС, дислокованих на прифронтових територіях, організація зв'язку

Пожежно-рятувальні підрозділи на прифронтових територіях доцільно комплектувати пожежними автоцистернами важкого типу з великим запасом води враховуючи, що джерела зовнішнього протипожежного водопостачання (пожежні гідранти) у більшості випадків знаходяться у непрацездатному стані.

До складу чергових караулів (зміни) пожежно-рятувальних підрозділів необхідно включати не менше двох автоцистерн та санітарний автомобіль, а при необхідності, враховуючи оперативну-тактичну характеристику району виїзду – автодрабину (колінчастий автопідіймач) та іншу спеціальну техніку.

Підрозділ доцільно укомплектувати спеціалізованим легковим автомобілем підвищеної прохідності з метою забезпечення виїзду відповідальної особи для проведення розвідки території після обстрілів, ідентифікації ВВП та вирішення інших невідкладних оперативно-службових завдань.

Для комплектування підрозділів пожежно-рятувальною технікою слід віддавати перевагу транспортним засобам обладнаних дизельними двигунами.

Для зменшення ризику пошкодження пожежно-рятувальної техніки в підрозділі слід утримувати не більше 50 % резервної техніки. Решту резерву основної та спеціальної техніки доцільно передислокувати до найближчих підрозділів, що знаходяться в безпечних місцях, та утримувати в готовності до застосування.

Комплектування техніки пожежно-технічним та аварійно-рятувальним оснащенням і засобами має здійснюватися з урахуванням оперативних завдань, що можуть виконуватися на відповідній території.

У підрозділах слід утримувати резерв запасних коліс, крім тих, що знаходяться на техніці. Пожежно-рятувальна техніка має бути постійно заправлена пально-мастильними матеріалами та вогнегасними речовинами.

Пожежно-рятувальна, аварійно-рятувальна та спеціальна техніка на бортах і на даху повинна мати маркування міжнародними знаками цивільного захисту.

Техніку в гаражі пожежного депо слід паркувати задньою частиною до виїзних воріт, що зменшить можливі пошкодження систем двигуна у разі обстрілу підрозділу.

Підрозділи ДСНС дислоковані на прифронтових територіях забезпечується засобами радіо- та інтернет-зв'язку, в тому числі через стаціонарну мережу Інтернет і супутникову систему «Старлінк», а при наявності стільникового покриття – засобами стільникового зв'язку.

Засоби зв'язку, встановлені на робочому місці диспетчера (радіотелефоніста), повинні дублюватися на робочому місці в захисній споруді.

Усі засоби зв'язку повинні забезпечуватися аварійним живленням від стаціонарних або мобільних електрогенераторів та зарядних станцій.

Радіозв'язок для взаємодії з підрозділами сфери безпеки та оборони організовується через органи місцевої військової адміністрації та військову комендатуру у визначених ними діапазонах радіочастот і позивними. Радіостанція для підтримання зв'язку має знаходитися на ПЗЧ.

Робоче місце чергового диспетчера (радіотелефоніста), за можливості, повинно організовуватися у захисній споруді. У разі неможливості робоче місце організовується в приміщенні, що відповідає правилу «двох стін» та знаходиться на мінімальній відстані від захисної споруди. Якщо і це неможливо – то в приміщенні з мінімальною кількістю вікон або на максимальній відстані від них.

Підрозділ доцільно обладнати камерами відеоспостереження з виведенням інформації на ПЗЧ для безпечного контролю за територією підрозділу і навколо нього, особливо у темний період доби.

Враховуючи, що на прифронтових територіях часто застосовуються системи радіоелектронної боротьби (РЕБ) для підтримання радіозв'язку черговим караулом (змінюю), який виїхав для виконання завдань за призначенням з ПЗЧ, пожежно-рятувальну техніку доцільно забезпечувати мобільним комплектом супутникової системи «Старлінк», а за можливості для захисту від FPV-дронів – портативною системою РЕБ.

У кожному підрозділі повинен бути встановлений порядок подачі сигналу оповіщення про небезпеку обстрілу та доведення його до особовому складу чергового караулу (зміни), що перебуває на виїзді.

Особовий склад доцільно забезпечити переносними радіостанціями для забезпечення оперативного оповіщення про загрозу обстрілу під час гасіння пожежі, ліквідації наслідків НС чи небезпечної події.

Інформування підрозділів про небезпеку з повітря повинно бути організовано по декількох каналах з ОКЦ та з місцевої військової адміністрації чи військової комендатури.

9.2.3 Особливості виконання завдань за призначенням на прифронтових територіях

Через порушення електропостачання та пошкодження вуличних мереж і споруд водопостачання в населених пунктах на прифронтових територіях відсутнє централізоване водопостачання, у тому числі зовнішнє протипожежне водопостачання.

Для заправки пожежно-рятувальних автомобілів водою слід використовувати природні вододжерела, до яких необхідно визначити шляхи під'їзду, місця забору води та провести попереднє обстеження піротехнічними розрахунками.

Крім того, для забору води можливо використовувати найближче розташовані до підрозділу артезіанські свердловини з водонапірними вежами, електроживлення яких забезпечується електрогенераторами.

Одним із варіантом вирішення питання щодо забезпечення водою пожежно-рятувальних підрозділів – це облаштування артезіанських свердловин на території підрозділів та встановлення ємностей для накопичення резервного запасу води.

Під час виконання завдань за призначенням підрозділами ДСНС на прифронтових територіях слід враховувати особливості оперативної обстановки на місці події та заходи, наведені в розділі II цих Рекомендацій.

При отриманні повідомлення про НС, пожежу чи іншу небезпечну подію виїзд чергового караулу (зміни) здійснюється після уточнення інформації про загрозу обстрілів на місці виклику.

У період дії сигналу про небезпеку з повітря враховується інформація, яка стала причиною її оголошення, та чи має вона безпосереднє відношення до подій на місці виклику, де будуть проводитися заходи з ліквідації НС, пожежі чи небезпечної події.

Враховуючи результати уточненої інформації про обстановку на місці виклику, старша посадова особа, яка перебуває в підрозділі, приймає рішення про направлення сил і засобів до місця виникнення НС, пожежі чи небезпечної події.

У такому ж порядку відпрацьовується інформація у разі оголошення сигналу про небезпеку з повітря під час перебування підрозділу на місці події та приймається рішення щодо продовження робіт або відведення та укриття особового складу в безпечних місцях.

Для мінімізації загрози для особового складу чергового караулу (зміни) до місця виклику спочатку виїжджає відповідальний по підрозділу або висилається одне відділення для попередньої оцінки обстановки на місці події та на шляху слідування до неї. Після проведення розвідки приймається рішення на залучення основних та додаткових сил для виконання завдань за призначенням на місці події.

У разі надходження інформації про виникнення одночасно декількох подій, які територіально знаходяться в різних місцях, на кожну

таку подію висилається відділення для проведення розвідки та проведення першочергових заходів з їх ліквідації.

Про виїзд підрозділу інформуються встановленим порядком ОКЦ, місцевий орган військової адміністрації, військова комендатура та правоохоронні органи.

Якщо за наслідками обстрілу населеного пункту, де дислокується підрозділ, повідомлень про події не надходило, відповідальний по підрозділу після обстрілу або оголошенням сигналу про зняття небезпеки з повітря за погодженням з ОКЦ та повідомленням місцевого органу військової адміністрації або військової комендатури спільно з правоохоронними органами може організувати проведення розвідки території, яка зазнала обстрілу, для виявлення можливих осередків пожеж і постраждалого населення.

Під час руху пожежно-рятувальних автомобілів до місця події скло на водійських дверях і дверях оперативного розрахунку має бути відкритим для візуального та слухового контролю за обстановкою.

У разі одночасного виїзду декількох автомобілів повинна дотримуватися безпечна дистанція між ними близько 100–150 метрів.

По прибуттю до місця виклику старша посадова особа підрозділу повинна оцінити ситуацію на місці події, загрозу обстрілів та діяти відповідно до обстановки з урахуванням цих рекомендацій та вимог нормативних актів, що регламентують оперативні дії в НС і під час гасіння пожеж.

У разі виявлення на місці проведення робіт ВВП необхідно організувати їх огороження та залучити піротехнічні розрахунки.

При організації оперативних дій під час гасіння пожежі КГП, а під час організації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт старша посадова особа аварійно-рятувального підрозділу додатково мають:

визначити місця для укриття особового складу на випадок обстрілу або оголошення сигналу про небезпеку з повітря. При можливості слід визначати декілька місць укриття для розосередження особового складу;

призначити особу для контролю за обстановкою та обміну інформацією з ОКЦ, місцевим органом військової адміністрації, військовою комендатурою, військовими та правоохоронними органами стосовно оголошення сигналу про небезпеку з повітря;

уточнити особовому складу порядок доведення сигналу оповіщення «Увага, небезпека. Усі в укриття» засобами радіозв'язку, через гучномовні пристрої пожежно-рятувальних (аварійно-рятувальних) автомобілів та іншими способами, враховуючи ситуацію на місці події;

максимально розосередити техніку на місці проведення робіт так, щоб при можливих обстрілах вона була прикрита від вражаючих факторів будівлями та спорудами і не допускалося її скупчення;

особовий склад і техніку, які вивільняються в ході проведення робіт, негайно відправляти до місць постійної дислокації, а якщо очікується їх застосування – до найближчих визначених місць укриття.

Під час ліквідації НС, пожежі чи іншої небезпечної події, що тривають понад 12 годин у теплу пору року та більше 6 годин у холодну пору року, слід проводити ротацію особового складу, задіяного до виконання робіт.

Враховуючи наближеність до лінії фронту, під час проведення робіт у темний період доби за можливості слід мінімізувати використання потужних приладів освітлення, а застосовувати групові та індивідуальні ліхтарі.

У разі проведення масштабних аварійно-рятувальних робіт, коли необхідна велика кількість особового складу, представники територіального органу ДСНС у взаємодії з місцевим органом військової адміністрації, військовою комендатурою, військовими та правоохоронними органами вживають заходів для залучення до робіт особового складу Збройних Сил та інших підрозділів.

9.2.4 Надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій (воєнного стану)

Порядок надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій (воєнного стану) затверджено наказом МОЗ від 09.03.2022 № 441. Він визначає механізм та об'єм надання домедичної допомоги постраждалим внаслідок бойових дій особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні надавати домедичну допомогу.

У цьому Порядку терміни вживаються у такому значенні:

– зона прямої загрози – це місце, де проводяться бойові дії та наявна висока загроза життю рятувальника, яка викликана зовнішніми чинниками, або коли дія зовнішніх чинників є більш загрозливою для постраждалого, ніж отримані пошкодження;

– зона непрямой загрози – це місце, яке наближене до зони бойових дій та є ймовірність отримання поранення особами, що надають домедичну допомогу;

– зона евакуації – це місце, яке віддалено від місця проведення бойових дій, безпечно з точки зору отримання поранень та з якого відбувається евакуація постраждалих.

Інші терміни вживаються у значеннях, наведених в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та інших нормативно-правових актах у сфері охорони здоров'я.

Дії, послідовність та об'єм надання домедичної допомоги постраждалим у зоні прямої загрози:

1) знаходячись в зоні прямої загрози, слід:

- при можливості переміститись в укриття; надати самодопомогу;
- убезпечити себе від отримання додаткових поранень;

2) при наданні домедичної допомоги слід обмежитись наступним: гасіння вогню на тілі постраждалого;

– зупинка масивної зовнішньої кровотечі – прямий тиск на рану або використовувати доступні кровоспинні джгути, якщо кровотеча з кінцівки. Якщо не видно країв рани, кровоспинний джгут накладається максимально високо на кінцівки;

– час накладання кровоспинного джгута слід вказувати в більш безпечній зоні надання домедичної допомоги. Не робити спроб послабити чи зняти джгут до моменту огляду постраждалого медиком. При порушеній свідомості та неможливості перемістити постраждалого в укриття чи зону непрямої загрози постраждалого слід повернути на живіт чи у стабільне бокове положення;

3) при спробі евакуації постраждалого в укриття чи наступну зону потрібно оцінити безпечність його здійснення, враховуючи шлях переміщення постраждалого, його масу тіла, загрозу зовнішніх факторів, у тому числі бойових дій.

Дії, послідовність та об'єм надання домедичної допомоги постраждалим у зоні непрямої загрози:

4) знаходячись в зоні непрямої загрози, слід оцінити стан постраждалого, дотримуючись наступної послідовності:

– оцінити наявність зовнішньої масивної кровотечі та за її наявності – накласти кровоспинний джгут і затампонувати рану або використати прямий тиск на рану;

– оцінити прохідність дихальних шляхів, попередньо оцінивши рівень свідомості постраждалого шляхом простого звертання: «Ви мене чуєте?» Якщо постраждалий не реагує – забезпечити прохідність дихальних шляхів та оцінити дихання до 10 с. За відсутності дихання при можливості слід розпочати серцево-легеневу реанімацію;

– за наявності дихання та відсутньої свідомості: підтримувати прохідність дихальних шляхів – мануально (руками) чи забезпечивши стабільне бокове положення.

При масивних травмах обличчя у постраждалого в свідомості:

– надати зручного (вимушеного) положення – сидячи з нахиленим вперед тулубом;

– оглянути грудну клітку на предмет проникних поранень, за їх наявності накласти пов'язки з водонепроникного матеріалу, якщо після їх накладання стан постраждалого різко погіршився, зніміть та більше не здійснюйте спроб їх накладання;

– оглянути постраждалого з голови до ніг, особливу увагу звернути на ефективність зупинки зовнішньої кровотечі, якщо така була здійснена на попередньому етапі. При триваючій кровотечі слід

здійснити прямий тиск на рану і затампонувати рану та/або накладати додатковий кровоспинний джгут, обов'язково вкажіть час накладання джгута;

- зупинити будь-яку кровотечу, яка була виявлена під час огляду, накладати пов'язки на рани. Також накладати пов'язки на будь-які інші рани, в тому числі опікові;

- не слід тампонувати чи здійснювати надмірний тиск на рани голови, не слід тампонувати рани грудної клітки чи живота;

- не слід накладати тиснучі пов'язки на око;

- за можливості здійснити виклик екстреної медичної допомоги та дотримуватися вказівок диспетчера прийому виклику;

5) у випадку наближення бойових дій необхідно діяти відповідно до пункту 3 цього розділу.

9.3 Порядок забезпечення особового складу ДСНС засобами бронезахисту та медичними аптечками

Особовий склад органів і підрозділів ДСНС, який залучається до виконання завдань за призначенням у зонах можливого ураження вогнепальною та холодною зброєю чи осколковими частками вибухових пристроїв, забезпечується бронежилетими із класом захисту 6 або IV рівнем захисту та бронешоломами із класом захисту 1А або III-A рівнем захисту відповідно до норм табельної належності затверджених наказом ДСНС від 29.03.2024 № 349.

Окремим дорученням ДСНС від 15.03.2024 № В-216 встановлено категорії осіб, які забезпечуються індивідуальними засобами бронезахисту під час ліквідації наслідків НС, пожеж чи небезпечних подій, спричинених обстрілами, а саме:

- особовий склад органів і підрозділів ДСНС, який перебуває на добовому чергуванні (з урахуванням посиленого режиму несення служби з розрахунку на 2 чергові зміни);

- особовий склад, який додатково залучається до ліквідації наслідків НС, пожеж чи небезпечних подій, спричинених обстрілами.

Засоби індивідуального бронезахисту в пожежно-рятувальних та аварійно-рятувальних підрозділах ДСНС (крім піротехнічних підрозділів) передаються особовим складом оперативних розрахунків при зміні чергових караулів (змін).

Порядок прийому-передачі засобів індивідуального бронезахисту встановлюється керівником підрозділу.

Індивідуальними медичними аптечками забезпечується весь особовий склад органів і підрозділів ДСНС, який залучається до ліквідації наслідків НС, пожеж чи небезпечних подій, спричинених обстрілами в порядку, встановленому наказом ДСНС від 14.12.2018 № 739 «Про забезпе-

чення органів та підрозділів (формувань) цивільного захисту, закладів освіти сфери управління ДСНС лікарськими засобами, медичними виробами та медичною технікою поточного постачання» (зі змінами).

Використання бронезилетів. Бронезилет – це засіб індивідуального захисту, що забезпечує захист торсу, плечей, шиї і паху людини від куль та осколків.

Бронезилет виготовляється у вигляді жилета, який надягається на людину. Він складається з чохла, що поєднує усі елементи бронезахисту, пакету балістичної тканини, спеціальної металевої, керамічної або поліуретанової бронеплити (пластин), а в окремих випадках може мати пакет високомодульних захисних тканин.

Вага бронезилету 6 класу захисту або IV рівня захисту залежить від матеріалу бронеплити (пластин) і може перевищувати 20 кг. Безперервний час носіння бронезилету залежить від його маси та метеорологічних умов.

Орієнтовна тривалість носіння бронезилетів при температурі від -22 °С до +18 °С та відносній вологості повітря 60% наведено в таблиці 9.2.

Таблиця 9.2. Орієнтовна тривалість носіння бронезилетів

Вага бронезилета	Орієнтовний час безперервного носіння	Вага бронезилета	Орієнтовний час безперервного носіння
до 7 кг	до 12 год	до 16 кг	до 2 год
до 9 кг	до 9 год	до 23 кг	1 год
до 12 кг	до 5 год		

У разі використання особовим складом засобів бронезахисту рекомендується якомога частіше замінювати його на оперативних дільницях для відпочинку та недопущення перевантаження опорно-рухового апарату.

У випадку недостатньої кількості особового складу під час гасіння пожежі, ліквідації наслідків НС чи небезпечної події рекомендується, за можливості, зменшити фізичні навантаження шляхом зниження інтенсивності робіт. Наприклад, пожежного, який займався розбиранням конструкцій, на деякий час призначати підствольником.

З метою врахування оптимального фізичного навантаження на особовий склад караулу (відділення), задіяний до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, доцільно його забезпечувати засобами індивідуального бронезахисту з однаковими технічними характеристиками.

Бронезилети особового складу чергових караулів (змін) зберігаються на стелажах поруч зі спеціальним захисним одягом або в іншому доступному місці, визначеному керівником підрозділу.

Для економії часу під час збору та виїзду оперативного розрахунку за сигналом «Тривога» рекомендується кожному пожежному-

рятувальнику (рятувальнику) під час заступання на чергування здійснити підбір бронжилета за розміром і його регулювання під свою статуру.

Правильно підібраним та відрегульованим вважається бронжилет, у якому верхній край передньої бронеплити знаходиться на рівні верхнього краю грудної клітини, а нижній на рівні або трохи нижче сонячного сплетіння, в той час як верхній край задньої бронеплити знаходиться на рівні верхнього краю лопаток пожежного-рятувальника (рятувальника).

Бронжилет регулюється та одягається поверх верхнього одягу за сезоном або спеціального захисного одягу для пожежного.

Відповідальність за правильне регулювання бронжилета покладається на особу, яка його використовує протягом добового чергування.

Використання бронешоломів. Бронешолом із класом захисту 1А або III-A рівнем захисту забезпечує захист голови при падіннях, ударах, від впливу вибухової хвилі, дрібних осколків, пістолетних куль і куль легкої стрілецької зброї.

Середня вага бронешолома може становити до 2 кг. Зазвичай кулезахисні шоломи бувають 4 розмірів т залежно від обхвату голови маркуються:

- S – обхват голови менше 54 см; М – обхват голови до 56 см;
- L – обхват голови до 60 см;
- XL – обхват голови більше 60 см.

Враховуючи, що бронешолом не призначений для захисту голови, органів дихання і зору від впливу полум'я та високих температур, слід в обов'язковому порядку використовувати термостійкі підшоломники для зменшення ризику отримання опіків обличчя під час гасіння пожеж та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Бронешоломи особового складу чергових караулів зберігаються поруч з бронжилетами. Під час заступання на чергування особовий склад має провести регулювання бронешоломів при одягнених термостійких підшоломниках. За правильність регулювання бронешолому відповідає особа, яка його використовує.

Для забезпечення комфортного та стабільного положення бронешолома під час руху необхідно відрегулювати його підвісну систему під розмір голови. Порядок перевірки надійності фіксації бронешолома:

затягнути ремінець до підборіддя та переконатися, що він фіксується надійно – не занадто щільно, але й не вільно так, щоб шолом не ковзав при нахилі голови. Деякі бронешоломи мають додаткове регулювання розміру коліщатком розташованим на потиличній частині підвісної системи;

підняти очі, не рухаючи голови – має бути видно тільки край шолома. Якщо видно його внутрішню сторону – шолом сидить занадто низько. Якщо край не видно взагалі – шолом сидить занадто високо;

похитати головою, повернути праворуч та ліворуч – шолом має залишатися на місці та не ковзати на голові;

подивитися в дзеркало і приблизно визначити відстань від краю шолома до брів. Вона має становити близько 1 см.

Використання балістичних (тактичних) окулярів. Балістичні (тактичні) окуляри – це маска або окуляри закритого типу (можливі змішані варіанти), що мають балістичні стандарти безпеки. Такі окуляри не використовують для повсякденного носіння через великий розмір, а надягають безпосередньо перед початком роботи. Вони щільно прилягають до обличчя або закріплюються поверх бронешолома і захищають очі та обличчя від дрібних осколків, пилу, вітру та полум'я.

Зберігати балістичні (тактичні) окуляри слід разом із засобами бронезахисту у спеціальному захисному чохлі враховуючи, що лінзи виготовляються, як правило, із полікарбонату і їх легко можна подряпати.

Не рекомендується протирати окуляри під час проведення робіт, оскільки це може спричинити появу мікроподряпин. Якщо окуляри забруднилися, їх слід помити під проточною водою та витерти сухою серветкою.

У випадку пошкодження змінної лінзи її необхідно замінити запасною.

Відповідальність за збереження та якісне обслуговування балістичних (тактичних) окулярів впродовж добового чергування покладається на особу, яка їх використовує.

Порядок одягання засобів бронезахисту. Якщо з одяганням правильно підібраних за розміром та відрегульованих шоломів проблем зазвичай не виникає, то одягання бронезилетів має свої особливості, що в першу чергу пов'язано з їх вагою.

Порядок одягання бронезилета:

– покласти бронезилет лицьовою стороною (вона зазвичай маркується) на будь-яку поверхню;

– однією рукою взяти за праву частину задньої бронеплити, а іншою за ліву плечову бретель;

– нахилитися вперед і надягнути бронезилет через голову. Одночасно з цим лівою рукою взяти за низ лицьової частини та підняти її вгору;

– вирівнятися та послідовно зафіксувати бронезилет на тілі, щільно закріпивши застібками камербанд (липучка).

Після одягнення бронезилета на нього можуть кріпитися підсумки для перенесення індивідуальної радіостанції, ліхтарика та індивідуальна медична аптечка.

Індивідуальні медичні аптечки. Індивідуальні медичні аптечки комплектуються лікарськими засобами, медичними виробами і кровозупинними турнікетами відповідно до норм, затверджених наказом ДСНС від 14.12.2018 р. № 739, які укладаються у спеціальний аптечний підсумок.

Аптечні підсумки, як правило, кріпляться на бронежилет за допомогою системи «Molle» у горизонтальному чи вертикальному положенні. В окремих випадках підсумки можуть кріпитися за допомогою застібок «липучка».

Існують варіанти кріплення аптечних підсумків на поясному ремені, на передпліччі або на стегні рятувальника.

Місце кріплення аптечного підсумка визначає особа, яка буде користуватися індивідуальною медичною аптечкою. У всіх випадках аптечний підсумок кріпиться так, аби до індивідуальної аптечки можна було вільно дотягнутися як правою, так і лівою рукою.

Правила користування засобами, що входять до індивідуальних медичних аптечок, особовим складом вивчаються під час проходження курсу підготовки осіб, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні надавати домедичну допомогу постраждалим, програму якого затверджено наказом МОЗ від 04.08.2021 № 1627.

Домедична допомога постраждалим під час ліквідації наслідків НС, пожеж чи небезпечних подій надається відповідно до Порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах, затверджених наказом МОЗ від 09.03.2022 № 441.

9.3.1 Особливості використання засобів індивідуального бронезахисту під час гасіння пожеж, ліквідації наслідків НС та небезпечних подій

У разі надходження інформації про НС, пожежу, небезпечну подію, що виникла внаслідок обстрілу населеного пункту чи території, особовий склад чергового караулу (зміни) підрозділу ДСНС під час збору і виїзду за сигналом «Тривога» має одягнути спеціальний захисний одяг, термостійкі підшоломники, а поверх них засоби індивідуального бронезахисту.

Водій пожежно-рятувального (аварійно-рятувального) автомобіля одягає засоби бронезахисту поверх одягу, що відповідає сезону.

Начальник караулу (командир відділення) має перевірити, чи весь особовий склад караулу (відділення, зміни) одягнув засоби індивідуального бронезахисту, і лише після цього дає команду на рух автомобіля.

Особовий склад підрозділів ДСНС, дислокованих на прифронтових територіях, повинен одягати засоби індивідуального бронезахисту в усіх випадках виїзду оперативних розрахунків на будь-який виклик.

Особовий склад чергових караулів решти підрозділів під час виїзду на виклики, не пов'язані з ліквідацією наслідків обстрілів, має брати за-

соби індивідуального бронезахисту із собою в автомобіль та у випадку оголошення сигналу «Повітряна тривога» негайно їх одягати.

При постановці завдань керівник гасіння пожежі (далі – КГП) або начальник оперативної дільниці (далі – НОД) повинен враховувати, що за умови використання бронезахисту значно знижується продуктивність праці та підвищується втомлюваність особового складу, тому особливу увагу слід приділяти дотриманню особовим складом заходів безпеки праці.

Особовому складу забороняється:

- знімати засоби індивідуального бронезахисту без нагальної потреби до повернення в розташування підрозділу;
- виймати з бронезилета бронеплити (бронепластини) для зменшення його ваги, тому що це збільшує ризик отримати травми (поранення) під час обстрілів.

Знімати засоби індивідуального бронезахисту на місці події дозволяється лише у випадку травмування або поранення особи, якщо бронезахист заважає надати їй невідкладну допомогу. Для цього необхідно переконатися, що постраждалий знаходиться у безпеці, а його стан дозволяє це робити.

Для знімання бронезилета слід скористатися системою швидкого скиду, а у разі її відсутності чи неможливості використання слід розрізати плечові бретелі чи інші застібки медичними ножицями, що входять до комплекту індивідуальної медичної аптечки.

Правильний догляд та обслуговування засобів індивідуального бронезахисту є невід'ємною складовою їх експлуатації.

Бронезилети, що тимчасово не використовуються особовим складом, мають зберігатися в прохолодному сухому місці, віддаленому від попадання прямих сонячних променів та нагрівальних приладів.

Необхідно періодично проводити перевірку технічного стану бронезилетів. Під час перевірки уважно оглядається кожна частина бронезилета: цілісність чохла, системи кріплення та з'єднувальних швів на ньому, цілісність балістичного пакету, бронеплит. У разі виявлення навіть найменших пошкоджень бронезилет необхідно негайно замінити або відремонтувати.

Бронеплити (пластини) бронезилета є ключовими елементами захисту. Через це їхній стан потребує особливої уваги. Необхідно регулярно оглядати бронеплити (пластини) на наявність тріщин, відколів або інших пошкоджень.

У разі виявлення пошкоджень бронеплит (пластин) їх необхідно якомога швидше замінити, тому що навіть невеликі дефекти знижують ефективність захисту.

Заборонено використовувати бронежилети з пошкодженими бронеплитами (пластинами).

Огляд бронежилетів проводиться після кожного використання особою, яка ним користувалася.

Бронежилети та бронешоломи в процесі використання можуть забруднюватися. Для чищення використовується м'яка щітка або волога губка. Не допускається використання агресивних мийних засобів, що можуть пошкодити матеріал чохла. Чищення засобів індивідуального бронезахисту проводиться за необхідності. На період їх обслуговування особовий склад за можливості забезпечується резервними засобами бронезахисту.

Просушування засобів бронезахисту проводиться при кімнатній температурі у добре провітрюваних приміщеннях.

Відповідальність за збереження та якісне обслуговування засобів індивідуального бронезахисту під час добового чергування покладається на особу, яка їх використовує.

Література

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. С. 1802.

2. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33.

3. Про особливості реагування на надзвичайні ситуації під час збройної агресії : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 02.04.2024 р. № 375.

4. Правила безпеки праці в органах та підрозділах МНС України : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 07.05.2007 р. № 312.

5. Методичні матеріали навчального посібника «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану».

Питання для самоконтролю

9.1 Особливості організації виконання органами управління та підрозділами ДСНС завдань за призначенням під час збройної агресії.

9.2 Порядок отримання інформації про виклик, узгодження та виїзд чергового підрозділу до місця виклику під час збройної агресії.

9.3 Особливості організації служби в підрозділах ДСНС, дислокованих на території областей, де ведуться військові дії.

9.4 Особливості організації служби в підрозділах ДСНС, дислокованих на території областей та виконання завдань за призначенням.

9.5 Порядок забезпечення особового складу ДСНС засобами бронезахисту та медичними аптечками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. С. 1802. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

2. Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.04.2018 р. № 340. *Офіційний вісник України*. 2018. № 57. С. 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-18#Text>.

3. Про затвердження Порядку організації роботи органів управління та підрозділів, закладів освіти системи ДСНС під час підготовки особового складу, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.09.2023 р. № 780. *Офіційний вісник України*. 2023. № 97. С. 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1839-23/ed20230925#Text>.

4. Про затвердження Порядку організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2017 р. № 511. *Офіційний вісник України*. 2017. № 59. С. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0835-17#Text>.

5. Про затвердження Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.02.2022 р. № 116. *Офіційний вісник України*. 2022. № 42. С. 181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0534-22#Text>.

6. Про затвердження Інструкції про порядок утримання, обліку та перевірки технічного стану джерел зовнішнього протипожежного водопостачання : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2015 р. № 696. *Офіційний вісник України*. 2015. № 57. С. 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0780-15#Text>.

7. Про затвердження Методичних рекомендацій із складання, корегування та відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.10.2023 р. № НС-848. URL: <https://kv.dsns.gov.ua/upload/1/9/3/1/3/5/3/nakaz-dsns-848-vid-24102023.pdf>.

8. Про організацію тактичної підготовки : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 12.12.2022 р. № 727. URL: <https://rv.dsns.gov.ua/upload/1/8/6/9/7/2/7/2-mr-takticna-pidgotovka-11112022.pdf>.

9. Про особливості реагування на надзвичайні ситуації під час збройної агресії : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 02.04.2024 р. № 375. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/0/8/0/8/1/6/rekom.pdf>.

10. Про затвердження Методичних рекомендації з підготовки газодимозахисників ДСНС України : наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 27.06.2024 р. № 680.

11. Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах : окреме доручення Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 24.06.2022 р. № В-352.

12. Про затвердження Методики розрахунку сил і засобів, необхідних для гасіння пожеж у будівлях і на територіях різного призначення : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.12.2011 року № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1341735-11#Text>.

13. Про затвердження Рекомендацій щодо гасіння пожеж у висотних будівлях : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 30.08.2011 р. № 900. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0900735-11#Text>.

14. Правила безпеки праці в органах та підрозділах МНС України : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 07.05.2007 р. № 312.

URL: https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/osvitnya_diyalnosti/slugbova_pidgotovka/normativno_pravovi_akti_nakazi/PRAVIL_Ohor-Pr_MNS.pdf.

15. Про затвердження Інструкції з гасіння пожеж на енергетичних об'єктах України : наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 22.12.2011 р. № 863. *Офіційний вісник України*. 2012. № 4. С. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0013-12#Text>.

16. Методичні матеріали навчального посібника «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану». URL: <https://dsns.gov.ua/upload/1/9/2/4/3/5/9/diyi-dsns-objednana-kniga-compressed.pdf>.

17. [Програма підготовки за напрямом до гасіння внутрішніх пожеж, що розроблена в рамках реалізації проекту «Регіональні Центри Рятувальної Підготовки – підтримка системи підготовки добровільної пожежної охорони та професійної рятувальної служби в Україні» – MSZ PPR 215/2019/ADM2019/М, який співфінансований Міністерством закордонних справ Республіки Польща в рамках польської співпраці розвитку.](http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/13706) URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/13706>.

18. Макет будинку для дослідження розвитку пожежі: пат. 151153 Україна. № u202200206; заявл. 17.01.2022; опубл. 08.06.2022, Бюл. № 23. 5 с. URL: <https://sis.nipo.gov.ua/uk/search/detail/1691499/>.

19. ДСТУ 2272:2006 Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять. [Чинний від 2007-07-01]. Вид. офіц. Київ: УкрНДІПБ, 2007.

- 31 с. URL: https://kmkdka.com/sites/default/files/files/dstu_2272_2006.pdf.
20. ДСТУ 8828:2019 Пожежна безпека. Загальні положення. [Чинний від 2020-01-01]. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2019. 87 с. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_8828_2019.pdf.
21. NFPA 921. Guide for Fire and Explosion Investigations, 2021 Edition. URL: <https://www.nfpa.org/product/nfpa-921-guide/p0921code>.
22. DIN EN ISO 13943-2018. Fire safety-Vocabulary (ISO 13943:2017). German and English version EN ISO 13943:2017, 2018 Edition. URL: <https://www.beuth.de/en/standard/din-en-iso-13943/272602060>.
23. NFPA 1410. Standard on Training for Initial Emergency Scene Operations, 2020 Edition. URL: <https://www.nfpa.org/product/nfpa-1410-standard/p1410code>.
24. Довідник керівника гасіння пожежі / за заг. ред. В. С. Кропивницького. Київ : ТОВ «Літера-Друк», 2016. 320 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/9477>.
25. Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Лісняк А. А., Дерев'янка І. Г. Основи тактики гасіння пожеж: навчальний посібник. Харків : НУЦЗУ, 2015. 216 с. URL: <http://books.nuczu.edu.ua/download.php?rec=5325&mode=1>.
26. Сировий В. В., Сенчихін Ю. М., Ушаков Л. В., Бабенко О. В. Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів : практикум. Харків : НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. 236 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/4008>.
27. Способи оперування вогнегасними струменями URL: <https://lv.dsns.gov.ua/upload/8/3/7/0/9/9/2019-6-4-cfbt-sposobi-operuvannya-vognegasnimi-strumenyami.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).
28. Вентилятори і вентиляція у пожежній охороні. URL: <https://lv.dsns.gov.ua/upload/8/3/7/1/0/2/2020-8-12-dubasyuk-ventilyatori-i-ventilyaciya-u-pozeznii-oxoroni-finish.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).
29. Гасіння внутрішніх пожеж. URL: https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fdrive.google.com%2Ffile%2Fd%2F1aaNnflPBS1fWHRT11AdLpP0lrw3-VBI9%2Fview%3Fusp%3Dsharing%26fbclid%3DIwZXh0bgNhZW0CMТAAR05jHbgblDygSLlc2D2lDVvutaWPnlAnIy5UpKbP5IqE0UvTf9JsYFHiGM_aem_Aa_bFaKMQeEOG41Hggrij2tJeE1UiaiF80nKEtd_ogfQmPmnBY-0tYm-ZS1a7epxyhbRSe898voIUyBwIEIq1anPqJ&h=AT0xCufEmmC9c63RDAI_QBH1PpandvSubU1UXrlUIZl6ybFS8uMcPtoOMmC66XTuyK3GJW713rhmEdG9XtpydcA_uT5bXbri4ftp7cJToEx8HEvmtPbnXd2n-3_FoTeO9GXL&tn=-UK*F (дата звернення: 20.06.2024).
30. Sawicki T. Pożary: przyczyny, metodyka, przykłady: (wybrane zagadnienia) : book 1-e Wyd. Lubin : Specjalistyczne Biuro Badań Pożarów Tomasz Sawicki, 2021. 237 s.
31. Fire Engineering. FDIC International. URL: <https://www.fireengineering.com> (date of application: 20.06.2024).

Навчальне видання

**ТАКТИКА ГАСІННЯ
ПОЖЕЖ**

Курс лекцій

Для здобувачів вищої освіти,
які навчаються за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
у галузі знань 26 «Цивільна безпека»
за спеціальністю 261 «Пожежна безпека»

Підписано до друку 31.07.2024. Формат 60x84 1/16.
Умовн.-друк. арк. 7,2.
Вид. № 57/24.

Сектор редакційно-видавничої діяльності
Національного університету цивільного захисту України
61023 м. Харків, вул. Чернишевська, 94.
www.nuczu.edu.ua